YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (laajennettu kolmas jaosto)

14 päivänä toukokuuta 1998 *

Asiassa T-348/94,

Enso Española SA, Espanjan oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Castellbisbal, Barcelona (Espanja), edustajinaan aluksi asianajajat Antonio Creus Carreras, Barcelona, ja Xavier Ruiz Calzado, Barcelona, asianajaja José Ramón García-Gallardo, Burgos, ja asianajaja Bonifacio García Porras, Salamanca, ja sittemmin asianajajat Creus Carreras, Ruiz Calzado ja Eva Contreras Ynzenga, Madrid,

kantajana,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään aluksi oikeudellisen yksikön virkamiehet Francisco Enrique González Díaz ja Richard Lyal ja sittemmin Lyal, avustajanaan asianajaja Ricardo Garcia Vicente, Madrid, prosessiosoite Luxemburgissa c/o oikeudellisen yksikön virkamies Carlos Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg,

vastaajana,

* Oikeudenkäyntikieli: espanja.

jossa kantaja vaatii EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 13 päivänä heinäkuuta 1994 tehdyn komission päätöksen 94/601/EY (IV/C/33.833 — Kartonki; EYVL L 243, s. 1) kumoamista,

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (laajennettu kolmas jaosto),

toimien kokoonpanossa: presidentti B. Vesterdorf sekä tuomarit C. P. Briët, P. Lindh, A. Potocki ja J. D. Cooke,

kirjaaja: hallintovirkamies J. Palacio González,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 25.6.1997—8.7.1997 pidetyssä suullisessa käsittelyssä esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Kanteen perustana olevat tosiseikat

1 Tämä asia koskee EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 13 päivänä heinäkuuta 1994 tehtyä komission päätöstä 94/601/EY (IV/C/33.833 — Kartonki; EYVL L 243, s. 1), sellaisena kuin se on oikaistuna ennen sen julkaisemista

26 päivänä heinäkuuta 1994 tehdyllä komission päätöksellä C(94) 2135 lopullinen (jäljempänä päätös). Komissio määräsi päätöksessään 19:lle yhteisössä kartonkia tuottavalle ja toimittavalle yritykselle sakkoja perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta.

2 Päätöksen kohteena oleva tuote on kartonki. Päätöksessä mainitaan kolme kartonkityyppiä, joista käytetään nimityksiä GC-, GD- ja SBS-laatu.

3 GD-kartonkilaadun (jäljempänä GD-kartonki) sisäpinta on harmaa (uusiopaperia), ja tätä laatua käytetään yleensä muiden tuotteiden kuin elintarvikkeiden pakkauksiin.

4 GC-kartonkilaadun (jäljempänä GC-kartonki) pinta on valkoinen, ja tätä laatua käytetään yleensä elintarvikkeiden pakkauksiin. GC-kartonki on parempilaatuista kuin GD-kartonki. Aikana, jota päätös koski, näiden kahden tuotteen hintaero oli yleensä noin 30 prosenttia. Hyvälaatuista GC-kartonkia käytetään jossain määrin myös painotuotteisiin.

5 Täysin valkoisesta kartongista käytetään lyhennettä SBS (jäljempänä SBS-kartonki). Tällaisen kartongin hinta on noin 20 prosenttia korkeampi kuin GC-kartongin. Sitä käytetään elintarvikkeiden, kosmetiikan, lääkkeiden ja savukkeiden pakkauksiin, mutta se on pääasiallisesti tarkoitettu käytettäväksi painotuotteisiin.

6 British Printing Industries Federation (jäljempänä BPIF), joka on suurinta osaa Yhdistyneen kuningaskunnan kartonkipakkausteollisuudesta edustava etujärjestö, teki 22.11.1990 päivätyllä kirjeellä komissiolle epävirallisen valituksen. BPIF väitti,

että Yhdistyneeseen kuningaskuntaan kartonkia toimittavat tuottajat olivat useaan kertaan korottaneet hintojaan samanaikaisesti ja yhdenmukaisesti, ja se pyysi komissiota tutkimaan, oliko yhteisön kilpailusääntöjä mahdollisesti rikottu. BPIF julkaisi lehdistötiedotteen varmistaakseen, että sen toimenpide saa julkisuutta. Tämän tiedotteen sisältöä selostettiin alan ammattilehdistössä joulukuun 1990 aikana.

7 Myös Fédération française du cartonnage teki 12.12.1990 komissiolle epävirallisen valituksen, jossa se esitti Ranskan kartonkimarkkinoista vastaavia huomautuksia kuin BPIF valituksessaan.

8 Komission virkamiehet, jotka toimivat 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus; EYVL 1962, 13, s. 204; jäljempänä asetus N:o 17) 14 artiklan 3 kohdan nojalla, tekivät 23.4. ja 24.4.1991 ennalta ilmoittamatta samanaikaisesti tutkimuksia useiden kartonkialan yritysten ja järjestöjen tiloissa.

9 Näiden tutkimusten jälkeen komissio pyysi asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla tietoja ja asiakirjoja kaikilta niiltä, joille päätös on osoitettu.

10 Näiden tutkimusten yhteydessä sekä tietoja ja asiakirjoja koskevien pyyntöjen johdosta saadun aineiston perusteella komissio katsoi, että kyseiset yritykset olivat osallistuneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen (useimmissa tapauksissa) vuoden 1986 puolivälistä vähintään vuoden 1991 huhtikuuhun.

11 Tämän vuoksi komissio päätti panna vireille viimeksi mainitun määräyksen soveltamista koskevan menettelyn. Komissio lähetti 21.12.1992 päivätyllä kirjeellä väitetiedoksiannon kullekin näistä yrityksistä. Kaikki yritykset, joille väitetiedoksianto osoitettiin, vastasivat siihen kirjallisesti. Yhdeksän yritystä pyysi tulla kuulluksi suullisesti. Niitä kuultiin 7.—9.6.1993.

12 Menettelyn lopuksi komissio antoi päätöksen, jossa määrätään seuraavaa:

"1 artikla

Buchmann GmbH, Cascades SA, Enso-Gutzeit Oy, Europa Carton AG, Finnboard — the Finnish Board Mills Association, Fiskeby Board AB, Gruber & Weber GmbH & Co KG, Kartonfabriek de Eendracht NV (joka käyttää toiminimeä BPB de Eendracht NV), NV Koninklijke KNP BT NV (aikaisemmin Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV), Laakmann Karton GmbH & Co KG, Mo Och Domsjö AB (MoDo), Mayr-Melnhof Gesellschaft mbH, Papeteries de Lancey SA, Rena Kartonfabrik AS, Sarrió SpA, SCA Holding Ltd (aikaisemmin Reed Paper & Board (UK) Ltd), Stora Kopparbergs Bergslags AB, Enso Española SA (aikaisemmin Tampella Española SA) ja Moritz J. Weig GmbH & Co KG ovat rikkoneet EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa siten, että

— Buchmann ja Rena ovat noin vuoden 1988 maaliskuusta ainakin vuoden 1990 loppuun,

— Enso Española on ainakin vuoden 1988 maaliskuusta ainakin vuoden 1991 huhtikuun loppuun,

— Gruber & Weber on ainakin vuodesta 1988 vuoden 1990 loppuun ja

— muut ovat vuoden 1986 puolivälistä ainakin vuoden 1991 huhtikuuhun

osallistuneet sopimukseen ja yhdenmukaistettuun menettelytapaan, jotka ovat peräisin vuoden 1986 puolivälistä ja joiden mukaisesti Euroopan yhteisön kartongintoimittajat

— tapasivat säännöllisesti salaisissa ja vakiintuneeksi tavaksi muodostuneissa kokouksissa neuvotellakseen ja päättääkseen alan yhteisestä kilpailunrajoittamissuunnitelmasta,

— sopivat säännöllisistä hinnankorotuksista kunkin tuotelaadun osalta kunakin kansallisena valuuttana,

— suunnittelivat ja toteuttivat useita samanaikaisia ja yhdenmukaisia hinnankorotuksia kaikkialla Euroopan yhteisössä,

— saavuttivat yhteisymmärryksen tärkeimpien tuottajien markkinaosuuksien pysyttämisestä vakiotasoilla, mutta siten, että niitä saatettiin joskus muuttaa,

— toteuttivat — alkuvuodesta 1990 lähtien aina vain useammin — yhdenmukaistettuja toimenpiteitä toimitusten valvomiseksi yhteisön markkinoilla varmistaakseen edellä mainittujen yhdenmukaistettujen hinnankorotusten toteuttamisen,

— edellä mainittuja toimenpiteitä tukeakseen vaihtoivat kaupallisia tietoja toimituksista, hinnoista, tuotantoseisokeista, tilauskannoista ja koneiden käyttöasteista.

— —

3 artikla

Seuraaville yrityksille määrätään 1 artiklassa todetuista rikkomisista sakkoa seuraavasti:

— —

xviii)Enso Española SA:lle sakkoa 1 750 000 ecua;

— —"

13 Päätöksen mukaan rikkominen tapahtui Product Group Paperboard -nimisessä organisaatiossa (jäljempänä PG Paperboard), joka muodostui useista työryhmistä ja jaostoista.

14 Tämän organisaation yhteyteen perustettiin vuoden 1986 puolivälissä Presidents Working Group (jäljempänä PWG), joka muodostui yhteisön tärkeimpien kartongintuottajien (joita oli noin kahdeksan) johtavassa asemassa olevista edustajista.

15 PWG:n tehtävänä oli erityisesti keskustella markkinoista, markkinaosuuksista, hinnoista ja kapasiteeteista ja harjoittaa näiden osalta yhteistoimintaa. Se teki erityisesti yleisluonteisia päätöksiä siitä, milloin ja minkä suuruisina tuottajien oli toteutettava hinnankorotukset.

16 PWG raportoi President Conferencelle (jäljempänä PC), johon osallistuivat (melko säännöllisesti) melkein kaikkien kyseessä olevien yritysten toimitusjohtajat. Nyt kyseessä olevana aikana PC kokoontui kahdesti vuodessa.

17 Vuoden 1987 lopulla perustettiin Joint Marketing Committee (jäljempänä JMC). Sen pääasiallisena tarkoituksena oli yhtäältä päättää, voitiinko hintoja korottaa, ja jos voitiin, niin miten, ja toisaalta määritellä yksityiskohtaisesti, miten PWG:n maittain ja suurimpien asiakkaiden osalta päättämät hinta-aloitteet toteutetaan, minkä tarkoituksena oli saada aikaan yhdenmukainen hintajärjestelmä Euroopassa.

18 Economic Committee (jäljempänä talousjaosto) keskusteli muun muassa hintavaihteluista kansallisilla markkinoilla ja yritysten tilauskannoista ja raportoi päätelmistään JMC:lle tai vuoden 1987 loppuun saakka JMC:n edeltäjälle Marketing Committeelle. Talousjaoston jäseninä oli useimpien kyseessä olevien yritysten markkinointi- ja/tai myyntijohtajia, ja se kokoontui useita kertoja vuodessa.

19 Lisäksi päätöksestä ilmenee komission katsoneen, että PG Paperboardin toimintaa tuki se tietojen vaihto, jota harjoitettiin omaisuudenhoitoyhtiö Fidesin välityksellä, jonka kotipaikka on Zürich (Sveitsi). Päätöksen mukaan useimmat PG Paperboardin jäsenet toimittivat Fidesille kausiraportteja tilauksista, tuotannosta, myynnistä ja kapasiteetin käytöstä. Näitä raportteja käsiteltiin Fides-järjestelmässä, ja yhdistetyt tiedot lähetettiin järjestelmään osallistuville.

20 Päätöksen mukaan kantaja Enso Española SA (jäljempänä Enso Española) eli entinen Tampella Española SA osallistui tiettyihin JMC:n kokouksiin (vuoden 1989 helmikuun ja vuoden 1991 huhtikuun välisenä aikana), PC:n kokouksiin (vuoden 1988 toukokuusta vuoden 1989 toukokuuhun) ja talousjaoston kokouksiin (vuoden 1987 helmikuusta vuoden 1989 toukokuuhun).

Oikeudenkäyntimenettely

21 Kantaja on nostanut tämän kanteen yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 18.10.1994 jättämällään kannekirjelmällä.

22 Niistä muista 18 yhtiöstä, joiden katsottiin olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, 16 on samoin nostanut kanteen päätöksestä (asiat T-295/94, T-301/94, T-304/94, T-308/94, T-309/94, T-310/94, T-311/94, T-317/94, T-319/94, T-327/94, T-334/94, T-337/94, T-338/94, T-347/94, T-352/94 ja T-354/94).

23 Asian T-301/94 kantaja Laakmann Karton GmbH peruutti kanteensa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 10.6.1996 jättämällään kirjeellä, ja asia poistettiin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen rekisteristä asiassa T-301/94, Laakmann Karton vastaan komissio, 18.7.1996 annetulla määräyksellä (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

24 Ne neljä suomalaisyritystä, jotka kuuluivat Finnboard-nimiseen yhdistykseen ja jotka tämän vuoksi velvoitettiin maksamaan Finnboardille määrätty sakko yhteisvastuullisesti tämän kanssa, ovat myös nostaneet kanteen päätöksestä (yhdistetyt asiat T-339/94, T-340/94, T-341/94 ja T-342/94).

25 Kanteen nosti myös CEPI-Cartonboard-niminen yhteenliittymä, jolle päätös ei ollut osoitettu. Se kuitenkin peruutti kanteensa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 8.1.1997 jättämällään kirjeellä, ja asia poistettiin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen rekisteristä asiassa T-312/94, CEPI-Cartonboard vastaan komissio, 6.3.1997 annetulla määräyksellä (ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

26 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kutsui 5.2.1997 päivätyllä kirjeellä asianosaiset epäviralliseen kokoukseen erityisesti siksi, että nämä saisivat esittää huomautuksensa asioiden T-295/94, T-304/94, T-308/94, T-309/94, T-310/94, T-311/94, T-317/94, T-319/94, T-327/94, T-334/94, T-337/94, T-338/94, T-347/94, T-348/94, T-352/94 ja T-354/94 mahdollisesta yhdistämisestä suullista käsittelyä varten. Tässä 29.4.1997 pidetyssä kokouksessa asianosaiset suostuivat tällaiseen yhdistämiseen.

27 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen laajennetun kolmannen jaoston puheenjohtajan 4.6.1997 antamalla määräyksellä edellä mainitut asiat yhdistettiin suullista käsittelyä varten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 50 artiklan mukaisesti, koska asiat liittyvät toisiinsa; määräyksessä puheenjohtaja hyväksyi asian T-334/94 kantajan pyynnön luottamuksellisesta käsittelystä.

28 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen laajennetun kolmannen jaoston puheenjohtaja hyväksyi 20.6.1997 antamallaan määräyksellä asian T-337/94 kantajan pyynnön, että erästä asiakirjaa, jonka kyseinen kantaja oli esittänyt vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen, käsiteltäisiin luottamuksellisena.

29 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (laajennettu kolmas jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn, ja se ryhtyi prosessinjohtotoimiin pyytämällä asianosaisia vastaamaan tiettyihin kirjallisiin kysymyksiin ja esittämään tiettyjä asiakirjoja. Asianosaiset noudattivat näitä pyyntöjä.

30 Edellä 26 kohdassa mainittujen asioiden asianosaisten lausumat ja vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin kuultiin 25.6.—8.7.1997 pidetyssä suullisessa käsittelyssä.

Asianosaisten vaatimukset

31 Kantaja vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— kumoaa päätöksen kokonaan tai osittain siltä osin kuin se koskee kantajaa,

— toissijaisesti poistaa kantajalle määrätyn sakon,

— tai ainakin alentaa sakkoa tuntuvasti,

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut, mukaan lukien korkoja muut kulut, joita aiheutuu pankkitakauksesta tai siitä, että sakko on saatettu maksaa kokonaan tai osittain.

32 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkää kanteen ja

— velvoittaa kantajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Päätöksen kumoamista koskeva vaatimus

A *Kanneperuste, jonka mukaan on loukattu sitä perusoikeutta, että jokaisella on oikeus oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa*

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

33 Kantajan mukaan se, että sekä tutkinta että päätöksenteko kuuluvat komission tehtäviin, loukkaa perusoikeutta, jonka mukaan jokaisella on oikeus oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa.

34 Kanneperusteessa on kaksi osaa. Kanneperusteen ensimmäisessä osassa kantaja toteaa, että perusoikeudesta, johon kantaja vetoaa, on määrätty ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi 4.11.1950 tehdyn Euroopan yleissopimuksen (jäljempänä ihmisoikeussopimus) 6 artiklassa. Kanneperusteen toisessa osassa kantaja väittää, että tämä perusoikeus on vahvistettu jäsenvaltioiden valtiosääntöperinteessä.

35 Kanneperusteen ensimmäisessä osassa kantaja huomauttaa, että tuomioistuimen, joka päättää ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitetusta rikossyytteestä, on oltava puolueeton. Seuraamukseen johtavassa menettelyssä asian tutkinnan ja menettelyn lopettavan päätöksen antamisen on kuuluttava eri viranomaiselle tai henkilölle (asia Piersack, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 1.10.1982, A-sarja, nro 53 ja asia De Cubber, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 26.10.1984, A-sarja, nro 86). Kantajan mukaan Euroopan ihmisoikeustoimikunta on katsonut, että kilpailuoikeudelliset päätökset ovat rikossyytteitä (asia 13258/87, M & Co. v. Saksa, Euroopan ihmisoikeustoimikunnan päätös 9.2.1990, osa 64, s. 138 ja Euroopan ihmisoikeustoimikunnan lausunto asiassa 11598/85, Société Stenuit v. Ranska, Kertomus 30.5.1991, A-sarja, nro 232-A).

36 Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan perustuvia takeita olisi kantajan mukaan pitänyt noudattaa kolmesta syystä.

37 Komission päätös on ensinnäkin rangaistuksen luonteinen (Euroopan ihmisoikeustoimikunnan lausunto em. asiassa Société Stenuit v. Ranska ja em. asiassa M & Co. v. Saksa). Se, että sakot ovat rangaistus, johtuu niiden regressiivisyydestä, mistä todistaa komission niille ennaltaehkäisevässä tarkoituksessa antama julkisuus.

38 Seuraavaksi kantaja toteaa, että vaikka määrätty sakko ei olisikaan rangaistuksen luonteinen, rikosoikeudellisia takeita pitäisi silti soveltaa rangaistuksen määräämiseen johtavassa hallinnollisessa menettelyssä, kuten komissiossa käytävässä hallinnollisessa menettelyssä. Sillä, miten seuraamukset muodollisesti luokitellaan kansallisissa oikeusjärjestyksissä ja — tässä tapauksessa — yhteisön oikeusjärjestyksessä, ei kantajan mukaan ole merkitystä tässä yhteydessä.

39 Kantajan katsoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden perusteella (asia Engel ym., Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 8.6.1976, A-sarja, nro 22; asia Öztürk, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 21.2.1984, A-sarja, nro 73 ja asia Campbell ja Fell, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 28.6.1984, A-sarja, nro 80), että perusoikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin voidaan tässä tapauksessa soveltaa siitä huolimatta, ettei komissiota voida rinnastaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuun tuomioistuimeen (yhdistetyt asiat 209/78—215/78 ja 218/78, Van Landewyck ym. v. komissio, tuomio 29.10.1980, Kok. 1980, 79—91 kohta ja yhdistetyt asiat 100/80, 101/80, 102/80 ja 103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825).

40 Kantajan mukaan komission puolueellisuus voisi korjautua sillä, että sen päätöksestä voitaisiin jälkikäteen nostaa kanne tuomioistuimessa, jolla on täysi harkintavalta (em. asia De Cubber). Näin ei kuitenkaan ole tässä tapauksessa, koska sitä valvontaa, jota ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin harjoittaa perustamissopimuksen 172 ja 173 artiklan nojalla, ei mitenkään voida pitää sellaisena täyden harkintavallan omaavan tuomioistuimen harjoittamana valvontana, jossa voitaisiin tutkia tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskenut arviointi kokonaisuudessaan, siten kuin edellä mainitussa asiassa De Cubber annetussa tuomiossa tarkoitetaan.

41 Kantaja toteaa, että perustamissopimuksen 173 artiklalla käyttöön otettua oikeussuojakeinoa käytettäessä tämä artikla antaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimivallan arvioida riitautettua päätöstä tehtäessä tai riitautettuja suosituksia annettaessa huomioon otettua tosiasiallista tilannetta tai huomioon otettuja taloudellisia olosuhteita ainoastaan silloin, kun komission väitetään käyttäneen väärin harkintavaltaansa tai selvästi rikkoneen perustamissopimuksen määräyksiä tai sen soveltamista koskevia oikeussääntöjä. Kantaja katsoo yhteisöjen tuomioistuimen kahden tuomion perusteella (asia 42/84, Remia ym. v. komissio, tuomio 11.7.1985, Kok. 1985, s. 2545, 34 kohta ja asia C-225/91, Matra v. komissio, tuomio 15.7.1993, Kok. 1993, s. I-3203, 23 kohta), että perustamissopimuksen 173 artiklan nojalla komission päätöksiin kohdistuva tuomioistuinvalvonta on pelkkää laillisuusvalvontaa, joka ei täytä niitä edellytyksiä, että sitä voitaisiin pitää täyden harkintavallan omaavan tuomioistuimen harjoittamana valvontana.

42 Perustamissopimuksen 172 artiklaan perustuvasta sakkojen valvonnasta kantaja toteaa, että määräyksen sanamuodon mukaan se on valvontaa, jossa tuomioistuimella on täysi harkintavalta, mikä merkitsee sitä, että yhteisöjen tuomioistuinten

valvontavaltaa laajennetaan kumoamiskanteiden yhteydessä (asia 9/56, Meroni & Co. Industrie Metallurgiche v. korkea viranomainen, tuomio 13.6.1958, Kok. 1958, s. 9, Kok. Ep. I, s. 21).

43 Kantajan mukaan tämä valvonta ei kuitenkaan ole sellaista ihmisoikeussopimuksessa tarkoitettua valvontaa, jossa tuomioistuimella olisi täysi harkintavalta, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on toimivalta harjoittaa tällaista valvontaa ainoastaan silloin, kun on kyse selvästä oikeudenvastaisuudesta (asia 8/56, ALMA v. korkea viranomainen, tuomio 10.12.1957, Kok. 1957, s. 179 ja 192) tai merkittävästä, oikeudellisia seikkoja tai tosiseikkoja koskevasta virheestä (julkisasiamies Warnerin esittämä ratkaisuehdotus yhdistetyissä asioissa 32/78, 36/78—82/78, BMW Belgium ym. v. komissio, tuomio 12.7.1979, Kok. 1979, s. 2435, ratkaisuehdotus s. 2484).

44 Siinäkään tapauksessa, että tätä valvontaa pidettäisiin sellaisena valvontana, jossa tuomioistuimella on täysi harkintavalta, harkintavalta ei kantajan mukaan koske riitautetun päätöksen kaikkia osia, siten kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin edellyttää. Tämä valvonta voi nimittäin johtaa vain määrätyn seuraamuksen muuttamiseen, eikä siinä tutkita niitä tosiseikkoja eikä tosiseikkojen arviointia, joiden perusteella komissio on päätynyt siihen oikeudelliseen perustaan, johon se on perustanut kyseisen seuraamuksen.

45 Kanneperusteen toisessa osassa kantaja väittää, että perusoikeus, jonka mukaan jokaisella on oikeus oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, on tunnustettu jäsenvaltioiden perinteessä.

46 Euroopan unionista tehdyn sopimuksen F artiklan 2 kohdassa velvoitetaan kunnioittamaan perusoikeuksia, sellaisina kuin ne ilmenevät jäsenvaltioiden valtiosääntöperinteestä. Perusoikeus, jonka mukaan jokaisella on oikeus oikeudenkäyntiin puolueettomassa tuomioistuimessa, on kantajan mukaan taattu jäsenvaltioissa molemmantyyppisissä niistä kilpailuoikeuden rikkomisiin kohdistuvista valvontamenettelyistä, jotka on erotettu edellä mainitussa asiassa De Cubber annetussa tuomiossa.

47 Ensimmäisentyyppisessä menettelyssä erotetaan heti alusta alkaen tutkintavaihe ja päätöksentekovaihe. Tietyissä kansallisissa kilpailunvalvontajärjestelmissä eli Rans-

kan, Kreikan, Belgian, Portugalin, Espanjan, Tanskan, Itävallan, Suomen ja Ruotsin järjestelmissä tutkinta ja päätöksenteko erotetaan toisistaan tällä tavalla. Muutamissa näissä eli Belgian, Portugalin, Espanjan, Tanskan ja Ruotsin järjestelmissä on jopa myöhemmässä vaiheessa mahdollista täyden harkintavallan omaavan tuomioistuimen suorittama valvonta. Sitä vastoin Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Irlannissa, Luxemburgissa ja Alankomaissa kilpailuoikeuden soveltamismenettely on sellainen, että kilpailun vapauden suojaamisesta vastaavat viranomaiset eivät voi määrätä sakkoja.

48 Toisentyyppisessä menettelyssä, joka on käytössä Saksassa ja Italiassa, ei eroteta tutkinta- ja päätöksentekovaihetta, mutta näissä maissa muutoksenhaku on todellista muutoksenhakua täyden harkintavallan omaavassa tuomioistuimessa, ja muutoksenhakumahdollisuus on sellainen, että sen ansiosta ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa asetetut vaatimukset täyttyvät.

49 Kantaja toteaa, että kun tämä otetaan huomioon, oikeus oikeudenkäyntiin puolueettomassa tuomioistuimessa on taattu jäsenvaltioiden valtiosääntöperinteessä siten, että se ylittää sen vähimmäistason, jonka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on määritellyt ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa tulkitessaan. Vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoisikin, että päätöksenteossa noudatetaan oikeutta oikeudenkäyntiin puolueettomassa tuomioistuimessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asettamien sääntöjen mukaisesti, se ei kuitenkaan voisi katsoa, että oikeus oikeudenkäyntiin puolueettomassa tuomioistuimessa on päätöksenteossa turvattu sellaisena kuin tämä oikeus on määritelty jäsenvaltioiden valtiosääntöperinteessä ja siten kuin se ilmenee niissä menettelyissä, joita jäsenvaltiot ovat ottaneet käyttöön kilpailuoikeuden soveltamista varten.

50 Komissio toteaa ensiksi, että yhteisön kilpailuoikeus ei kuulu rikosoikeuden käsitteen alaisuuteen, eikä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale siis koske kilpailuoikeutta.

51 Toiseksi komissio väittää, ettei sitä voida pitää ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuna tuomioistuimena.

52 Kolmanneksi komissio katsoo, että kantaja tulkitsee väärin perustamissopimuksen 173 artiklaa ja sitä koskevaa oikeuskäytäntöä väittäessään, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa De Cubber antamaa tuomiota ei voida soveltaa yhteisön alaan kuuluvissa asioissa, koska niissä ei ole mahdollisuutta hakea jälkikäteen muutosta sellaisessa tuomioistuimessa, jolla olisi toimivalta tutkia kaikki päätöksessä todetut tosiseikat ja se, miten komissio on arvioinut näitä tosiseikkoja, sekä muuttaa päätöstä näiltä osin.

53 Komission mukaan perustamissopimuksen 173 artiklassa annetaan yhteisöjen tuomioistuimille toimivalta tosiseikkojen ja oikeudellisten seikkojen osalta tapahtuneisiin virheisiin kohdistuvan valvonnan avulla tyhjentävästi tarkastaa sekä se, mitä komissio on tosiseikoiksi todennut, että se, miten se on niitä oikeudellisesti arvioinut. Vaikka yhteisöjen tuomioistuimet eivät voi korvata päätöksen tekijän arviointia omalla arvioinnillaan, komission on kuitenkin toteutettava mahdollisen kumoamistuomion täytäntöön panemiseksi tarvittavat toimenpiteet, siten kuin perustamissopimuksen 176 artiklassa määrätään (yhdistetyt asiat T-68/89, T-77/89 ja T-78/89, SIV ym. v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1403). Komissio toteaa vielä, että Euroopan ihmisoikeustoimikunta on itsekin katsonut, että perustamissopimuksen 173 artikla on esimerkki rajoitetusta mutta ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisesta normaalista valvonnasta (asia Kaplan, Kertomus 17.7.1980, DR, osa 21, s. 66).

54 Perustamissopimuksen 172 artiklaan perustuvasta seuraamusten tarkastamisesta komissio toteaa, että yhteisöjen tuomioistuimet ovat oikeuskäytännössään valvoneet muitakin seikkoja kuin selviä oikeudenvastaisuuksia (em. asia ALMA v. korkea viranomainen) tai merkittäviä virheitä (julkisasiamies Warnerin ratkaisuehdotus em. yhdistetyissä asioissa BMW Belgium ym. v. komissio), koska yhteisöjen tuomioistuimet tutkivat muun muassa myös sen, onko sakko oikeassa suhteessa rikkomisen vakavuuteen (asia 16/61, Acciaierie Ferriere e Fonderie di Modena v. korkea viranomainen, tuomio 12.7.1962, Kok. 1962, s. 547, 576 ja 581 ja yhdistetyt asiat 6/73 ja 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio, tuomio 6.3.1974, Kok. 1974, s. 223 ja 260, Kok. Ep. II, s. 229 ja 246).

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

55 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perusoikeudet ovat olennainen osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista yhteisöjen tuomioistuimet valvovat (ks. mm. yhteisöjen tuomioistuimen lausunto 2/94, annettu 28.3.1996, Kok. 1996, s. I-1759, 33 kohta ja asia C-299/95, Kremzow, tuomio 29.5.1997, Kok. 1997, s. I-2629, 14 kohta). Yhteisöjen tuomioistuin ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tukeutuvat tältä osin jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen ja kansainvälisiin ihmisoikeuksien suojaamiseksi tehtyihin sopimuksiin, joiden syntyyn jäsenvaltiot ovat vaikuttaneet ja joihin ne ovat liittyneet. Ihmisoikeussopimuksella on tältä osin erityinen merkitys (asia 222/84, Johnston, tuomio 15.5.1986, Kok. 1986, s. 1651, 18 kohta ja em. asia Kremzow, tuomion 14 kohta). Lisäksi Euroopan unionista tehdyn sopimuksen F artiklan 2 kohdassa määrätään, että "[u]nioni pitää arvossa yhteisön oikeuden yleisinä periaatteina perusoikeuksia, sellaisina kuin ne taataan [ihmisoikeus]sopimuksessa ja sellaisina kuin ne ilmenevät jäsenvaltioiden yhteisessä valtiosääntöperinteessä".

56 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiota ei voida pitää ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuna "tuomioistuimena" (em. yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 7 kohta). Kantajan väitteellä, jonka mukaan päätös on lainvastainen jo siitä syystä, että se on tehty sellaisessa järjestelmässä, jossa komissio hoitaa sekä syyttäjän että päätöksentekijän tehtävän, ei ole asiassa merkitystä. On kuitenkin korostettava, että komission on siellä käytävässä hallinnollisessa menettelyssä noudatettava yhteisön oikeuden mukaisia menettelyllisiä takeita.

57 Kantaja väittää lisäksi, että komission puolueellisuus ei yhteisön oikeuden nykytilassa voi korjautua sillä, että sen tekemästä päätöksestä on mahdollista nostaa kanne tuomioistuimessa, jolla on täysi harkintavalta, sillä kanteen nostamisen edellyttäminen on vastoin ihmisoikeussopimuksen noudattamisesta aiheutuvia vaatimuksia.

58 Tältä osin on muistutettava, että yhteisön oikeudessa annetaan komissiolle valvontatehtävä, johon kuuluu myös perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan ja 86 artiklan rikkomisista rankaiseminen.

59 Asetuksella N:o 17 annetaan komissiolle lisäksi toimivalta päätöksellään määrätä rahamääräisiä seuraamuksia yrityksille ja yritysten yhteenliittymille, jotka tahallaan tai tuottamuksesta rikkovat edellä mainittuja perustamissopimuksen määräyksiä.

60 Vaatimus, että tuomioistuinten harjoittaman tehokkaan valvonnan on koskettava kaikkia komission päätöksiä, joissa todetaan edellä mainittujen yhteisön kilpailusääntöjen rikkominen ja määrätään siitä seuraamus, on yhteisön oikeuden yleinen periaate, joka on lähtöisin jäsenvaltioiden yhteisestä valtiosääntöperinteestä (ks. vastaavasti asia T-186/94, Guérin Automobiles v. komissio, tuomio 27.6.1995, Kok. 1995, s. II-1753, 23 kohta).

61 Tätä yhteisön oikeuden yleistä periaatetta ei ole tässä tapauksessa loukattu.

62 Ensinnäkin on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on riippumaton ja puolueeton tuomioistuin, joka on perustettu Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustamisesta 24 päivänä lokakuuta 1988 tehdyllä neuvoston päätöksellä 88/591/EHTY, ETY, Euratom (EYVL L 319, s. 1, oikaisut EYVL 1989, L 241, s. 4). Kuten tämän päätöksen kolmannesta perustelukappaleesta ilmenee, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perustettiin erityisesti siksi, että parannettaisiin tuomioistuimen tuomiovaltaan kuuluvien oikeussuojaa niiden asioiden osalta, jotka edellyttävät monimutkaisten tosiasioiden perusteellista tarkastelua.

63 Toiseksi on todettava, että edellisessä kohdassa mainitun päätöksen 3 artiklan 1 kohdan c alakohdan nojalla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on toimivalta käyttää yhteisöjen perustamissopimuksissa ja niiden täytäntöönpanoa koskevissa säädöksissä yhteisön tuomioistuimelle uskottua toimivaltaa muun muassa

"luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön — — perustamissopimuksen 173 artiklan toisen kohdan — — nojalla yhteisöjen toimielintä vastaan nostamissa kanteissa, jotka koskevat yrityksiin sovellettavien kilpailusääntöjen täytäntöönpanoa". Komission päätöksen, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen ja määrätään siitä sakko luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle, laillisuuteen kohdistuvaa valvontaa on perustamissopimuksen 173 artiklan nojalla nostettujen kanteiden yhteydessä pidettävä kyseisen päätöksen tehokkaana tuomioistuinvalvontana. Kanneperusteet, joihin kyseinen luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö voi kumoamisvaatimuksensa tueksi vedota, ovat sellaisia, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi arvioida sekä sen, ovatko komission kilpailuoikeuden alalla esittämät syytökset oikeita oikeudellisten seikkojen osalta, että sen, ovatko ne oikeita tosiseikkojen osalta.

64 Kolmanneksi on todettava, että asetuksen N:o 17 17 artiklan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella "on perustamissopimuksen 172 artiklassa tarkoitettu täysi harkintavalta tutkiessaan valitukset päätöksistä, joilla komissio on määrännyt sakon tai uhkasakon[, ja] se voi poistaa sakon tai uhkasakon taikka alentaa tai korottaa sitä". Tämä merkitsee, että sillä on toimivalta arvioida, onko määrätty rahamääräinen seuraamus oikeassa suhteessa todetun kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuteen.

65 Kaikki edellä oleva huomioon ottaen kanneperuste on hylättävä perusteettomana.

B *Kanneperuste, jonka mukaan kantajan puolustautumisoikeuksia on loukattu*

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

66 Kantaja väittää, ettei väitetiedoksiannossa ollut millään tavalla kuvailtu niitä maantieteellisiä markkinoita, joilla sen väitettiin rikkoneen kilpailuoikeutta. Väitetiedok-

siannossa on kerran mainittu Espanjan markkinat mutta Irlannin, Portugalin ja Kreikan markkinoita ei ole mainittu kertaakaan.

67 Kantaja päätteli tästä, että tutkimus ei koskenut Espanjan, Irlannin, Portugalin ja Kreikan markkinoita. Se siis uskoi, ettei sen tarvitse puolustautua niiden kilpailusääntöjen rikkomisten osalta, joita komissio oli väittänyt tapahtuneen näillä maantieteellisillä markkinoilla.

68 Toisin kuin mitä komissio väittää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle esittämissään kirjelmissä, väitetiedoksianto ei "selvästi kosk[enut] Espanjan ja Irlannin markkinoita ja osittain Portugalin ja Kreikan markkinoita (ainakin tietojenvaihtojärjestelmän osalta)". Kantajan mukaan komissio tällä toteamuksellaan sitä paitsi tunnustaa epäsuorasti, että kartelli ei koskenut Kreikan ja Portugalin markkinoita.

69 Siitä, koskiko väitetiedoksianto Espanjan ja Irlannin markkinoita, kantaja toteaa tarkemmin, ettei sillä, että komissio viittaa tiettyihin väitetiedoksiannon liitteisiin (liitteet 5, 6, 18, 20—22, 55, 56, 60, 71, 80, 81, 109, 110, 111 ja 118) ole asiassa merkitystä, koska yhdessäkään näistä liitteistä ei ole vähäisintäkään mainintaa siitä, että kilpailusääntöjen rikkominen koskisi näitä markkinoita. Kantaja toteaa erityisesti, että liitteet 5, 6, 55, 56, 60 ja 71 eivät koskeneet Irlantia.

70 Väitteestä, jonka mukaan väitetiedoksianto koski osittain Portugalin ja Kreikan markkinoita, kantaja toteaa, että komissio itsekin myöntää, ettei PG Paperboardin kokouksissa käsitelty Portugalin ja Kreikan markkinoihin liittyneitä asioita. Lisäksi kantaja toteaa, että useat niistä liitteistä, joihin komissio on vedonnut, eivät koske näitä markkinoita.

71 Kantaja toteaa, että osoitukset siitä, että väitetiedoksianto ei koskenut Espanjan, Irlannin, Kreikan ja Portugalin markkinoita, ovat joka tapauksessa huomattavasti vakuuttavampia kuin osoitukset päinvastaisesta, muun muassa ja ennen kaikkea siksi, ettei komissio ollut sisällyttänyt yhtäkään näistä neljästä maasta väitetiedoksiannossa esitettyyn yksityiskohtaiseen analyysiinsä, joka koski seitsemää hinta-aloitetta.

72 Kun vertaillaan niitä väitetiedoksiannon ja päätöksen liitteenä olevia taulukoita, joissa on yhteenveto hinta-aloitteista, ilmenee kantajan mukaan, että päätöksen liitteenä oleviin taulukoihin on vuoden 1989 lokakuun hinta-aloitteen (aloite E) ja vuoden 1991 tammikuun (aloite G) osalta lisätty kaksi lyhyttä huomautusta, jotka koskevat hinnankorotuksia Espanjassa. Kantajan mukaan ainoastaan jälkimmäinen näistä huomautuksista koskee sitä.

73 Yksiäkään näistä neljistä markkinoista ei mainita päätöksessä siltä osin kuin on kyse PG Paperboardin hintapäätösten täytäntöönpanosta kansallisilla markkinoilla.

74 Koska komissio ei ole selvästi maininnut, mistä maantieteellisistä markkinoista on kyse, se on kantajan mukaan rikkonut velvollisuuttaan määritellä relevantit markkinat asianmukaisesti, vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että tällä vaatimuksella on yleisen periaatteen asema (em. yhdistetyt asiat SIV ym. v. komissio, tuomion 159 kohta).

75 Kantaja toteaa, että päätöksen mukaan tutkimus ja kilpailusääntöjen rikkominen koskivat koko yhteisöä, Portugalia ja Kreikkaa lukuun ottamatta (138 perustelukappale), vaikka väitetiedoksiannon perusteella olisi voinut luulla, etteivät esitetyt väitteet koskeneet myöskään Espanjaa ja Irlantia. Koska komissio on päätöksessä ottanut huomioon sellaisia väitteitä, joiden osalta kantajalle ei ollut varattu tilaisuutta esittää huomautuksiaan, se on kantajan mukaan rikkonut neuvoston asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetyistä kuulemisista 25 päivänä heinäkuuta 1963 annetun komission asetuksen N:o 99/63/ETY (EYVL L 127, s. 2268; jäljempänä asetus N:o 99/63/ETY) 4 artiklaa.

76 Komissio katsoo, että väitetiedoksianto, joka käsitteenä pitää sisällään sekä tekstiosan että liitteet, selvästi kattaa Espanjan ja Irlannin markkinat koko kilpailusääntöjen rikkomisen osalta ja Portugalin ja Kreikan markkinat osittain, koska todisteet viimeksi mainituilla markkinoilla harjoitetusta yhteistoiminnasta koskevat ainoastaan tietojenvaihtojärjestelmää. Komission mukaan tästä viimeksi mainitusta seikasta ei kuitenkaan voida päätellä, ettei kartelli olisi koskenut koko yhteisöä. Väitetiedoksiannossa on ehkä vain myönnetty, ettei ollut todisteita, jotka olisivat pätevästi osoittaneet kartellin ulottuneen kaikille näille markkinoille.

77 Kilpailusääntöjen rikkomisen maantieteellisen laajuuden osalta komissio viittaa väitetiedoksiannon liitteisiin 5, 6, 18, 20—22, 49, 55, 56, 58, 60, 65, 71, 80, 81, 86, 88, 109, 110, 111, 117 ja 118. Komissio päättelee, että kun nämä asiakirjat otetaan huomioon, se, että kantaja päätti olla puolustautumatta tältä osin hallinnollisessa menettelyssä, ei ole komission syytä.

78 Hinta-aloitteiden osalta komissio katsoo, että kantajan kirjelmissään esittämä vertaileva analyysi yhteenvedon sisältävistä taulukoista on selvästi virheellinen, koska vuoden 1989 lokakuun ja vuoden 1991 tammikuun hinnankorotuksia koskeneet tiedot annettiin kantajalle tiedoksi ennen päätöksen tekemistä.

79 Sen osalta, onko relevantit maantieteelliset markkinat välttämättä määriteltävä, ennen kuin tutkitaan, onko tietty toiminta lainmukaista suhteessa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaan, komissio katsoo, että tällainen määritteleminen ei ole lainkaan välttämätöntä kilpailun rajoittamista arvioitaessa, kun on — kuten tässä tapauksessa — ilmeistä, että melkein kaikkien relevanteilla markkinoilla toimivien yritysten osallistuminen kilpailusääntöjen rikkomiseen yhteisön maantieteellisellä alueella estää kokonaan sen, että rikkomiseen sovellettaisiin vähämerkityksisyyssääntöä. Komission mukaan tämä käsitys ei ole edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa SIV ym. vastaan komissio annetun tuomion vastainen.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

80 Se, että puolustautumisoikeuksia on kunnioitettava kaikissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia — erityisesti sakkoja tai uhkasakkoja — on yhteisön oikeuden perusperiaate, jota on noudatettava myös hallinnollisessa menettelyssä (asia 85/76, Hoffmann-La Roche v. komissio, tuomio 13.2.1979, Kok. 1979, s. 461, 9 kohta).

81 Tätä periaatetta sovelletaan asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 kohdassa ja asetuksen N:o 99/63/ETY 4 artiklassa, kun niissä säädetään, että komissio saa lopullisessa päätöksessään ottaa huomioon ainoastaan sellaiset väitteet, joiden osalta yrityksille, joita asia koskee, on varattu tilaisuus esittää huomautuksensa.

82 Päätöksen 1 artiklan seitsemännen luetelmakohdan mukaan tässä artiklassa mainitut yritykset olivat suunnitelleet ja toteuttaneet samanaikaisia ja yhdenmukaisia hinnankorotuksia "kaikkialla Euroopan yhteisössä".

83 Koska kantaja väittää, ettei väitetiedoksiannossa ollut mainittu tällaista salaista hintayhteistyötä neljässä yhteisön jäsenvaltiossa eli Espanjassa, Irlannissa, Kreikassa ja Portugalissa, on tutkittava, onko väitetiedoksiannossa tässä tapauksessa ollut niin selvästi muotoiltu — vaikka vain tiivistelmän muodossa esitetty — selvitys, että kantaja on tosiasiallisesti voinut saada tiedon salaisen hintayhteistyön maantieteellisestä ulottuvuudesta. Vain tämän edellytyksen täyttäessään väitetiedoksianto voi täyttää sen tehtävän, joka sille on yhteisön asetuksilla annettu, eli että sen on annettava yrityksille kaikki sellaiset tiedot, joita ne tarvitsevat pystyäkseen tehokkaasti puolustautumaan ennen kuin komissio tekee lopullisen päätöksen (ks. mm. yhdistetyt asiat C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 ja C-125/85—C-129/85, Ahlström Osakeyhtiö ym. v. komissio, tuomio 31.3.1993, Kok. 1993, s. I-1307, 42 kohta).

84 Kantajalle osoitettu väitetiedoksianto koostuu itse perusasiakirjasta, liitteistä ja kantajaa koskevista yrityskohtaisista tiedoista. Perusasiakirjassa ei ole päätösosaa vaan siinä on "yhteenveto kilpailusääntöjen rikkomisesta". Tässä yhteenvedossa selostetaan muun muassa, että yhteisöön kartonkia toimittavat tuottajat olivat perustamissopimuksen 85 artiklaa rikkoen tekijäkumppaneina tai osallisina "suunnitelleet ja soveltaneet samanaikaisia ja yhdenmukaisia hinnankorotuksia koko yhteisön alueella". Yhteenvedossa todetaan nimenomaisesti, että sitä tarkasteltaessa on otettava huomioon ne yksityiskohtaiset väitteet, jotka annetaan tiedoksi asiakirjan muissa osissa.

85 Kun väitetiedoksianto luetaan kokonaisuutena, osoittautuu, että komission mukaan kilpailusääntöjen rikkominen ulottui yhteisön koko alueelle. Tältä osin on todettava, että väitetiedoksiannossa olevien, kilpailunvastaisten tointen maantieteellistä laajuutta koskevien väitteiden tutkintaa ei saa rajoittaa koskemaan pelkästään salaista hintayhteistyötä, koska väitetiedoksiannosta ilmenee (s. 83—88), että toteutetuksi väitetyn "hinta ennen määrää" -järjestelmän tärkeimmillä piirteillä pyrittiin rajoittamaan kilpailua yhteismarkkinoilla.

86 Siltä osin kuin kyse on tosiseikkojen tutkinnasta, väitetiedoksiannossa todetaan (s. 37) seuraavaa JMC:n osuudesta salaisessa hintayhteistyössä:

"JMC:ssä keskusteltiin siitä, miten PWG:n hintapäätökset yksityiskohtaisesti pannaan täytäntöön markkinoittain. JMC:n pääasiallinen tehtävä oli 'yhtäältä päättää, voitiinko hintoja korottaa, ja jos voitiin, niin miten, ja toisaalta yrittää saada aikaan yhdenmukaisten (eli yhtenäisten) hintojen järjestelmä Euroopassa'."

87 Markkinaosuuksia koskeneesta salaisesta yhteistyöstä väitetiedoksiannossa todetaan (s. 51), että markkinaosuuksia koskenut sopimus "koski yritysten markkinaosuuksia koko Länsi-Euroopan markkinoilla".

88 Tältä osin väitetiedoksiannossa viitataan Storan ilmoituksiin, joissa todetaan seuraavaa (väitetiedoksiannon liite 43, 1.1 kohta):

"PWG:ssä keskusteltiin tonneina ilmaistuista markkinaosuuksista. Ensiökuitulaatuja (GC ja UC) ja uusiokuitulaatuja (GD ja UD) tarkasteltiin erikseen. Siellä keskusteltiin tasoista koko Euroopan osalta ja yksittäisten maitten osalta. Näissä keskusteluissa 'Euroopalla' tarkoitettiin Euroopan yhteisöön ja Euroopan vapaakauppaliittoon kuuluvia maita."

89 Hintayhteistyöstä väitetiedoksiannossa todetaan seuraavaa (s. 69):

"Asiakirjat osoittavat — —, että niin sanottu 'yhdenmukaisten' eli 'eurooppalaisten' hintojen järjestelmä oli otettu käyttöön, koska kaikkialla Euroopassa oli samanaikaisesti otettu käyttöön samansuuruiset listahinnat."

90 Oikeudellisen arvioinnin osalta väitetiedoksiannon osassa "Kilpailusääntöjen rikkomisen luonne" todetaan muun muassa seuraavaa (s. 83):

"'Hinta ennen määrää' -järjestelmän tärkeimmät piirteet olivat seuraavat:

— —

— kausittainen yhdenmukaistettujen hinta-aloitteiden toteuttaminen siten, että kaikki tuottajat korottivat hintojaan samaan aikaan ja yhtä paljon eri kansallisilla markkinoilla,

— yhtenäisen hintojenvahvistamisjärjestelmän toteuttaminen Euroopan tasolla,

— —."

91 Väitetiedoksiannon osassa "Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan" todetaan vielä seuraavaa (s. 88):

"Se, että salaiset järjestelyt, jotka koskivat käytännöllisesti katsoen kaikkea tämän ensiarvoisen tärkeän teollisuustuotteen myyntiä kaikkialla yhteisössä (ja muualla Länsi-Euroopassa), olivat luonteeltaan kaikenkattavia, oli pakostakin omiaan muuttamaan myyntivirtojen suuntaa siitä, mikä se muutoin olisi ollut."

92 Ne tärkeimmät todisteet, joihin komissio on vedonnut, eli Storan ilmoitukset vahvistavat väitetiedoksiannossa, että toteutetuksi väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen maantieteellistä laajuutta koskevat tiedot, sellaisina kuin ne on esitetty itse väitetiedoksiannon tekstiosassa, pitävät paikkansa. Storan ilmoitusten mukaan hintoja koskeneiden kilpailunvastaisten tointen maantieteellinen laajuus oli vähintäänkin sama kuin yhteisön alue. Stora toteaa esimerkiksi vuonna 1988 toteutettujen kahden hinta-aloitteen osalta, että "[k]ahdesta koko Eurooppaa koskevasta hinnankorotuksesta päästiin (vuonna 1988) sopimukseen" (väitetiedoksiannon liite 39, 4 kohta). Kuten edellä on jo mainittu (ks. 88 kohta), Stora on myös todennut, että markkinaosuuksia koskenut salainen yhteistyö koski koko Eurooppaa.

93 Tässä tilanteessa on katsottava, että väitetiedoksianto täyttää edellä mainitun selvyysvaatimuksen siltä osin kuin on kyse siitä, että salaisen yhteistyön muodot maantieteellisesti kattoivat koko yhteisön alueen. Sillä, ettei eräitä yhteisöön kuuluvia maita mainittu nimenomaisesti, ei näin ollen ole merkitystä.

94 Komissiolla ei tässä tapauksessa myöskään ollut velvollisuutta ennen kilpailun rajoittamisen toteamista määritellä niitä maantieteellisiä markkinoita, joilla kilpailua oli rajoitettu (ks. jäljempänä 231 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

95 Koska tiedoista, jotka kantaja on antanut vastaukseksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen, kuitenkin ilmenee, että kantajan pääasiallinen markkina-alue oli Espanja, on todettava, että useissa väitetiedoksiannossa mainituissa ja sen liitteinä olevissa asiakirjoissa viitataan nimenomaisesti Espanjan markkinoihin (liitteet 109, 110, 111, 117 ja tekniset liitteet E ja G).

96 Erityisesti on todettava, että väitetiedoksiannossa (s. 55) todetaan seuraavaa liitteestä 109:

"[JMC:n 16.10.1989 — —] pidetyssä kokouksessa paikalla olleet tuottajat arvioivat sitä, miten hinnankorotukset, joiden oli (useimmissa maissa) ilmoitettu tulevan voimaan 1.10.1989, oli toteutettu eri kansallisilla markkinoilla."

97 Väitetiedoksiannon liitteessä 109 mainittujen markkinoiden joukossa on nimenomaisesti mainittu myös Espanjan markkinat, koska siinä todetaan seuraavaa:

"c) Espanja

Hinnankorotuksesta on ilmoitettu, eikä sen soveltamisessa ole mitään merkittäviä vaikeuksia — — ."

98 Vuoden 1989 lokakuun hinta-aloitteita koskevassa teknisessä liitteessä E kommentoidaan väitetiedoksiannon liitettä 111 eli Renalta saatua hintaluetteloa ja toistetaan sen sisältö osittain. Tämän asiakirjan on kylläkin mainittu olevan väitetiedoksiannon liite 110, mutta tarkkaavainen lukija ei ole voinut olla huomaamatta, että kyse on itse asiassa liitteestä 111.

99 Väitetiedoksiannossa toistetut tiedot koskevat hintoja kartonkilaaduittain ja maittain sekä hinnankorotusilmoituksen päivämäärää, ja tässä asiakirjassa on nimenomaisesti mainittu myös Espanjan kansallisia markkinoita koskevia tietoja.

100 Teknisessä liitteessä E täsmennetään vielä seuraavaa:

"Yksityiskohtaiset tiedot kunkin tuottajan hinnankorotuksista on esitetty taulukossa E.

(Huom: Finnboard, Feldmühle ja Kopparfors ovat korottaneet hintojaan Espanjassa siinä suhteessa kuin väitetiedoksiannon liitteessä 117 on todettu)."

101 Vaikka viittaus väitetiedoksiannon liitteeseen 117 on valitettava virhe, sillä kyse on itse asiassa liitteestä 111, on kuitenkin todettava, että tekninen liite E koskee nimenomaisesti myös Espanjan markkinoita.

102 Vuoden 1991 tammikuun hinta-aloitteita koskevassa teknisessä liitteessä G (s. 4) on seuraavat tiedot:

"Yksityiskohtaiset tiedot kunkin tuottajan hinnankorotuksista on esitetty taulukossa G.

Tärkeimmät Espanjan markkinoille kartonkia toimittavat tuottajat (Cascades, Finnboard, Iggesund, Tampella Española, Feldmühle) ovat kaikki ilmoittaneet hinnankorotuksesta, joka on 5 Espanjan pesetaa (ESP) kilogrammalta."

103 Edellä oleva huomioon ottaen on siis todettava, ettei kantaja voi vedota siihen, että sen puolustautumisoikeuksia olisi loukattu.

104 Kanneperuste on siis hylättävä.

C *Kanneperuste, jonka mukaan komissio on rikkonut perustamissopimuksen 190 artiklaa*

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

105 Perusteluvelvollisuuden suhteellisuuteen (julkisasiamies Van Gervenin ratkaisuehdotus asiassa C-137/92 P, komissio v. BASF, tuomio 15.6.1994, Kok. 1994, s. I-2555, ratkaisuehdotus s. I-2559 ja erityisesti s. I-2572) viitaten kantaja väittää, että velvollisuutta perustella päätös, jolla määrätään sakkoja, on tulkittava ankarasti erityisesti silloin, kun komission päätöksessä mennään huomattavasti pidemmälle kuin aikaisemmissa päätöksissä (asia 73/74, Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique ym. v. komissio, tuomio 26.11.1975, Kok. 1975, s. 1491, Kok. Ep. II, s. 535).

106 Kantajan mukaan komissio ei tässä tapauksessa ole kantajan osalta esittänyt päätöksessään selvästi ja johdonmukaisesti niitä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevia päätelmiä, joiden vuoksi komissio on päätöksen tehnyt. Sen enempää kantaja kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinkaan eivät siis pysty saamaan selville sitä, miten komissio on asian ajatellut. Tämä pitää paikkansa erityisesti siltä osin kuin on kyse relevanttien maantieteellisten markkinoiden määrittelystä ja siitä, miten kantajan osallistumista tapahtuneeksi väitettyihin kilpailusääntöjen rikkomisiin on arvioitu.

107 Lopuksi kantaja väittää, että komissio on rikkonut perusteluvelvollisuutta sakkojen suuruuden määräämisen osalta.

108 Komissio vaatii, että kanneperuste on hylättävä, koska siinä vain yleisluonteisesti vedotaan perustamissopimuksen 190 artiklaan. Komission mukaan kanneperuste on joka tapauksessa perusteeton, koska päätöstä on perusteltu riittävästi.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

109 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yksittäispäätöstä koskevan perusteluvelvollisuuden tavoitteena on mahdollistaa se, että yhteisöjen tuomioistuimet voivat valvoa päätöksen laillisuutta, ja antaa sille, jota asia koskee, riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko päätös asianmukainen vai onko siinä mahdollisesti sellainen virhe, jonka perusteella sen pätevyys voidaan riitauttaa, kuitenkin niin, että tämän velvollisuuden laajuus riippuu kyseisen päätöksen luonteesta ja siitä asiayhteydestä, missä se on tehty (ks. mm. asia T-49/95, Van Megen Sports v. komissio, tuomio 11.12.1996, Kok. 1996, s. II-1799, 51 kohta). Vaikka komissio on perustamissopimuksen 190 artiklan perusteella velvollinen perustelemaan päätöksensä mainitsemalla ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin päätös oikeudellisesti perustuu, sekä ne syyt, joiden vuoksi komissio on tehnyt päätöksensä, komission ei kuitenkaan tarvitse käsitellä kaikkia niitä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, jotka hallinnollisen menettelyn kuluessa on esitetty (ks. mm. em. yhdistetyt asiat Van Landewyck ym. v. komissio, tuomion 66 kohta).

110 Päätöksessä viitataan suoraan kantajaan yhdenmukaistettujen hinnankorotusten kuvauksen yhteydessä (77 ja 89 perustelukappale). Lisäksi päätöksen perustelukappaleet, joissa kuvataan JMC:ssä käytyjä kilpailun rajoittamiseen tähdänneitä keskusteluja (erityisesti 44—46, 58, 71, 73, 84, 85 ja 87 perustelukappale), koskevat välttämättä kantajaa, joka ei kiistä osallistuneensa tämän toimielimen kokouksiin. Päätöksessä esitetään lisäksi selkeästi se, millä tavoin komissio on päätynyt katsomaan kantajan osallistuneen kartelliin kokonaisuudessaan (116—119 perustelukappale).

111 Näin ollen päätöksen perusteluissa on annettu kantajalle riittävät tiedot, jotta tämä voi tietää ne tärkeimmät tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin perustui se komission päättely, että kantaja oli rikkonut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa.

112 Päätöksessä tarkoitettuja maantieteellisiä markkinoita koskevien perustelujen osalta riittää, kun todetaan, ettei ainoastaan päätöksen päätösosa (1 artikla) koske

kilpailunvastaisia toimia koko yhteisön alueella vaan myös sen perusteluosassa (mm. 2 perustelukappaleen ensimmäisen kohdan kolmas ja viides luetelmakohta, 44 perustelukappaleen toisen kohdan toinen luetelmakohta, 52 perustelukappale ja 76 perustelukappaleen ensimmäinen kohta) käsitellään tällaisia toimia.

113 Kantajan väitettä, jonka mukaan perustelut olisivat tältä osin riittämättömät, ei näin ollen voida hyväksyä.

114 Väitteestä, jonka mukaan perusteluvelvollisuutta on rikottu sakkojen suuruuden määräämisen osalta, on todettava, että vaikka tällainen perusteluvelvollisuuden rikkominen näytettäisiinkin toteen, se ei voisi vaikuttaa muuhun kuin päätöksen 3 artiklan pätevyyteen, sillä tässä artiklassa kantajalle määrätään sakko. Nämä väitteet ja niiden perustelut on siis tutkittava sakon poistamista tai sen alentamista koskevien kanneperusteiden yhteydessä (ks. jäljempänä 238 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

115 Tästä seuraa, että kanneperuste on hylättävä perusteettomana.

D *Kanneperuste, jonka mukaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on sovellettu väärin kantajan toimiin*

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

116 Tässä kanneperusteessa on neljä osaa.

117 Kanneperusteen ensimmäisessä osassa kantaja kiistää millään tavalla osallistuneensa kilpailun rajoittamiseen tähdänneeseen kokonaissuunnitelmaan.

118 Kantaja huomauttaa, että se on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa myöntänyt kuuluneensa PG Paperboardiin ja osallistuneensa PG Paperboardin tiettyjen toimielinten kokouksiin sekä Fidesin tietojenvaihtojärjestelmään. Kantaja ei kuitenkaan ollut tiennyt, että annetuilla tiedoilla oli kilpailua rajoittava vaikutus.

119 Kantajan mukaan siitä, että se rajoitetussa määrin osallistui PG Paperboardin toimielinten toimintaan ja tietojenvaihtoon tämän organisaation piirissä, ei voida päätellä, että se olisi osallistunut kilpailun rajoittamiseen tähdänneeseen kokonaissuunnitelmaan. Kantajan mukaan komissio on virheellisesti samaistanut PG Paperboardin toimielinten toimintaan osallistumisen kartelliin osallistumiseen, kun se on vastineessaan puhunut "kartellin toimielimistä".

120 Kantajan mukaan komissio ei ole esittänyt sellaisia uskottavia ja ratkaisevia todisteita, joiden perusteella kantaja voitaisiin yhdistää yhteiseen järjestelmään. Koska kantajaa ei ole mainittu yhdessäkään niistä asiakirjoista, joihin päätöksessä on vedottu todisteina, toteen näytettynä voidaan pitää pelkkää osallistumista kokouksiin ja tietojen vaihtoon. Tältä osin kantaja tähdentää eroa, joka on kilpailun rajoittamiseen tähtäävään kokonaissuunnitelmaan osallistumisen ja joihinkin tähän suunnitelmaan kuuluviin, mahdollisesti lievempää kilpailusääntöjen rikkomista merkitseviin tekoihin osallistumisen välillä (osallistuminen kokouksiin ja tietojen vaihtoon).

121 Kehiteltyään testiä, jota komissio on käyttänyt näyttääkseen toteen, että kukin niistä yrityksistä, joille päätös on osoitettu, on osallistunut kartelliin (päätöksen 116—121 perustelukappale), kantaja päättelee, että kun testiä sovelletaan sen omaan tilanteeseen, todetaan, ettei se ollut osallistunut toteutetuksi väitettyyn yhteiseen järjestelmään. Yksikään niistä todisteista, joihin päätöksessä on vedottu, ei kantajan mukaan todista, että kantajan ja salaisen yhteistyön välillä olisi ollut jokin yhteys.

122 Kanneperusteen toisessa osassa kantaja väittää, ettei se osallistunut hinnankorotuksiin, joista sovittiin 6.9.1990 pidetyssä JMC:n kokouksessa (päätöksen 89 peruste-

lukappale). Kuten kantaja on todennut vastauksessaan väitetiedoksiantoon (5.2.2 kohta ja erityisesti 5.2.2.1 kohta), kantajan osallistumista hintoja koskeneisiin yhdenmukaistamistoimenpiteisiin ja niiden täytäntöönpanoon ei ole näytetty toteen.

123 Kantajan mukaan sen enempää päätöksessä kuin väitetiedoksiannossakaan ei ole mitään sellaista selvitystä, jonka perusteella voitaisiin katsoa kantajan osallistuneen hinnankorotusten toteuttamisen valvontaan.

124 Kantaja on vastauskirjelmässään täsmentänyt, että kun se väittää, ettei se osallistunut hintoja koskeneeseen yhteistoimintaan, sen on ensinnäkin ymmärrettävä tarkoittavan, ettei se ollut millään tavalla sitoutunut noudattamaan määrättyä hintatasoa, mikä ei tarkoita sitä, ettei se olisi tiennyt suurten tuottajien tehneen tätä koskevia sopimuksia todennäköisesti PWG:n kokouksissa. Seuraavaksi sen on ymmärrettävä tarkoittavan, että kantajan myyntipolitiikka noudatti koko ajan eri sääntöjä kuin sen kilpailijoiden.

125 Kanneperusteen kolmannessa osassa kantaja väittää, ettei se osallistunut tuotantomäärien säätelyä koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön eikä myöskään markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön.

126 Kantaja toteaa, että päätöksen mukaan (51 perustelukappale ja sitä seuraavat perustelukappaleet) PG Paperboard päätti ottaa käyttöön hintojen ja tuotantomäärien säätelymekanismin, joka perustui noudatetuksi väitettyyn "hinta ennen määrää" -politiikkaan. Päätöksessä väitetään myös (58 perustelukappale), että vaikka pienet kartongintuottajat eivät olleet mukana PWG:ssä markkinaosuuksista käydyissä yksityiskohtaisissa keskusteluissa, niille annettiin kuitenkin niiden kaikkien hyväksymän "hinta ennen määrää" -politiikan yhteydessä täysi tieto tärkeimpien tuottajien yleisestä yhteisymmärryksestä vakaan tarjontatason säilyttämiseksi ja siitä, että pienten tuottajien oli sopeutettava oma käyttäytymisensä tähän sopimukseen.

127 Kantajan mukaan sen omalta osalta ei kuitenkaan ole mitään näyttöä tämän väittämän paikkansapitävyydestä. Kantaja on päinvastoin aina noudattanut sellaista — kantajan väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa yksityiskohtaisesti selvitettyä — myyntipolitiikkaa, jossa on pyritty kasvattamaan tuotteiden määrää markkinoilla, jopa saatuihin hintoihin sisältyvän myyntikatteen kustannuksella.

128 Kantajan mukaan komissio on lisäksi virheellisesti katsonut kantajan osallistuneen seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön ja markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön. Komissio on kuitenkin päätöksen 116 perustelukappaleessa myöntänyt, että ainoastaan suuret tuottajat olivat tehneet tuotantomääriä ja markkinaosuuksia koskeneita sopimuksia.

129 Kantajan mukaan väitettä markkinaosuuksien jakamisesta ei ole päätöksessä näytetty toteen eikä siinä ole edes esitetty näyttöä väitteen tueksi. Kantajan mukaan sen myynnin kehitys yhteisön markkinoilla joka tapauksessa riittää näyttämään toteen sen, että väite on kantajan osalta perusteeton.

130 Lopuksi kanneperusteen neljännessä osassa kantaja väittää, että se väitetiedoksiannossa ollut puute, ettei siinä ollut täsmennetty relevantteja maantieteellisiä markkinoita (ks. edellä 66 kohta ja sitä seuraavat kohdat), toistuu myös päätöksessä. Ainoa kohta päätöksessä, jossa täsmennetään maantieteellisten markkinoiden rajoja, on päätöksen 138 perustelukappale, jossa myönnetään, ettei kilpailusääntöjä ollut rikottu Portugalin ja Kreikan markkinoilla. Kantaja kuitenkin painottaa tämän perustelukappaleen ja 61 perustelukappaleen välistä epäjohdonmukaisuutta, sillä viimeksi mainitussa perustelukappaleessa tähdennetään, että Fides-tietojenvaihtojärjestelmä koski koko Länsi-Eurooppaa.

131 Kantajan mukaan relevanttien maantieteellisten markkinoiden määrittelyllä on olennainen merkitys arvioitaessa, onko kilpailusääntöjä rikottu vai ei, ja arvioitaessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja ulottuvuutta. Kantaja toteaa osallistuneensa kilpailusääntöjen rikkomiseen vain vähäisessä määrin, koska menettely ei koskenut kantajan pääasiallista toiminta-aluetta eli Espanjan, Portugalin, Kreikan ja Irlannin markkinoita.

132 Lisäksi kantaja toteaa näyttävän siltä, että Espanjan ja Irlannin markkinoiden on katsottu kuuluneen relevantteihin maantieteellisiin markkinoihin (päätöksen 72 perustelukappale), vaikka useimmissa päätöksessä mainituissa todisteissa ei lainkaan viitata näihin kansallisiin markkinoihin. Erityisesti kantaja toteaa, että todisteissa, joihin komissio on vedonnut hinnankorotuksia koskeneen sopimuksen olemassaolon toteen näyttääkseen, viitataan Espanjan ja Irlannin markkinoihin ainoastaan vuoden 1989 lokakuun, vuoden 1990 huhtikuun ja vuoden 1991 tammikuun hinnankorotusten osalta.

133 Komissio väittää, ettei kantajan väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esittämiä väitteitä voida ottaa tutkittaviksi, koska ei ole näytetty, että niillä voisi olla jotain merkitystä päätöksen riitauttamisessa.

134 Seuraavaksi komissio toteaa kanneperusteen ensimmäisestä osasta, että tämänkaltaisessa tapauksessa oikea lähestymistapa on se, että näytetään toteen koko kartellin olemassaolo ja toimintatapa sekä sen tärkeimmät piirteet ja sitten todetaan, onko sellaisia uskottavia ja ratkaisevia todisteita, joilla eri tuottajat voidaan yhdistää yhteiseen järjestelmään ja jotka osoittavat, minkä ajan kukin tuottajista on osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen. Tässä yhteydessä komissio viittaa päätöksen 116 perustelukappaleen toisen kohtaan, jonka mukaan salainen hintayhteistyö ja määrien säätely olivat tämän kokonaissuunnitelman erottamattomia osia.

135 Komissio olettaa, että kaikki ne tuottajat, jotka olivat PG Paperboardin jäseniä ja kuuluivat sen eri jaostoihin, osallistuivat kartelliin, koska PG Paperboardilla oli itsessään ollut pääasiallisesti lainvastainen tarkoitus. PWG ja JMC huolehtivat melkein yksinomaan hintojen vahvistamisesta ja markkinoiden jakamisesta.

136 Komission mukaan on lisäksi useita suoria todisteita, jotka osoittavat kantajan osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, kuten päätöksessä ja väitetiedoksiannon liitteissä on todettu. Kantaja on mainittu näissä keskeisissä asiakirjoissa, jotka todistavat joko koko kartellin tai sen eri ilmenemismuotojen olemassaolosta.

137 Kanneperusteen toisesta osasta komissio toteaa, että kantajan on näytetty osallistuneen salaiseen hintayhteistyöhön. Kantajan vastaus väitetiedoksiantoon vain vahvistaa kantajan osallistuneen salaiseen hintayhteistyöhön, koska se, että se on osallistunut kartellin toimielinten toimintaan, estää kantajaa perustelemasta eroa, jonka hinnankorotusilmoituksen ajankohdassa on väitetty olleen, vetoamalla siihen, että se olisi älykkäästi sopeuttanut toimintansa markkinatilanteeseen.

138 Kanneperusteen kolmannesta osasta komissio toteaa, ettei kantaja kiistä osallistuneensa kartellin keskeisten toimielinten toimintaan PWG:tä lukuun ottamatta, ja komissio katsoo, että sopimus ja yhdenmukaistettu menettelytapa, joista kantajan on katsottu olevan vastuussa, on näiden toimielinten osalta näytetty toteen (ks. mm. päätöksen 111—113 perustelukappale). Ei siis tarvitse välttämättä olla suoria todisteita siitä, että kukin oletetuista osallistujista olisi nimenomaisesti antanut suostumuksensa kuhunkin kartellin osaan tai ilmenemismuotoon tai jollain selvällä teolla tukenut niitä koko sen ajan, jonka kartelli kesti (päätöksen 116 perustelukappale). Aineellisoikeudelliset syyt ja käytännön seikat vastustavat tällaista kasuistista lähestymistapaa, koska kilpailusääntöjen rikkominen muodostui pääasiallisesti siitä, että tuottajat olivat useiden vuosien ajan liittyneet yhteen sellaisen lainvastaisen yhteisen hankkeen muodossa, jolla tavoiteltiin yhteistä päämäärää (sama perustelukappale).

139 Vaikka suuret tuottajat olisivat PWG:ssä neuvotelleet erityisesti markkinaosuuksista ja tuotantoseisokeista vain keskenään, se ei komission mukaan merkitse sitä, etteivät pienet tuottajat olisi osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomisen tähän osaan. Pienet tuottajat olivat nimittäin olleet perillä PWG:ssä harjoitetusta markkinoidenjakamispolitiikasta ja hyväksyneet sen (päätöksen 58 perustelukappale) sekä helpottaneet myyntimäärien ja markkinaosuuksien valvontajärjestelmän käytännön toteuttamista antamalla Fidesille tarpeellisia tietoja, ja niille oli myös tiedotettu siitä, mitä JMC:ssä oli suunniteltu tuotantoseisokkien osalta (71 perustelukappale).

140 Komissio katsoo, että myös kanneperusteen neljäs osa on hylättävä.

141 Tältä osin komissio pääosin viittaa edellä esitettyihin väitteisiin ja niiden perusteluihin (ks. edellä 76 kohta ja sitä seuraavat kohdat). Komissio kuitenkin korostaa, että päätöksen 138 perustelukappalcessa todetaan, ettei ole luotettavia todisteita Kreikkaa ja Portugalia koskeneista hintasopimuksista, eikä siinä suinkaan todeta, ettei kilpailusääntöjä olisi rikottu näissä maissa. Komissio kiistää myös kantajan väitteet, joiden mukaan se, että Fidesin tietojenvaihtojärjestelmä koski koko Eurooppaa, olisi ristiriidassa sen kanssa, ettei ole todisteita Kreikkaa ja Portugalia koskeneista hintasopimuksista.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

142 Aluksi on tutkittava yhdessä kanneperusteen kolmea ensimmäistä osaa, joiden mukaan kantaja ei osallistunut päätöksen 1 artiklassa todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen. Sen jälkeen tutkitaan erikseen kanneperusteen neljättä osaa, jonka mukaan relevantteja maantieteellisiä markkinoita ei ollut määritelty riittävän tarkasti.

Kanneperusteen kolme ensimmäistä osaa, joiden mukaan kantaja ei osallistunut päätöksen 1 artiklassa todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen

143 Aluksi on muistutettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan kanteessa on mainittava oikeudenkäynnin kohde ja yhteenveto seikoista, joihin kanne perustuu. Tämän maininnan on oltava riittävän selvä ja täsmällinen, jotta vastaaja voi valmistautua esittämään puolustuksensa ja jotta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi tarvittaessa antaa asiassa ratkaisun ilman täydentäviä tietoja. Jotta oikeusvarmuuden ja hyvän oikeudenkäytön vaatimusten toteutuminen varmistettaisiin, kanne voidaan ottaa tutkittavaksi vain, jos olennaiset tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin kanne perustuu, käyvät ainakin yhteenvedonomaisesti mutta samalla johdonmukaisesti ja ymmärrettävästi ilmi itse kannekirjelmästä (ks. mm. asia T-56/92, Koelman v. komissio, määräys 29.11.1993, Kok. 1993, s. II-1267, 21 kohta).

144 Tässä tapauksessa on katsottava, että kun kantaja viittaa väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämiinsä väitteisiin ja niiden perusteluihin, se ei esitä kanneperustetta tai väitettä, joka olisi eri kuin kannekirjelmässä. Sillä, että kantaja kannekirjelmässään viittaa tiettyihin väitetiedoksiantoon annetussa vastauksessa esitettyihin kehittelyihin, pyritään siis vain tukemaan ja täydentämään itse kannekirjelmän tekstiosaa tietyiltä kohdin. Kantajan tämän kanneperusteen yhteydessä esittämät väitteet ja niiden perustelut on siis otettava tutkittaviksi.

145 Ensiksi on tutkittava se, onko komissio näyttänyt toteen, että kantaja on osallistunut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen vuoden 1988 maaliskuusta vuoden 1989 helmikuuhun, mistä alkaen kantaja on myöntänyt osallistuneensa JMC:n kokouksiin. Toiseksi on tutkittava se, onko komissio näyttänyt toteen, että kantaja on osallistunut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen muuna aikana eli vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun.

1. Vuoden 1988 maaliskuusta vuoden 1989 helmikuuhun ulottuva aika

146 Päätöksen 162 perustelukappaleen neljännessä kohdassa todetaan seuraavaa:

"Enso Española alkoi vuonna 1987 osallistua säännöllisesti PG Paperboardin erään työryhmän (talousjaoston) kokouksiin, ja 25.5.1988 pidetty 'President Conference' on ensimmäinen kokous, johon se osallistui. Enso Española väittää osallistuneensa JMC:hen vasta vuoden 1989 helmikuusta alkaen. Se on kuitenkin osallistunut vuoden 1988 ensimmäiseen hinta-aloitteeseen, ja voidaan katsoa, että sen tosiasiallinen osallistuminen kilpailusääntöjen rikkomiseen alkoi suurin piirtein tuolloin."

147 Näyttääkseen toteen, että kantaja on osallistunut yhteisön kilpailusääntöjen rikkomiseen tarkastelun kohteena olevana aikana, komissio tukeutuu siihen, että kantaja osallistui 25.5.1988 ja 17.11.1988 pidettyihin JMC:n kokouksiin (päätöksen liitteenä oleva taulukko 3), ja siihen, että se osallistui 3.5.1988 pidettyyn talousjaoston kokoukseen (päätöksen liitteenä oleva taulukko 6), ja myös kantajan tosiasialliseen hintakäyttäytymiseen.

148 Näitä todisteita on tarkasteltava edellä mainitussa järjestyksessä.

a) Kantajan osallistuminen tiettyihin PC:n kokouksiin

149 Siltä osin kuin on kyse kantajan osallistumisesta erikseen mainittuihin kahteen PC:n kokoukseen, komissio ei esitä mitään todistetta kokousten tarkoituksesta. Kun komissio viittaa tähän osallistumiseen todisteena yrityksen osallistumisesta perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen, se siis väistämättä perustaa kantansa päätöksessä olevaan yleiskuvaukseen tämän toimielimen kokousten tarkoituksesta sekä niihin todisteisiin, joihin päätöksessä on vedottu kyseisen kuvauksen tueksi.

150 Tältä osin päätöksessä todetaan seuraavaa: "Kuten Stora on todennut, yksi PWG:n tehtävistä oli selvittää 'President Conferencelle', mitkä toimenpiteet olivat tarpeen markkinoiden säätelemiseksi —— . 'President Conferenceen' osallistuvat toimitusjohtajat saivat näin tiedon PWG:n päätöksistä ja siitä, mitä ohjeita heidän oli annettava omille myyntiosastoilleen hinta-aloitteiden toteuttamiseksi" (41 perustelukappaleen ensimmäinen kohta). Komissio toteaa lisäksi seuraavaa: "PWG kokoontui säännöllisesti ennen kutakin suunniteltua 'President Conferencea'. Koska näiden kahden kokouksen puheenjohtaja oli sama henkilö, ei ole mitään epäilystä siitä, että juuri hän ilmoitti PWG:n päätöksistä niille 'President Conferencen' jäsenille, jotka eivät kuuluneet sisäpiiriin" (38 perustelukappaleen toinen kohta).

151 Stora on todennut, että PC:n kokouksiin osallistuneille tiedotettiin PWG:n päätöksistä (väitetiedoksiannon liite 39, 8 kohta). Useat PC:n kokouksiin osallistuneet yritykset kuitenkin kiistävät tämän väittämän paikkansapitävyyden. Erityisesti on todettava, että kantaja kiistää sen implisiittisesti, koska se kiistää osallistuneensa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen. PC:n osuutta koskevia Storan ilmoituksia ei voida pitää riittävänä näyttönä kyseisen toimielimen kokousten tarkoituksesta, koska tästä ei ole muita todisteita.

152 Asiakirja-aineistoon kylläkin sisältyy eräs asiakirja eli Feldmühlen hallituksen entisen jäsenen (Roos) 22.3.1993 päivätty ilmoitus, joka ensi arviolta näyttäisi vahvistavan Storan väitteiden paikkansapitävyyden. Roos nimittäin toteaa muun muassa seuraavaa: "Ne yritykset, jotka eivät olleet edustettuina PWG:ssä, saivat tiedon tässä työryhmässä käytyjen keskustelujen sisällöstä joko President Conferencessa, jos sillä oli välittömästi kokous, tai JMC:ssä, jos President Conferencea ei ollut tarkoitus pitää välittömästi." Vaikka tähän asiakirjaan ei päätöksessä olekaan nimenomaisesti vedottu PC:n kokousten tarkoitusta koskevien komission väitteiden tueksi, ei missään tapauksessa voida katsoa, että se olisi Storan ilmoitusten ohella jokin lisätodiste. Koska nämä ilmoitukset ovat yhdistelmä Storan omistuksessa kilpailusääntöjen rikkomisen tapahtumisaikana olleiden kolmen yrityksen, muun muassa Feldmühlen, antamista vastauksista, Feldmühlen hallituksen entinen jäsen on väistämättä eräs Storan omien ilmoitusten lähteistä.

153 Komissio väittää päätöksessään, että väitetiedoksiannon liite 61 eli Mayr-Melnhofin Yhdistyneen kuningaskunnan myyntiasiamieheltä löydetty muistio, joka koskee Wienissä 12. ja 13.12.1986 pidettyä kokousta, "vahvistaa oikeaksi Storan tunnustuksen, jonka mukaan 'President Conferencessa' tosiasiassa keskusteltiin yhteisestä salaisesta hintojenvahvistamispolitiikasta" (päätöksen 41 perustelukappaleen kolmas kohta ja 75 perustelukappaleen toinen kohta). Tämä asiakirja sisältää seuraavan tiedon:

"Hintapolitiikka Yhdistyneessä kuningaskunnassa

Weigin edustaja oli läsnä äskettäin pidetyssä Fidesin kokouksessa, jossa hän ilmoitti Weigin pitävän 9:ää prosenttia liian suurena korotuksena Yhdistyneessä

kuningaskunnassa ja tyytyvän 7 prosenttiin!! Tämä on suuri pettymys, koska se on 'neuvottelutaso' kaikille muille. Yhdistyneen kuningaskunnan hintapolitiikka uskotaan RHU:lle [Mayr-Melnhofin] tuella, vaikka se merkitseekin *tilapäistä* määrien pienennystä sillä aikaa, kun yritämme (ja meidän nähdään yrittävän) saavuttaa 9 prosentin tavoitteen. [Mayr-Melnhof/FS] harjoittaa Yhdistyneessä kuningaskunnassa kasvupolitiikkaa, mutta tuottojen pienentyminen on huolestuttavaa, ja meidän on taisteltava saadaksemme hinnoittelun jälleen valvontaamme. [Mayr-Melnhof] myöntää, ettei siitä ole mitään apua, että heidän tiedetään lisänneen volyymiään Saksassa 6 000 tonnia!"

154 Fidesin kokous, johon kappaleen alussa viitataan, on Mayr-Melnhofin mukaan (vastaus tietojensaantisaantipyyntöön, väitetiedoksiannon liite 62) todennäköisesti 10.11.1986 pidetty PC:n kokous, johon kantaja ei päätöksen liitteenä 3 olevan taulukon mukaan osallistunut.

155 On todettava, että tämä tarkasteltavana oleva asiakirja todistaa, että Weig on reagoinut ja samalla ilmaissut, mikä on sen tuleva hintapolitiikka Yhdistyneessä kuningaskunnassa suhteessa hinnankorotuksen alkuperäiseen tasoon.

156 Asiakirjan ei kuitenkaan voida katsoa todistavan, että Weig olisi reagoinut johonkin sellaiseen määrättyyn hinnankorotuksen tasoon, josta yritykset olisivat sopineet jossakin ennen 10.11.1986 pidetyssä PG Paperboardin kokouksessa.

157 Komissio ei vetoa tältä osin mihinkään muuhun todisteeseen. Se, että Weig viittaa "9 prosentin" hinnankorotukseen, voi sitä paitsi selittyä sillä, että Thames Board Ltd oli ilmoittanut 5.11.1986 hinnankorotuksesta Yhdistyneessä kuningaskunnassa (liite A-12-1). Tämä ilmoitus julkistettiin hyvin nopeasti, kuten eräästä lehtileikkeestä ilmenee (liite A-12-3). Komissio ei ole esittänyt mitään muuta asiakirjaa,

jota voitaisiin pitää suorana todisteena siitä, että PC:n kokouksissa olisi keskusteltu hinnankorotuksista. Tässä tilanteessa ei voida pitää poissuljettuna, että Weigin lausumat, sellaisina kuin niitä on selostettu väitetiedoksiannon liitteessä 61, on esitetty 10.11.1986 pidetyn PC:n kokouksen ulkopuolella, kuten Weig on toistuvasti väittänyt suullisessa käsittelyssä.

158 Komissio väittää päätöksessään myös, että "[k]omission FS-Kartonilta (M-M-konserniin kuuluva yritys) löytämät asiakirjat vahvistavat, että 'President Conferencessa' ja PWG:ssä oli vuoden 1987 lopulla tehty sopimus liitännäisistä asioista eli määrien säätelystä ja hintakurista" (53 perustelukappaleen ensimmäinen kohta). Komissio viittaa tältä osin väitetiedoksiannon liitteeseen 73, joka on 28.12.1988 päivätty markkinatilannetta koskeva luottamuksellinen muistio, jonka Mayr-Melnhof-konsernin myynnistä vastaava markkinointijohtaja Saksassa (Katzner) oli osoittanut Mayr-Melnhofin toimitusjohtajalle (Gröller) Itävaltaan.

159 Asiakirjan laatija tuo ikään kuin johdantona esiin Euroopan tasolla tapahtuvan tiiviimmän yhteistyön "toimitusjohtajaryhmässä" (Präsidentenkreis), mitä ilmaisua Mayr-Melnhof on tulkinnut siten, että se tarkoittaa samalla yleisesti sekä PWG:tä että PC:tä, toisin sanoen siten, ettei se viittaa mihinkään yksittäiseen tilaisuuteen tai kokoukseen (väitetiedoksiannon liite 75, 2. a kohta).

160 Vaikka tässä asiassa olekaan kiistetty sitä, että väitetiedoksiannon liite 73 on todiste, joka vahvistaa oikeiksi Storan ilmoitukset, jotka koskevat yhtäältä "toimitusjohtajaryhmään" hyväksyttyjen yritysten välistä salaista yhteistyötä markkinaosuuksien osalta ja toisaalta näiden samojen yritysten välistä salaista yhteistyötä seisokkien osalta, komissio ei ole kuitenkaan esittänyt mitään muuta todistetta, joka vahvistaisi oikeaksi sen, että PC:n oli tarkoitus muun muassa keskustella markkinaosuuksia koskevasta salaisesta yhteistyöstä ja tuotantomäärien säätelystä.

Väitetiedoksiannon liitteessä 73 käytetyn ilmaisun "toimitusjohtajaryhmä" (Präsidentenkreis) ei siis voida Mayr-Melnhofin selityksistä huolimatta tulkita viittaavan muihin toimielimiin kuin PWG:hen.

161 Kun edellä oleva otetaan huomioon, komissio ei ole näyttänyt toteen, että PC:n kokouksilla olisi lainmukaisen toiminnan ohella ollut kilpailunvastainen tehtävä. Tästä seuraa, ettei komissio ole esitettyjen todisteiden perusteella voinut päätellä, että tämän toimielimen kokouksiin osallistuneet yritykset olisivat osallistuneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen.

162 On siis katsottava, ettei se, että kantaja osallistui kahteen PC:n kokoukseen, vielä todista sen rikkoneen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa vuoden 1988 maaliskuusta vuoden 1989 helmikuuhun ulottuvana aikana.

b) Kantajan osallistuminen yhteen talousjaoston kokoukseen

163 On kiistatonta, että kantaja on vuoden 1988 maaliskuusta vuoden 1989 helmikuuhun ulottuvana aikana osallistunut ainoastaan yhteen talousjaoston kokoukseen eli 3.5.1988 pidettyyn kokoukseen. Koska komissio ei ole esittänyt mitään tätä kokousta koskevia todisteita, on yleisemmin tutkittava, oliko talousjaoston kokouksilla kilpailunvastainen tarkoitus.

164 Päätöksen mukaan "[t]alousjaoston keskustelujen keskeinen aihe oli kartongin markkinatilanteen analysointi ja arviointi eri maiden osalta" (50 perustelukappaleen ensimmäinen kohta). Talousjaosto "keskusteli (muun muassa) hintavaihteluista kansallisilla markkinoilla ja yritysten tilauskannoista ja raportoi päätelmistään JMC:lle (tai Marketing Committeelle, joka oli vuoden 1987 loppuun saakka JMC:n edeltäjä)" (49 perustelukappaleen ensimmäinen kohta).

165 Komission mukaan "[m]arkkinatilannetta koskevat keskustelut eivät olleet päämäärättömiä: kaikilla kansallisilla markkinoilla vallitsevaa tilannetta koskevat keskustelut on asetettava suunniteltujen hinta-aloitteiden yhteyteen ja erityisesti sen yhteyteen, että hinnankorotusten tukemiseksi todettiin tarvittavan tilapäisiä seisokkeja tehtailla" (50 perustelukappaleen ensimmäinen kohta). Lisäksi komissio on päätynyt seuraavaan arviointiin: "On mahdollista, ettei talousjaosto ole ollut niin suoraan tekemisissä varsinaisen hintojen vahvistamisen kanssa, mutta ei ole uskottavaa, että sen kokouksiin osallistuneet eivät olisi tienneet siitä lainvastaisesta tarkoituksesta, johon käytettiin niitä tietoja, joita ne varta vasten toimittivat JMC:lle" (119 perustelukappaleen toinen kohta).

166 Talousjaoston kokousten kilpailunvastaista tarkoitusta koskevan väitteensä tueksi komissio viittaa ainoastaan yhteen asiakirjaan, joka on (Mayr-Melnhof konserniin kuuluvan) FS-Kartonin edustajan laatima luottamuksellinen muistio 3.10.1989 pidetyn talousjaoston kokouksen pääkohdista (väitetiedoksiannon liite 70).

167 Komissio on päätöksessä esittänyt seuraavan tiivistelmän tämän asiakirjan sisällöstä:

" —— kaikkien kansallisten markkinoiden kysyntää, tuotantoa ja tilauskantaa koskevan yksityiskohtaisen kartoituksen lisäksi tarkasteltiin seuraavia seikkoja:

— sitä voimakasta vastustusta, jonka asiakkaat kohdistivat viimeiseen, 1.10. voimaan tulleeseen GC-laadun hinnankorotukseen,

— GC- ja GD-laadun tuottajien tilauskantoja, yrityskohtaiset tilanteet mukaan luettuina,

— raportteja toteutetuista ja suunnitelluista tuotantoseisokeista,

— niitä erityisiä vaikeuksia, jotka liittyivät hinnankorotuksen toteuttamiseen Yhdistyneessä kuningaskunnassa, ja hinnankorotuksen vaikutuksia GC- ja GD-laatujen väliseen tarpeelliseen hintaeroon

ja

— uusien ja budjetoitujen tilausten vertailua kunkin kansallisen ryhmittymän osalta" (50 perustelukappaleen toinen kohta).

168 On myönnettävä, että tämä selvitys asiakirjan sisällöstä on pääkohdiltaan oikea. Komissio ei kuitenkaan tuo esiin mitään todisteita tukeakseen väitettään, jonka mukaan väitetiedoksiannon liitettä 70 voidaan pitää "osoituksena tässä toimielimessä käytyjen keskustelujen todellisesta luonteesta" (113 perustelukappaleen viimeinen kohta). Stora on lisäksi todennut seuraavaa: "JMC perustettiin vuoden 1987 lopulla, ja se piti ensimmäisen kokouksensa vuoden 1988 alussa ottaen tuosta ajankohdasta alkaen hoitaakseen osan talousjaoston tehtävistä. Muut talousjaoston tehtävät siirtyivät tilastojaostolle" (väitetiedoksiannon liite 39, 13 kohta). Sen ainoan ajanjakson, jolloin kantajan on katsottu syyllistyneen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen, eli vuoden 1988 alusta alkaneen ajanjakson osalta Storan ilmoituksista ei ilmene mitään sellaista, mikä tukisi komission väitettä talousjaostossa käytyjen keskustelujen kilpailunvastaisesta tarkoituksesta. Komissio ei myöskään tuo esiin sellaisia todisteita, joiden perusteella voitaisiin katsoa, että talousjaoston kokouksiin osallistuneille olisi ilmoitettu JMC:n eli sen toimielimen, jolle talousjaosto raportoi, kokousten todellisesta luonteesta. Näin ollen ei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että ne talousjaoston kokouksiin osallistuneet, jotka eivät samaan aikaan osallistuneet JMC:n kokouksiin, eivät tienneet siitä, mihin JMC tarkkaan ottaen käytti talousjaoston valmistelemia raportteja.

169 Väitetiedoksiannon liite 70 ei siis todista talousjaoston kokouksissa käytyjen keskustelujen todellista luonnetta.

170 On vielä todettava, että komissio itse näyttää katsovan, ettei talousjaoston kokouksiin osallistuminen ole riittävä näyttö mistään kilpailusääntöjen rikkomisesta, koska kantajan, joka osallistui talousjaoston kokouksiin vuonna 1987, ei ole katsottu rikkoneen kilpailusääntöjä ennen vuoden 1988 maaliskuuta.

171 Edellä oleva huomioon ottaen on katsottava, ettei se, että kantaja kyseessä olevana aikana osallistui yhteen talousjaoston kokoukseen, ole näyttö sen osallistumisesta perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen.

c) Kantajan tosiasiallinen hintakäyttäytyminen

172 Päätöksen liitteenä olevasta taulukosta B ilmenee kyseessä olevan ajanjakson (vuoden 1988 maaliskuusta vuoden 1989 helmikuuhun ulottuva aika) osalta, että komissio on todennut kantajan korottaneen hintojaan Ranskassa 1.3.1988 ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa 1.4.1988 eli niinä päivinä, joista on väitetty sovitun PG Paperboardin toimielimissä. Taulukon B mukaan komissio ei ole todennut, että kantaja olisi korottanut hintojaan muilla kansallisilla markkinoilla vuoden 1988 maalis/huhtikuun hinnankorotusaloitteen yhteydessä.

173 Lisäksi on todettava, että päätöksen liitteenä olevan taulukon C mukaan komissiolla ei ole mitään tietoja siitä, onko kantaja mahdollisesti korottanut hintojaan vuoden 1988 lokakuun hinnankorotusaloitteen yhteydessä.

174 Kantajan tosiasiallinen hintakäyttäytyminen, sellaisena kuin komissio on sen näyttänyt, ei siis tue komission väitettä, jonka mukaan kantaja olisi osallistunut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen.

d) Kyseessä olevaa ajankohtaa koskeva päätelmä

175 Kun kaikki edellä olevat seikat otetaan huomioon, on katsottava, että komission esiin tuomilla todisteilla ei edes yhdessä ole näytetty toteen, että kantaja olisi osallistunut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen vuoden 1988 maaliskuusta vuoden 1989 helmikuuhun ulottuvana aikana.

2. Vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuva aika

176 Päätöksen 1 artiklan mukaan tässä artiklassa tarkoitetut yritykset ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa siten, että ne ovat osallistuneet sopimukseen ja yhdenmukaistettuun menettelytapaan, jotka ovat peräisin vuoden 1986 puolivälistä ja joiden mukaisesti Euroopan yhteisön kartongintoimittajat muun muassa "sopivat säännöllisistä hinnankorotuksista kunkin tuotelaadun osalta kunakin kansallisena valuuttana" ja "suunnittelivat ja toteuttivat useita samanaikaisia ja yhdenmukaisia hinnankorotuksia kaikkialla Euroopan yhteisössä", "saavuttivat yhteisymmärryksen tärkeimpien tuottajien markkinaosuuksien pysyttämisestä vakiotasoilla, mutta siten, että niitä saatettiin joskus muuttaa" ja "toteuttivat — alkuvuodesta 1990 lähtien aina vain useammin — yhdenmukaistettuja toimenpiteitä toimitusten valvomiseksi yhteisön markkinoilla varmistaakseen edellä mainittujen yhdenmukaistettujen hinnankorotusten toteuttamisen"; tämä osallistuminen on kantajan osalta kestänyt vuoden 1988 maaliskuusta ainakin vuoden 1991 huhtikuun loppuun.

177 Tästä seuraa, että päätöksen mukaan kukin päätöksen 1 artiklassa mainituista yrityksistä on rikkonut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa osallistumalla yhteen ainoaan rikkomiseen, joka muodostuu kolmea eri asiaa koskeneesta mutta samaa päämäärää tavoitelleesta salaisesta yhteistyöstä. Näitä yhteistyön muotoja on pidettävä niinä osatekijöinä, joista kokonaiskartelli muodostuu.

178 On siis tutkittava erikseen salaisen yhteistyön kunkin muodon osalta, onko kantaja osallistunut siihen.

a) Kantajan osallistuminen salaiseen hintayhteistyöhön

179 Komission mukaan JMC:n pääasiallinen tarkoitus oli alusta lähtien seuraava:

"— päättää, voitiinko hintoja korottaa ja jos voitiin, niin miten, sekä ilmoittaa päätelmistään PWG:lle,

— määritellä yksityiskohtaisesti, miten PWG:n maittain ja suurimpien asiakkaiden osalta päättämät hinta-aloitteet toteutetaan, minkä tarkoituksena oli saada aikaan yhdenmukainen (eli yhtenäinen) hintajärjestelmä Euroopassa — — " (päätöksen 44 perustelukappaleen viimeinen kohta).

180 Komissio toteaa päätöksen 45 perustelukappaleen ensimmäisessä ja toisessa kohdassa vielä tarkemmin seuraavaa:

"Tämä jaosto tarkasteli markkinoittain, miten kunkin tuottajan tuli toteuttaa PWG:n päättämät hinnankorotukset. Suunniteltujen korotusten käytännön toteuttamista koskevia seikkoja käsiteltiin 'pyöreän pöydän keskusteluissa', joissa kaikki osallistujat saivat kommentoida ehdotettua korotusta.

PWG:n päättämien hinnankorotusten toteuttamisessa ilmenneistä vaikeuksista tai mahdollisista yhteistyöstä kieltäytymisistä raportoitiin PWG:lle, joka siinä tapauksessa pyrki (kuten Stora on todennut) 'saavuttamaan tarpeelliseksi katsotun yhteistyöasteen'. JMC laati erilliset raportit GC- ja GD-laaduista. Jos PWG muutti

hintaa koskevaa päätöstä JMC:ltä saamiensa raporttien perusteella, kyseisen päätöksen täytäntöönpanemiseksi tarvittavista toimenpiteistä keskusteltiin seuraavassa JMC:n kokouksessa."

181 On todettava, että näiden JMC:n kokousten tarkoitusta koskevien toteamusten tueksi komissio viittaa aiheellisesti Storan ilmoituksiin (väitetiedoksiannon liitteet 35 ja 39).

182 Vaikkei komissiolla ole hallussaan mitään virallista pöytäkirjaa yhdestäkään JMC:n kokouksesta, se on löytänyt Mayr-Melnhofilta ja Renalta joitakin sisäisiä muistioita ja muistiinpanoja, jotka koskevat 6.9.1989, 16.10.1989 ja 6.9.1990 pidettyjä kokouksia (väitetiedoksiannon liitteet 117, 109 ja 118). Nämä muistiot ja muistiinpanot, joiden sisältöä on selostettu päätöksen 80, 82 ja 87 perustelukappaleessa, koskevat näissä kokouksissa yhdenmukaistetuista hinta-aloitteista käytyjä yksityiskohtaisia keskusteluja. Ne ovat siis sellaisia todisteita, jotka selvästi vahvistavat, että Storan kuvaus JMC:n tehtävistä pitää paikkansa.

183 Tältä osin on esimerkkinä viitattava Renalta saatuihin muistiinpanoihin (väitetiedoksiannon liite 118), jotka koskevat 6.9.1990 pidettyä JMC:n kokousta ja joissa todetaan muun muassa seuraavaa:

"Hinnankorotuksesta ilmoitetaan *ensi viikolla syyskuussa*.

Ranska	40 FRF
Alankomaat	14 NLG
Saksa	12 DEM
Italia	80 ITL
Belgia	2,50 BEF
Sveitsi	9 CHF
Yhdistynyt kuningaskunta	40 GBP
Irlanti	45 IEP

Kaikkiin laatuihin on tehtävä sama korotus; GC, UD, GT, GC jne.

Ainoastaan yksi hinnankorotus vuodessa.
Koskee 7.1. lähtien tapahtuvia toimituksia.
Viimeistään 31.1.
14.9. kirje hinnankorotuksesta (Mayr-Melnhof).
19.9. Feldmühle lähettää kirjeensä.
Cascades ennen syyskuun loppua.
Kaikkien on lähetettävä kirjeensä ennen 8.10."

184 Kuten komissio on päätöksen 88—90 perustelukappaleessa selvittänyt, se on lisäksi saanut haltuunsa sellaisia sisäisiä asiakirjoja, joiden perusteella voidaan päätellä, että yritykset ja erityisesti ne, jotka on nimeltä mainittu väitetiedoksiannon liitteessä 118, ovat todella ilmoittaneet sovituista hinnankorotuksista ja toteuttaneet ne.

185 Komissio väittää, että väitetiedoksiannon liite 117 eli 6.9.1989 pidettyä JMC:n kokousta koskevat muistiinpanot ovat todiste vuoden 1989 lokakuun hinnankorotusaloitetta koskeneesta salaisesta yhteistyöstä. Komissio toteaa erityisesti, että näissä muistiinpanoissa "selvitetään kunakin valuuttana ilmoitettujen hinnankorotusten yksityiskohtia ja arvioidaan asiakkaiden reaktioita ja sitä, miten toimenpiteen toteuttaminen on edennyt eri kansallisilla markkinoilla" (päätöksen 80 perustelukappaleen viides kohta). Kantaja, joka oli osallistunut 6.9.1989 pidettyyn JMC:n kokoukseen (päätöksen liitteenä oleva taulukko 4), ei kiistä sitä, että väitetiedoksiannon liite 117 koskee tätä kokousta. Kantaja ei myöskään väitä, että päätöksessä oleva kuvaus tämän asiakirjan sisällöstä ei olisi oikea.

186 Komissio vetoaa sen väitteensä osalta, jonka mukaan päätöksen 1 artiklassa mainitut yritykset ovat valvoneet hinnankorotusten toteuttamista (päätöksen 82 perustelukappale), väitetiedoksiannon liitteeseen 109, joka koskee 16.10.1989 pidettyä

JMC:n kokousta. Kantaja ei väitä, että päätöksessä oleva kuvaus tämän asiakirjan sisällöstä ei olisi oikea.

187 Vaikka komission esiin tuomat asiakirjat koskevatkin vain pientä osaa JMC:n kokouksista päätöksen kattamana aikana, kaikki käytettävissä olevat asiakirjatodisteet vahvistavat oikeaksi Storan toteamuksen, jonka mukaan JMC:n pääasiallisena tarkoituksena oli päättää yhdenmukaistettujen hinnankorotusten toteuttamisesta ja suunnitella sitä sekä valvoa niiden tosiasiallista toteuttamista. Tältä osin sen, ettei JMC:n kokouksista ole käytännöllisesti katsoen lainkaan sen enempää virallisia kuin sisäisiäkään pöytäkirjoja, on katsottava olevan riittävä näyttö komission sen väitteen paikkansapitävyydestä, jonka mukaan kokouksiin osallistuneet yritykset ovat pyrkineet peittämään tässä toimielimessä käytyjen keskustelujen todellisen luonteen (ks. erityisesti päätöksen 45 perustelukappale). Tällaisessa tilanteessa todistustaakka kääntyy, ja niiden tämän toimielimen kokouksiin osallistuneiden yritysten, joille päätös on osoitettu, on näytettävä toteen, että toimielimellä oli lainmukainen tarkoitus. Koska yritykset eivät ole esittäneet tällaista näyttöä, komissio on aiheellisesti katsonut, että yritysten tämän toimielimen kokouksissa käymillä keskusteluilla on ollut pääasiallisesti kilpailunvastainen tarkoitus.

188 Kantajan oman tilanteen osalta on todettava, että sen osallistumista yhdeksään JMC:n kokoukseen, muun muassa 6.9.1989 pidettyyn kokoukseen, on edellä oleva huomioon ottaen pidettävä riittävänä näyttönä siitä, että se on osallistunut salaiseen hintayhteistyöhön.

189 Kantajan väitettä, ettei sen tosiasiallinen markkinakäyttäytyminen vastaa komission väitteitä kantajan osallistumisesta salaiseen hintayhteistyöhön, ei voida hyväksyä.

190 Ensinnäkään sitä, että yritykset ovat harjoittaneet salaista hintayhteistyötä, ei pidä sekoittaa sovittujen hinnankorotusten toteuttamiseen. Komission esittämillä todis-

teilla on nimittäin sellainen todistusarvo, että tiedot kantajan tosiasiallisesta markkinakäyttäytymisestä eivät heikennä niiden komission päätelmien luotettavuutta, jotka koskevat kantajan osallistumista salaiseen hintayhteistyöhön. Kantajan väitteillä voisi osoittaa enintään, ettei sen toiminta noudattanut sitä, mitä PG Paperboardissa kokoontuneiden yritysten kesken oli sovittu.

191 Toiseksi on todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan se, että yritys ei mukaudu siihen, mitä kokouksissa, joilla on selvästi kilpailunvastainen tarkoitus, on sovittu, ei estä sitä, etteikö yritys olisi täysin vastuussa osallistumisestaan kartelliin, jos se ei ole julkisesti sanoutunut irti siitä, mitä kokouksissa on sovittu (ks. esim. asia T-141/89, Tréfileurope v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-791, 85 kohta). Vaikka kantajan markkinakäyttäytyminen ei olisikaan ollut sovitun mukaista, se ei siis mitenkään vaikuta sen vastuuseen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta, jollei se ole julkisesti sanoutunut irti siitä, mitä kokouksissa, joihin se on osallistunut, on sovittu.

192 Edellä oleva huomioon ottaen on katsottava komission näyttäneen toteen, että kantaja osallistui salaiseen hintayhteistyöhön vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuvana aikana.

b) Kantajan osallistuminen seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön

193 Päätöksen mukaan PWG:n kokouksissa edustettuina olleet yritykset ovat osallistuneet vuoden 1987 lopusta alkaen koneiden seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön, ja seisokkeja on tosiasiallisesti toteutettu vuodesta 1990 alkaen.

194 Päätöksen 37 perustelukappaleen kolmannesta kohdasta ilmenee, että PWG:n varsinainen tehtävä Storan mukaan oli "erityisesti keskustella markkinoista, markkinaosuuksista, hinnoista sekä hinnankorotuksista ja kapasiteeteista ja harjoittaa niiden osalta yhteistoimintaa". Viitaten "PWG:ssä vuonna 1987 teh[tyyn] sopimuks[een]" (52 perustelukappaleen ensimmäinen kohta) komissio toteaa, että sillä pyrittiin nimenomaan "vakaan tarjontatason" säilyttämiseen (58 perustelukappaleen ensimmäinen kohta).

195 Siitä, mikä oli PWG:n osuus toimitusten valvontaa koskeneessa salaisessa yhteistyössä, jolle tunnusomaista oli koneiden seisokkiaikojen tarkastelu, päätöksessä todetaan, että PG Paperboardin tällä toimielimellä oli ratkaiseva osuus seisokkien toteuttamisessa, koska vuodesta 1990 lähtien tuotantokapasiteetti kasvoi ja kysyntä väheni; päätöksessä todetaan seuraavaa: "—— vuoden 1990 alussa tärkeimmät tuottajat —— katsoivat hyödylliseksi sopia PWG:ssä siitä, että seisokit ovat tarpeen. Suuret tuottajat tajusivat, etteivät ne voineet kasvattaa kysyntää laskemalla hintoja ja että tuotannon jatkaminen täydellä kapasiteetilla vain johtaisi hintojen laskuun. Se, kuinka pitkät seisokit olivat tarpeen tarjonnan ja kysynnän tasapainon palauttamiseksi, voitiin teoriassa laskea kapasiteettiraporttien perusteella ——" (päätöksen 70 perustelukappale).

196 Päätöksessä todetaan lisäksi seuraavaa: "PWG ei kuitenkaan muodollisesti määrännyt kullekin tuottajalle seisokkiaikaa. Storan mukaan sellaisen koneiden seisokkiaikoja koskevan koordinoidun suunnitelman laatimisessa, joka olisi kattanut kaikki tuottajat, ilmeni käytännön vaikeuksia. Stora toteaa, että tämän vuoksi käytössä oli vain 'löyhä kannustusjärjestelmä'" (päätöksen 71 perustelukappale).

197 On korostettava, että Stora on todennut seuraavaa (väitetiedoksiannon liite 39, 24 kohta): "Sillä, että PWG päätti alkaa noudattaa hinta ennen määrää -politiikkaa, ja sillä, että yhdenmukaisten hintojen järjestelmä otettiin vähittäin käyttöön vuodesta 1988 alkaen, PWG:n jäsenet myönsivät, että seisokit olivat välttämättömiä näiden hintojen säilyttämiseksi kysynnän kasvun heikentyessä. Tuottajat eivät olisi

ilman seisokkeja pystyneet säilyttämään sovittuja hintatasoja ylikapasiteetin kasvaessa."

198 Ilmoituksensa seuraavassa kohdassa Stora toteaa seuraavaa: "Kartonkiteollisuus pystyi vuosina 1988 ja 1989 toimimaan käytännöllisesti katsoen täydellä kapasiteetilla. Muut kuin tavanomaiset kunnossapito- ja lomaseisokit osoittautuivat välttämättömiksi vasta vuodesta 1990 alkaen. — — Tilausten vähentyessä oli lopulta turvauduttava seisokkeihin hinta ennen määrää -politiikan säilyttämiseksi. Kultakin tuottajalta (tuotannon ja kulutuksen tasapainon varmistamiseksi) edellytetty seisokkiaika voitiin laskea kapasiteettiraporttien perusteella. PWG ei muodollisesti määrännyt noudatettavia seisonta-aikoja, vaikka olemassa olikin löyhä kannustusjärjestelmä — — ."

199 Komissio tukeutuu päätelmissään myös väitetiedoksiannon liitteeseen 73 (ks. edellä 158 kohta).

200 Tämän asiakirjan, jota lainataan päätöksen 53—55 perustelukappaleessa, mukaan "toimitusjohtajaryhmän" (Präsidentenkreis) tiiviimpi yhteistyö, josta oli päätetty vuonna 1987, oli tehnyt joistakin "voittajia" ja toisista "häviäjiä".

201 Ne syyt, joiden perusteella kyseisen muistion laatija piti muistiota laatiessaan Mayr-Melnhofia "häviäjänä", ovat tärkeitä todisteita PWG:n kokouksiin osallistuneiden välisestä seisokkeja koskeneesta salaisesta yhteistyöstä.

202 Muistion laatija nimittäin toteaa seuraavaa:

"4) Tällä kohtaa asianosaisten käsitykset siitä, mihin tavoitteeseen on pyrittävä, alkavat poiketa toisistaan.

— —

c) Koko myyntihenkilöstö ja Euroopan myyntiedustajat on vapautettu määräbudjeteistaan, ja on noudatettu ankaraa, lähestulkoon poikkeuksetonta hintapolitiikkaa (työntekijämme eivät ole aina ymmärtäneet muuttunutta asennettamme markkinoihin — aikaisemmin vaadittiin pelkästään määriä ja nyt ainoastaan hintakuria silläkin uhalla, että koneet joudutaan seisauttamaan)."

203 Mayr-Melnhof väittää (väitetiedoksiannon liite 75), että edellä lainattu kappale koskee ainoastaan yrityksen sisäistä tilannetta. Kun tätä otetta analysoidaan ottaen huomioon muistio yleisemmin, osoittautuu, että siinä on kyse "toimitusjohtajaryhmässä" päätetyn ankaran politiikan täytäntöönpanosta myyntihenkilöstön tasolla. Tämän asiakirjan on tulkittava osoittavan, että vuoden 1987 sopimukseen osallistuneet, toisin sanoen ainakin PWG:n kokouksiin osallistuneet, kiistattomasti ovat arvioineet sitä, mikä vaikutus heidän hyväksymällään politiikalla on siinä tapauksessa, että sitä noudatetaan ankarasti.

204 Edellä esitetyn perusteella on katsottava komission näyttäneen toteen, että PWG:n kokousten osanottajat ovat osallistuneet tuotantoseisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön.

205 Päätöksen mukaan JMC:n kokouksiin osallistuneet yritykset, muun muassa kantaja, ovat samoin osallistuneet tähän salaiseen yhteistyöhön.

206 Tältä osin komissio toteaa erityisesti seuraavaa:

"Sen ohella, että käytössä oli Fidesin hallinnoima, yhdistettyjä lukuja tuottava järjestelmä, noudatettiin myös käytäntöä, jossa kukin tuottaja paljasti kilpailijoilleen tilauskantansa suuruuden JMC:n kokouksissa.

Tilauksia koskevista tiedoista työpäiviksi muunnettuina oli hyötyä seuraavissa tilanteissa:

— päätettäessä, oliko tilanne suotuisa yhdenmukaistetun hinnankorotuksen toteuttamiselle,

— määritettäessä sitä, kuinka paljon seisokkeja tarvitaan tarjonnan ja kysynnän välisen tasapainon pysyttämiseksi — — " (päätöksen 69 perustelukappaleen kolmas ja neljäs kohta).

207 Komissio toteaa lisäksi seuraavaa:

"Epäviralliset pöytäkirjat kahdesta JMC:n kokouksesta, jotka pidettiin tammikuussa 1990 (84 perustelukappale) ja syyskuussa 1990 (87 perustelukappale), sekä muut asiakirjat (94 ja 95 perustelukappale) vahvistavat — —, että PG Paperboardissa suuret tuottajat pitivät pienemmät kilpailijansa jatkuvasti ajan tasalla suunni-

telmistaan toteuttaa lisäseisokkeja hintojen laskun välttämiseksi" (päätöksen 71 perustelukappaleen kolmas kohta).

208 JMC:n kokouksia koskevat asiakirjatodisteet (väitetiedoksiannon liitteet 109, 117 ja 118) vahvistavat, että yhdenmukaistettujen hinnankorotusten valmistelua koskeneiden keskustelujen yhteydessä keskusteltiin myös seisokeista. Väitetiedoksiannon liitteessä 118 eli 6.9.1990 päivätyissä Renan muistiinpanoissa (ks. myös edellä 183 kohta) mainitaan erityisesti hinnankorotusten määrät useiden maiden osalta, tulevien korotusilmoitusten päivämäärät sekä useiden tuottajien tilauskantojen suuruus työpäivinä. Asiakirjan laatija toteaa tiettyjen valmistajien ennakoivan seisokkeja, mikä on ilmaistu esimerkiksi seuraavalla tavalla:

"Kopparfors 5—15 days
5 /9 will stop for five days".

209 Vaikkei väitetiedoksiannon liitteissä 117 ja 109 ole tietoja, jotka välittömästi koskisivat suunniteltuja seisokkeja, niistä kuitenkin ilmenee, että 6.9.1989 ja 16.10.1989 pidetyissä JMC:n kokouksissa keskusteltiin tilauskantojen ja uusien tilausten tilasta. On muistutettava, että kantaja osallistui 6.9.1989 pidettyyn JMC:n kokoukseen (ks. edellä 185 kohta).

210 Kun nämä asiakirjat luetaan yhdessä Storan ilmoitusten kanssa, ne ovat riittävä näyttö JMC:n kokouksissa edustettuina olleiden tuottajien osallistumisesta seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön. Salaiseen hintayhteistyöhön osallistuneet yritykset nimittäin väistämättä tiesivät, että tilauskantojen tilan ja uusien tilausten tarkastelun ja mahdollisia seisokkeja koskevien keskustelujen tarkoituksena ei ollut pelkästään sen määrittäminen, oliko markkinatilanne suotuisa yhdenmukaistetulle hinnankorotukselle, vaan myös sen määrittäminen, olivatko tehtaiden seisokit välttämättömiä sen estämiseksi, että ylitarjonta saattaisi vaarantaa sovitun

hintatason. Erityisesti väitetiedoksiannon liitteestä 118 ilmenee, että 6.9.1990 pidettyyn JMC:n kokoukseen osallistuneet sopivat lähiaikoina tapahtuvasta hinnankorotuksesta, vaikka useat tuottajat olivat ilmoittaneet valmistautuvansa tuotannon pysäyttämiseen. Markkinatilanne oli näin ollen sellainen, että tulevan hinnankorotuksen tehokas toteuttaminen erittäin todennäköisesti edellytti (lisä)seisokkeja; seuraus, jonka valmistajat siis ainakin epäsuorasti hyväksyivät.

211 Tällä perusteella on — ilman että olisi tarpeen tutkia muita komission päätöksessään esiin tuomia todisteita (väitetiedoksiannon liitteet 102, 113, 130 ja 131) — katsottava komission näyttäneen toteen, että JMC:n kokouksiin ja salaiseen hintayhteistyöhön osallistuneet yritykset ovat osallistuneet seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön.

212 Tässä yhteydessä on hylättävä kantajan väite, jonka mukaan se, ettei se milloinkaan toteuttanut seisokkeja, todistaisi, ettei se osallistunut seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön.

213 Ensiksi on todettava, että komissio myöntää päätöksessään, että tärkeimmät tuottajat ottivat vastuun tuotannon vähentämisestä säilyttääkseen hintatason (71 perustelukappaleen toinen kohta).

214 Toiseksi on todettava, että vaikka olisikin näytetty, että kantaja on käyttänyt täyttä tuotantokapasiteettiaan ja että täyden tuotantokapasiteetin käyttö olisi ollut ristiriidassa sen kanssa, mitä se oli sopinut kilpailijoidensa kanssa JMC:ssä, tämä ei estä katsomasta, että se on osallistunut seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön (ks. mm. asia T-6/89, Enichem Anic v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok. 1991, s. II-1623, 165 kohta).

215 On siis katsottava, että kantaja on vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuvana aikana osallistunut seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön.

c) Kantajan osallistuminen markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön

216 Kantaja kiistää osallistuneensa markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön kiistämättä kuitenkaan päätökseen sisältynyttä toteamusta, jonka mukaan PWG:n kokouksiin osallistuneet tuottajat ovat tehneet sopimuksen "Länsi-Euroopan tärkeimpien tuottajien senhetkisten markkinaosuuksien 'jäädyttämisestä' sekä siitä, että uusia asiakkaita ei saanut yrittää hankkia eikä senhetkistä markkina-asemaa parantaa aggressiivisella hintapolitiikalla" (52 perustelukappaleen ensimmäinen kohta).

217 Näin ollen on syytä korostaa, että niiden yritysten osalta, jotka eivät ole osallistuneet PWG:n kokouksiin, komissio toteaa seuraavaa:

"Vaikka JMC:n kokouksiin osallistuneet pienemmät kartongintuottajat eivät olleet mukana PWG:ssä markkinaosuuksista käydyissä yksityiskohtaisissa keskusteluissa, niille annettiin kuitenkin niiden kaikkien hyväksymän 'hinta ennen määrää' -politiikan yhteydessä täysi tieto tärkeimpien tuottajien yleisestä yhteisymmärryksestä 'vakaan tarjontatason' säilyttämiseksi ja epäilemättä myös siitä, että näiden pienempien tuottajien oli sopeutettava oma käyttäytymisensä tähän sopimukseen" (päätöksen 58 perustelukappaleen ensimmäinen kohta).

218 Vaikkei sitä nimenomaisesti todetakaan päätöksessä, komissio vahvistaa tältä osin oikeaksi Storan ilmoituksen, jossa todetaan seuraavaa:

"Niille muille tuottajille, jotka eivät osallistuneet PWG:hen, ei yleensä tiedotettu markkinaosuuksia koskeneiden keskustelujen yksityiskohdista. Hinta ennen määrää -politiikan yhteydessä, johon ne osallistuivat, niiden on kuitenkin täytynyt saada tietää suurten tuottajien yhteisymmärryksestä sen suhteen, ettei hintataso saanut vaarantua sen takia, että tarjonta pysyy vakiotasolla.

Niiden tuottajien, jotka eivät osallistuneet PWG:hen, osuudet GC-laadun tarjonnasta olivat kuitenkin niin merkityksettömiä, ettei sillä, osallistuivatko ne markkinaosuuksia koskeneeseen yhteisymmärrykseen vai eivät, ollut käytännöllisesti katsoen mitään vaikutusta mihinkään suuntaan" (väitetiedoksiannon liite 43, 1.2 kohta).

219 Storan tavoin komissio perustaa käsityksensä olettamaan, jonka mukaan suorien todisteiden puuttuessakin on katsottava, että niiden yritysten, jotka eivät osallistuneet PWG:n kokouksiin mutta joiden on näytetty hyväksyneen ne muut rikkomisen muodostavat osatekijät, jotka on mainittu päätöksen 1 artiklassa, on täytynyt tietää markkinaosuuksia koskeneesta salaisesta yhteistyöstä.

220 Tällaista päättelyä ei voida hyväksyä. Komissio ei ensinnäkään tuo esiin mitään todistetta, jolla voitaisiin näyttää toteen, että yritykset, jotka eivät osallistuneet PWG:n kokouksiin, olisivat hyväksyneet yleisen yhteisymmärryksen, jonka mukaan muun muassa tärkeimpien tuottajien markkinaosuudet jäädytettiin.

221 Toiseksi pelkästään se seikka, että mainitut yritykset ovat osallistuneet salaiseen hintayhteistyöhön ja seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön, ei vielä todista niiden samalla osallistuneen markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen

yhteistyöhön. Tältä osin on todettava, että markkinaosuuksia koskeva salainen yhteistyö ei — toisin kuin mitä komissio näyttää väittävän — luonteensa puolesta väistämättä liity hintoja ja/tai seisokkeja koskevaan salaiseen yhteistyöhön. Riittää, kun todetaan, että PWG:ssä kokoontuneiden tärkeimpien tuottajien markkinaosuuksia koskeneella salaisella yhteistyöllä pyrittiin päätöksen mukaan (päätöksen 52 perustelukappale ja sitä seuraavat perustelukappaleet) säilyttämään markkinaosuudet vakaalla tasolla — niitä joskus muuttaen — myös silloin, kun markkinatilanne ja erityisesti tarjonnan ja kysynnän välinen tasapaino olivat sellaiset, ettei minkäänlainen tuotannon säätely ollut tarpeen sovittujen hinnankorotusten tehokkaan toteuttamisen varmistamiseksi. Tästä seuraa, että mahdollinen osallistuminen hintoja ja/tai seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön ei vielä todista, että ne yritykset, jotka eivät osallistuneet PWG:n kokouksiin, olisivat välittömästi osallistuneet markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön tai että ne olisivat tienneet siitä tai että niiden olisi väistämättä pitänyt tietää siitä.

222 Kolmanneksi on todettava, että päätöksen 58 perustelukappaleen toisessa ja kolmannessa kohdassa komissio vetoaa lisätodisteena kyseisen väittämän paikkansapitävyydestä väitetiedoksiannon liitteeseen 102 eli Renalta saatuihin muistiinpanoihin, jotka päätöksen mukaan koskevat 3.10.1988 pidettyä Nordic Paperboard Instituten ylimääräistä kokousta. Tältä osin riittää, kun todetaan, ettei kantaja ollut Nordic Paperboard Instituten jäsen ja ettei tässä asiakirjassa olevaa viittausta seisokkien toteuttamisen mahdolliseen tarpeellisuuteen voida edellä todetuista syistä pitää näyttönä markkinaosuuksia koskeneesta salaisesta yhteistyöstä.

223 Jotta komissio voisi katsoa, että kukin niistä yrityksistä, joita tämänkaltaisessa päätöksessä tarkoitetaan, olisi määrättynä aikana vastuussa kokonaiskartellista, sen on näytettävä toteen, että kukin niistä on joko ollut mukana hyväksymässä sellaista kokonaissuunnitelmaa, joka kattaa kartellin muodostavat osatekijät, tai kyseisenä aikana osallistunut välittömästi kaikkiin näihin osatekijöihin. Yrityksen voidaan myös katsoa olevan vastuussa kokonaiskartellista, vaikka näytettäisiin toteen, että se on välittömästi osallistunut ainoastaan johonkin tai joihinkin tämän kartellin muodostaviin osatekijöihin, jos yritys tiesi tai sen piti väistämättä tietää yhtäältä, että se salainen yhteistyö, johon se osallistui, kuului kokonaissuunnitelmaan, ja toisaalta, että tämä kokonaissuunnitelma kattoi kaikki ne osatekijät, joista kartelli muodostui. Jos tilanne on tämä, se, ettei kyseinen yritys osallistunut välittömästi

kaikkiin kokonaiskartellin muodostaviin osatekijöihin, ei poista sen vastuuta perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta. Tämä seikka voidaan kuitenkin ottaa huomioon arvioitaessa sen osalta todetun rikkomisen vakavuutta.

224 Tässä asiassa on todettava, ettei komissio ole näyttänyt toteen, että kantaja tiesi tai sen piti väistämättä tietää, että sen oma kilpailusääntöjä rikkova toiminta kuului kokonaissuunnitelmaan ja että tämä kokonaissuunnitelma kattoi salaisen hintayhteistyön ja seisokkeja koskeneen salaisen yhteistyön, joihin kantaja on tosiasiallisesti osallistunut, lisäksi myös tärkeimpien tuottajien välisen markkinaosuuksia koskeneen salaisen yhteistyön.

225 Edellä oleva huomioon ottaen on katsottava, ettei komissio ole näyttänyt toteen, että kantaja olisi osallistunut markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön vuoden 1989 maaliskuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuvana aikana.

d) Kantajan osallistuminen alan yhteiseen kilpailunrajoittamissuunnitelmaan

226 Kantajan argumentaatiota on tulkittava siten, että se väittää komission soveltaneen väärin perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, koska se on katsonut riittävän, että näytetään toteen koko kartellin olemassaolo ja toimintapa sekä sen tärkeimmät piirteet ja sitten todetaan, onko sellaisia uskottavia ja ratkaisevia todisteita, joilla eri tuottajat voidaan yhdistää yhteiseen järjestelmään ja joilla voidaan osoittaa, minkä ajan kukin tuottajista on osallistunut järjestelmään (päätöksen 116 perustelukappale).

227 On jo todettu, että komissio on näyttänyt toteen, että kantaja on kyseessä olevana aikana osallistunut salaiseen hintayhteistyöhön ja seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön, mutta ettei se ole näyttänyt toteen, että kantaja olisi osallistunut markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön.

228 Tässä tilanteessa on todettava, että alan yhteinen kilpailunrajoittamissuunnitelma, johon kantaja on päätöksen 1 artiklan mukaan osallistunut, on kantajan osalta kattanut ainoastaan salaisen hintayhteistyön ja seisokkeja koskeneen salaisen yhteistyön.

e) Vuoden 1989 helmikuun ja vuoden 1991 huhtikuun välistä aikaa koskevat päätelmät

229 Kun kaikki edellä oleva otetaan huomioon, on kumottava kantajan osalta päätöksen 1 artiklan kahdeksas luetelmakohta, jonka mukaan sopimuksella ja yhdenmukaistetulla menettelytavalla, joihin kantaja osallistui, pyrittiin "tärkeimpien tuottajien markkinaosuuksien pysyttämis[een] vakiotasoilla, mutta siten, että niitä saatettiin joskus muuttaa".

230 Muilta osin on todettava komission näyttäneen toteen, että kantaja osallistui päätöksen 1 artiklassa todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuvana aikana.

Kanneperusteen neljäs osa, joka koskee relevanttien maantieteellisten markkinoiden määrittelemättä jättämistä

231 Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan mukaan kiellettyjä ovat "sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla".

232 Komissio on tässä tapauksessa katsonut kantajan osallistuneen sopimukseen ja yhdenmukaistettuun menettelytapaan, joiden tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua

yhteismarkkinoilla ja jotka vaikuttivat jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (päätöksen 133—138 perustelukappale). Kuten edellä on jo todettu (ks. 112 kohta), päätöksen perusteluosasta ilmenee, että komissio on katsonut yritysten välisen salaisen yhteistyön koskeneen yhteisön koko aluetta. Koska komissio on siis todennut yritysten syyllistyneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, jonka tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua koko yhteisön alueella, kilpailun rajoittumisen toteaminen ei edellytä, että maantieteelliset markkinat olisi määriteltävä ennen sitä (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 56/64 ja 58/64, Consten ja Grundig v. komissio, tuomio 13.7.1966, Kok. 1966, s. 429 ja 496, Kok. Ep. I, s. 275 ja 287 ja asia T-29/92, SPO ym. v. komissio, tuomio 21.2.1995, Kok. 1995, s. II-289, 74 kohta).

233 Kantaja ei voi väittää, että 138 perustelukappaleen mukaan kilpailunvastaiset toimet eivät koskeneet Portugalin ja Kreikan markkinoita. Tässä perustelukappaleessa komissio tuo esiin sen, että ne salaiset järjestelyt, jotka koskivat käytännöllisesti kaikkea yhden ensiarvoisen tärkeän teollisuustuotteen myyntiä kaikkialla yhteisössä, olivat luonteeltaan kaikenkattavia. Tältä osin on todettava, että samalla sivulla oleva alaviite, jonka mukaan "[a]inoat yhteisön jäsenvaltiot, joiden osalta ei ole luotettavia todisteita hintojen vahvistamista koskevista sopimuksista, ovat Portugali ja Kreikka, joissa ei ole kartongintuottajia", on päätöksen koko perusteluosa sekä päätösosa huomioon ottaen ymmärrettävä siten, että todettu kilpailusääntöjen rikkominen koski komission mukaan koko yhteisön markkinoita, vaikkei Portugalin ja Kreikan markkinoita koskevia suoria todisteita ollutkaan.

234 Tästä seuraa, ettei komissio ole väittänyt, etteivät päätöksessä mainitut kilpailunvastaiset toimet koskeneet Kreikan ja Portugalin markkinoita. Koska päätös ei ole sillä tavalla sisäisesti ristiriitainen kuin mitä kantaja väittää (ks. edellä 130 kohta), väite on hylättävä.

235 Kanneperusteen neljäs osa on siis hylättävä.

236 Edellä olevasta ilmenee, että päätöksen 1 artikla on kumottava kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan kantajan osallistuneen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen ennen vuoden 1989 helmikuuta. Lisäksi on kantajan osalta kumottava päätöksen 1 artiklan kahdeksas luetelmakohta, jonka mukaan sopimuksella ja yhdenmukaistetulla menettelytavalla, joihin kantaja osallistui, pyrittiin "tärkeimpien tuottajien markkinaosuuksien pysyttämis[een] vakiotasoilla, mutta siten, että niitä saatettiin joskus muuttaa".

237 Muilta osin kanneperuste on hylättävä.

Sakon poistamista tai sen alentamista koskeva vaatimus

A *Kanneperuste, jonka mukaan komissio on rikkonut perustamissopimuksen 190 artiklaa sakkojen osalta*

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

238 Kantaja väittää, että komissio on rikkonut perusteluvelvollisuutta sakkojen laskentatavan osalta erityisesti siten, ettei se ole ilmoittanut, mikä on se viitetilikausi, johon liikevaihdosta laskettavaa prosenttiosuutta on sovellettu, eikä sitä, mitä prosenttiosuutta liikevaihdosta käytettiin perusprosenttina ennen lieventävien ja raskauttavien asianhaarojen huomioon ottamista, eikä edes käytettyä liikevaihtoa. Myöskään sitä, että päätöksessä vain luetellaan ne asianhaarat, jotka komissio on väittänyt ottaneensa huomioon sakkojen suuruutta määrätessään, ei kantajan mukaan voida pitää riittävänä perusteluna.

239 Kantajan mukaan oikeus saattaa asia tuomioistuimen tehokkaaseen valvontaan edellyttää, että yritykset voivat tarkastaa, ettei mitään syrjintää ole tapahtunut niiden yritysten välillä, joiden väitetään yhdessä osallistuneen yhteen kollektiiviseen ja jatkettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen. Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, ettei voida hyväksyä sitä, että hallintoalamaisten on nostettava kanne saadakseen tietää sakon laskentatavan yksityiskohtaisesti (asia T-148/89, Tréfilunion v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1063, 142 kohta), se on nostanut yleisen periaatteen asemaan sen, että niille, joita asia koskee, on annettava sellaiset asianmukaiset tiedot, joiden perusteella ne voivat ymmärtää käytetyn laskentatavan. Kantajan mukaan tällaiset tiedot on sitäkin suuremmalla syyllä annettava tuomioistuinmenettelyn aikana.

240 Kantaja väittää, että on erotettava toisistaan harkintavalta, joka komissiolla on sakkojen suuruutta määrätessään, ja komission velvollisuus perustella päätöksensä. Komissiolla oleva harkintavalta ei kantajan mielestä saa mennä tehokkaaseen oikeussuojaan olevan oikeuden edelle. Komission on näin ollen annettava yksityiskohtainen selvitys siitä, miten se on päätynyt siihen liikevaihdosta laskettavaan lopulliseen prosenttiosuuteen, jota on käytetty kutakin sakkoa laskettaessa, mikä ei kantajan mukaan vahingoita komission päätöksentekomenettelyn luottamuksellisuutta eikä myöskään merkitse yritysten liikesalaisuuksien paljastamista. Yritysten, joille päätös on osoitettu, liikevaihdot eivät nimittäin ole sen enempää salaisia kuin luottamuksellisiakaan.

241 Komissio väittää kantajan tulkitsevan väärin edellä mainitussa asiassa Tréfilunion vastaan komissio annettua tuomiota. Tuossa tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, ettei perustelujen puutteellisuutta koskevaa väitettä voitu hyväksyä, koska kyseisessä päätöksessä olleita perusteluja oli pidettävä riittävinä. Komissio katsoo, että se on nyt kyseessä olevassa tapauksessakin perustellut kantajalle määrättyä sakkoa riittävästi siten kuin yhteisöjen tuomioistuimen asiaa koskevassa oikeuskäytännössä edellytetään (päätöksen 167—172 perustelukappale).

242 Kantajan väitteestä, jonka mukaan se, että sen liikevaihtoon sovellettava prosenttiosuus, jota on käytetty sakon suuruutta määrättäessä, ilmoitettaisiin, ei merkitsisi sitä, että olisi mahdollista saada selville luottamuksellisia tietoja kartelliin osallistu-

neista yrityksistä, komissio toteaa, että tällaiset tiedot yleensä julkaistaan yhdistettyinä, jolloin kilpailijat eivät voi tarkkaan saada selville, mikä on yrityksen liikevaihto sen liiketoiminnan joltakin tietyltä alalta, ja vielä vähemmän sitä, mikä on yrityksen liikevaihto tuotteiden tietyiltä markkinoilta.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

243 Edellä on jo muistutettu, mikä on yksittäispäätöstä koskevan perusteluvelvollisuuden tarkoitus (ks. edellä 109).

244 Kun on — kuten tässä tapauksessa — kyse päätöksestä, jolla useille yrityksille määrätään sakkoja yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta, perusteluvelvollisuuden laajuus on määrättävä ottaen huomioon se, että rikkomisten vakavuus on määritettävä useiden seikkojen perusteella, joihin kuuluvat erityisesti asian erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen varoittava vaikutus, mutta niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ei kuitenkaan ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (asia C-137/95 P, SPO ym. v. komissio, määräys 25.3.1996, Kok. 1996, s. I-1611, 54 kohta).

245 Komissiolla on kunkin sakon määrää vahvistaessaan lisäksi harkintavaltaa, eikä voida katsoa, että se olisi tätä tehdessään velvollinen soveltamaan tarkkaa matemaattista kaavaa (ks. vastaavasti asia T-150/89, Martinelli v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1165, 59 kohta).

246 Sakkojen yleisen tason määräämisessä huomioon otetut perusteet on ilmoitettu päätöksen 168 perustelukappaleessa ja yksittäisten sakkojen suuruuden määräämi-

sessä huomioon otetut perusteet 169 perustelukappaleessa. Yksittäisten sakkojen osalta komissio on lisäksi päätöksen 170 perustelukappaleessa selvittänyt, että PWG:n kokouksiin osallistuneiden yritysten on pääsääntöisesti katsottu olleen kartellin "johtajia" ja muiden yritysten kartellin "rivijäseniä". Komissio on päätöksen 171 ja 172 perustelukappaleessa todennut, että Renalle ja Storalle määrättäviä sakkoja on alennettava huomattavasti sen huomioon ottamiseksi, että ne ovat olleet aktiivisesti yhteistyössä komission kanssa, ja että kahdeksan muun yrityksen, muun muassa kantajan, sakoista voidaan tehdä suhteessa pienempi alennus, koska ne eivät ole väitetiedoksiantoon antamissaan vastauksissa kiistäneet niitä tärkeimpiä tosiasiaväitteitä, joihin komission niitä vastaan esittämät väitteet perustuivat.

247 Komissio on sekä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle jättämissään kirjelmissä että tämän esittämään kirjalliseen kysymykseen antamassaan vastauksessa selittänyt, että sakot on laskettu sen liikevaihdon perusteella, jonka kukin niistä yrityksistä, joille päätös on osoitettu, on vuonna 1990 saanut yhteisön kartonkimarkkinoilta. Yrityksille on siten määrätty sakkoja, joiden perustaso on 9 tai 7,5 prosenttia tästä yrityskohtaisesta liikevaihdosta sen mukaan, onko yritys ollut kartellin "johtaja" vai muu. Komissio on lisäksi ottanut huomioon eräiden yritysten mahdollisen yhteistyöhalukkuuden komissiossa käydyssä menettelyssä. Kahden yrityksen sakkoa on tästä syystä alennettu kahdella kolmasosalla, kun taas eräiden muiden yritysten sakkoa on alennettu yhdellä kolmasosalla.

248 Komission toimittamasta taulukosta, joka sisältää yksittäisten sakkojen määrän vahvistamista koskevia tietoja, ilmenee, että vaikka sakkojen suuruutta ei ole määrätty soveltamalla pelkästään edellä mainittuja lukuja tiukan matemaattisesti, luvut on kuitenkin otettu järjestelmällisesti huomioon sakkoja laskettaessa.

249 Päätöksessä ei kuitenkaan täsmennetä, että sakot on laskettu kunkin yrityksen yhteisön kartonkimarkkinoilta vuonna 1990 saaman liikevaihdon perusteella. Perusprosentteja 9 ja 7,5, joista suurempaa käytettiin laskettaessa "johtaja"-

yrityksille määrättäviä sakkoja ja pienempää laskettaessa "rivijäseninä" olleille yrityksille määrättäviä sakkoja, ei myöskään mainita päätöksessä. Siinä ei mainita myöskään Renalle ja Storalle sekä kahdeksalle muulle yritykselle myönnettyjen alennusten prosenttimääriä.

250 Tässä asiassa on ensinnäkin katsottava, että kun päätöksen 169—172 perustelukappaletta tulkitaan ottaen huomioon päätöksessä oleva yksityiskohtainen selvitys niistä tosiasiaväitteistä, joita päätöksen kutakin adressaattia kohtaan on esitetty, on katsottava, että näissä perustelukappaleissa on riittävä ja asiassa merkityksellinen selvitys kunkin yrityksen osalta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston määrittämisessä huomioon otetuista arviointiperusteista (ks. vastaavasti asia T-2/89, Petrofina v. komissio, tuomio 24.10.1991, Kok. 1991, s. II-1087, 264 kohta). Samoin on katsottava, että 168 perustelukappaleessa, joka on luettava ottaen huomioon 167 perustelukappaleessa olevat yleiset toteamukset sakoista, on riittävä selvitys sakkojen yleistä tasoa määrättäessä huomioon otetuista arviointiperusteista

251 Toiseksi on todettava, että jos silloin kun kunkin sakon suuruus määrätään ottamalla järjestelmällisesti huomioon tietyt tarkat tiedot, kuten tässä asiassa, päätöksessä mainittaisiin kaikki nämä tekijät, yritykset voisivat paremmin arvioida, onko komissio tehnyt virheitä yksittäisten sakkojen määrää vahvistaessaan ja onko kunkin yksittäisen sakon määrä perusteltu suhteessa sovellettuihin yleisiin perusteisiin. Se, että päätöksessä olisi tässä tapauksessa mainittu kyseiset tekijät eli perusteena käytetty liikevaihto, viitevuosi, käytetyt perusprosentit ja sakkojen alennusprosentit, ei olisi merkinnyt niiden yritysten, joille päätös on osoitettu, tarkan liikevaihdon sellaista implisiittistä ilmaisemista, joka olisi voinut olla perustamissopimuksen 214 artiklan rikkomista. Kuten komissio on itse korostanut, kunkin yksittäisen sakon määrä ei ollut seurausta kyseisten tekijöiden tiukan matemaattisesta soveltamisesta.

252 Komissio on sitä paitsi suullisessa käsittelyssä myöntänyt, ettei mikään olisi estänyt sitä ilmoittamasta päätöksessä niitä tekijöitä, jotka otettiin huomioon järjestel-

mällisesti ja jotka ilmaistiin päätöksen tekopäivänä pidetyssä lehdistötilaisuudessa. Tältä osin on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan päätöksen perustelujen on oltava itse päätöksessä ja että komission myöhemmät selitykset voidaan ottaa huomioon vain poikkeuksellisissa olosuhteissa (ks. asia T-61/89, Dansk Pelsdyravlerforening v. komissio, tuomio 2.7.1992, Kok. 1992, s. II-1931, 131 kohta ja vastaavasti asia T-30/89, Hilti v. komissio, tuomio 12.12.1991, Kok. 1991, s. II-1439, 136 kohta).

253 Näistä toteamuksista huolimatta on todettava, että päätöksen 167—172 perustelukappaleessa sakkojen määrän vahvistamisen osalta esitetyt perustelut ovat vähintäänkin yhtä yksityiskohtaisia kuin komission aikaisemmissa, samanlaisia kilpailusääntöjen rikkomisia koskevissa päätöksissä. Vaikka perustelujen virheellisyys on viran puolesta huomioon otettava seikka, yhteisöjen tuomioistuimet eivät päätöksen antamishetkeen mennessä olleet arvostelleet sitä käytäntöä, jota komissio noudatti määräämiensä sakkojen perustelemisessa. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ensimmäisen kerran vasta edellä mainitussa asiassa Tréfilunion vastaan komissio antamassaan tuomiossa (tuomion 142 kohta) sekä asiassa T-147/89, Société métallurgique de Normandie vastaan komissio (Kok. 1995, s. II-1057, julkaistu lyhennelmänä), ja asiassa T-151/89, Société des treillis et panneaux soudés vastaan komissio (Kok. 1995, s. II-1191, julkaistu lyhennelmänä), samana päivänä antamissaan tuomioissa korostanut olevan toivottavaa, että yritykset saisivat yksityiskohtaisesti tietää niille määrättyjen sakkojen laskentatavan, ilman että niiden olisi tämän vuoksi nostettava kanne komission päätöksestä.

254 Tästä seuraa, että kun komissio toteaa päätöksessä, että yhteisön kilpailusääntöjä on rikottu, ja määrää rikkomiseen osallistuneille yrityksille sakkoja siten, että se ottaa sakkojen määrää vahvistaessaan järjestelmällisesti huomioon tietyt perusseikat, sen on mainittava nämä seikat itse päätöksessä, jotta ne, joille päätös on osoitettu, voivat tarkastaa, onko sakkojen taso perusteltu, ja arvioida mahdollisen syrjinnän olemassaoloa.

255 Edellä 253 kohdassa mainituissa erityisissä olosuhteissa ja ottaen huomioon se, että komissio on oikeudenkäyntimenettelyssä osoittautunut halukkaaksi esittämään kaikki sakkojen laskentatapaa koskevat asiaan vaikuttavat tiedot, sitä, ettei sakkojen laskentatapaa ole päätöksessä perusteltu erikseen, ei voida tässä asiassa pitää sellaisena perusteluvelvollisuuden rikkomisena, jonka vuoksi olisi perusteltua poistaa sakot kokonaan tai osittain.

256 Kanneperustetta ei siis voida hyväksyä.

B *Kanneperuste, jonka mukaan komissio on arvioinut väärin niitä sakkojen määräämistä koskevia arviointiperusteita, jotka on otettu huomioon päätöksessä*

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

257 Kantaja kiistää ensinnäkin komission väitteen, jonka mukaan yritykset, joille päätös on osoitettu, olisivat rikkoneet kilpailusääntöjä täysin tietoisina asiasta ja pyrkineet peittelemään kartellin olemassaoloa (päätöksen 167 perustelukappale). Asiakirja-aineistossa ei ole vähäisintäkään todistetta tai osoitusta siitä, että kantaja olisi sekaantunut tällaiseen.

258 Toiseksi kantaja toteaa, että komission olisi pitänyt ottaa huomioon, että kantaja toiminta oli keskittynyt Portugalin, Kreikan, Irlannin ja Espanjan markkinoille eli sellaisille kansallisille markkinoille, joita päätös ei koskenut.

259 Kolmanneksi kantaja toteaa, ettei komissio ole soveltanut kantajan osalta oikein arviointiperustetta, joka koski kunkin yrityksen osuutta salaisissa sopimuksissa (päätöksen 169 perustelukappaleen ensimmäisen kohdan ensimmäinen luetelmakohta). Komissio ei ole edes väittänyt tietävänsä, missä määrin kukin yritys tarkalleen osallistui kartelliin ja toimi kartellissa sovitun mukaisesti, vaan se on ainoastaan tyytynyt tekemään — kantajan mielestä liian yleisluonteisen — eron kartellin "johtajien" ja muiden yritysten välille. Tämän eron perusteella on sovellettu kahta sakkoprosenttia, suuruudeltaan 9 ja 7,5 prosenttia. Suurempaa on sovellettu kartellin "johtajiin", joina kilpailuasioista vastaavan komission jäsenen lehdistötilaisuudessa antamien tietojen mukaan pidettiin niitä, jotka olivat päättäneet sopimuksista ja määränneet niiden noudattamisesta. Pienempää prosenttilukua sovellettiin muihin yrityksiin, muun muassa kantajaan. Kantajan mukaan nämä prosenttiluvut eivät kuitenkaan asiamukaisesti kuvasta yritysten osuuksia salaisissa sopimuksissa. Näiden prosenttilukujen ero on suhteellisesti huomattavasti pienempi kuin samanlaisissa aikaisemmissa asioissa käytettyjen prosenttilukujen. Kantajan on tältä osin esittänyt taulukon, josta ilmenee, kuinka suuri prosentuaalinen ero on "johtajille" ja muille yrityksille määrättyjen sakkojen välillä toisaalta tässä tapauksessa ja toisaalta samanlaisissa aikaisemmissa asioissa.

260 Komissio toteaa, ettei kantaja voi vakavissaan väittää, ettei se tiennyt toimivansa lainvastaisesti, kun on kyse niin räikeästä kilpailusääntöjen rikkomisesta kuin tässä tapauksessa. Lisäksi komissio huomauttaa näytetyn toteen, että lainvastainen toiminta on pyritty salaamaan huolehtimalla siitä, ettei PWG:n ja JMC:n toiminnasta jää kirjallista aineistoa.

261 Kilpailusääntöjen rikkomisen maantieteellisen laajuuden osalta komissio viittaa edellä esittämiinsä väitteisiin ja niiden perusteluihin (ks. edellä 76 kohta ja sitä seuraavat kohdat ja 141 kohta).

262 Lopuksi komissio katsoo, että se on riittävästi ottanut huomioon eri yritysten osuuden kartellissa tehdessään eron eri osallistujaryhmien välille (päätöksen 170 perustelukappale).

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

263 Päätöksen 167 perustelukappaleen kolmannen kohdan sanamuodon mukaan "[e]räs rikkomisen vakavimmista piirteistä on se, että yritykset ovat sitä peitelläkseen menneet jopa niin pitkälle, että ne suunnittelivat etukäteen sen, minä päivänä ja missä järjestyksessä tärkeimmät tuottajat ilmoittavat uusista hinnankorotuksista". Päätöksessä todetaan lisäksi, että "tuottajat olisivat tämän huolellisesti suunnitellun hämäyksen johdosta voineet väittää, että yhdenmukaisten, säännöllisten ja koko alan laajuisten hinnankorotusten sarja johtui 'käyttäytymisestä oligopolitilanteessa'" (päätöksen 73 perustelukappaleen kolmas kohta). Päätöksen 168 perustelukappaleen kuudennen luetelmakohdan mukaan komissio on määrittänyt sakkojen yleisen tason ottaen huomioon sen, että "salaisen yhteistyön todellisen luonteen ja ulottuvuuden peittämiseksi toteutettiin huolellisesti suunniteltuja toimia (PWG:n ja JMC:n kokouksia koskevia virallisia pöytäkirjoja ja asiakirjoja ei ole; osallistujia kehotettiin olemaan tekemättä muistiinpanoja; hinnankorotuksista ilmoittavien kirjeiden ajoitus ja järjestys suunniteltiin siten, että korotusten voitiin väittää olevan vain 'toisten seurailua', jne.)".

264 On todettava, että komissio on saaduista todisteista aiheellisesti päätellyt, että yritykset suunnittelivat hinnankorotuksista ilmoittavien kirjeiden ajoituksen ja järjestyksen peittääkseen hintoja koskeneen yhteistoiminnan. Tämä suunnittelu käy ilmi erityisesti Storan ilmoituksista (väitetiedoksiannon liite 39, 30 kohta), joissa todetaan seuraavaa: "Ei ollut mitään vakiomenettelyä sen osalta, kuka ilmoitti hinnankorotuksesta ensimmäisenä ja ketkä seurasivat. PWG keskusteli ja sopi kulloinkin siitä, kuka ilmoittaa hinnankorotuksen ensimmäisenä ja milloin muut tärkeimmät tuottajat ilmoittavat omista korotuksistaan. Järjestys ei ollut aina sama." Suunnittelun olemassaolon vahvistavat myös Renan muistiinpanot, jotka koskevat 6.9.1990 pidettyä JMC:n kokousta (väitetiedoksiannon liite 118). Tässä asiakirjassa on tarkkoja tietoja siitä, minä päivänä tietyt PWG:n jäsenyritykset (Mayr-Melnhof, Feldmühle ja Cascades) ilmoittavat tammikuun 1991 hinnankorotuksista, ja nämä päivämäärät ovat juuri ne, jolloin nämä yritykset todella lähettivät ilmoituskirjeet (ks. päätöksen 87 ja 88 perustelukappale).

265 Sitä, ettei PWG:n ja JMC:n kokouksista ole virallisia pöytäkirjoja eikä käytännöllisesti katsoen lainkaan sisäisiä muistioita, on näiden kokousten lukumäärä, jakautuminen pitkälle aikavälille ja niissä käytyjen keskustelujen luonne huomioon ottaen pidettävä riittävänä näyttönä siitä, että komission väite, jonka mukaan osallistujia kehotettiin olemaan tekemättä muistiinpanoja, pitää paikkansa.

266 Edellä olevasta ilmenee, että näiden toimielinten kokouksiin osallistuneet yritykset eivät pelkästään tienneet toimintansa lainvastaisuudesta, vaan ne myös ryhtyivät toimenpiteisiin salaisen yhteistyön peittämiseksi. Komissio on näin ollen aiheellisesti pitänyt näitä toimenpiteitä raskauttavina asianhaaroina kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta arvioidessaan.

267 Kantajan väitteestä, jonka mukaan komission olisi pitänyt ottaa huomioon se, että kantajan toiminta oli keskittynyt Portugalin, Kreikan, Irlannin ja Espanjan markkinoille, riittää kun todetaan, että päätöksestä ilmenee, että yritysten välillä sovittu salainen yhteistyö kattoi nämä kansalliset markkinat (ks. edellä 112 kohta). Näin ollen on katsottava, ettei komissio ole tehnyt arviointivirhettä, kun se on sakon suuruutta määrätessään ottanut huomioon kunkin yrityksen yhteisön kartonkimarkkinoilta vuonna 1990 saaman liikevaihdon.

268 Siltä osin kuin on kyse kantajan väitteestä, jonka mukaan komissio ei ollut arvioinut oikein kantajan osuutta salaisissa sopimuksissa, on muistutettava komission näyttäneen toteen, että koska kantaja oli osallistunut JMC:n kokouksiin, sen oli katsottava osallistuneen salaiseen hintayhteistyöhön ja seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuvana aikana.

269 Sitä vastoin on katsottu, ettei kantajan voitu katsoa olevan vastuussa markkinaosuuksia koskeneesta salaisesta yhteistyöstä.

270 Tästä toteamuksesta huolimatta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin arvioi täyden harkintavaltansa nojalla, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkominen, johon kantaja on syyllistynyt, on kuitenkin niin vakava, ettei sakkoa ole syytä alentaa.

271 Tältä osin on todettava, ettei kantaja ole osallistunut PWG:n kokouksiin ja että sen ei siten ole seuraamusta määrättäessä katsottu olleen kartellin "johtaja". Koska kantaja ei ole ollut — komission sanamuotoa käyttäen — kartellin "vetäjä" (päätöksen 170 perustelukappaleen ensimmäinen kohta), sen osalta käytetty sakon taso on ollut 7,5 prosenttia vuonna 1990 kartonkialalta yhteisöstä saadusta liikevaihdosta. Tämä sakkojen yleinen taso on perusteltu (ks. jäljempänä 349 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

272 Vaikka komissio onkin katsonut virheellisesti, että yrityksille, jotka eivät olleet edustettuina PWG:ssä, annettiin "täysi tieto" markkinaosuuksia koskeneesta salaisesta yhteistyöstä (58 perustelukappaleen ensimmäinen kohta), päätöksestä itsestään kuitenkin ilmenee, että nimenomaan PWG:ssä kokoontuneet yritykset harjoittivat yhteistoimintaa markkinaosuuksien "jäädyttämisen" osalta (mm. 52 perustelukappale) ja että niiden tuottajien markkinaosuuksista, jotka eivät ole olleet edustettuina kokouksissa, ei ole keskusteltu. Kuten komissio on todennut päätöksen 116 perustelukappaleen toisessa kohdassa, "markkinoiden jakamista (erityisesti 56 ja 57 perustelukappaleessa kuvattua markkinaosuuksien jäädyttämistä) koskeneet sopimukset koskivat luonteensakin puolesta pääasiallisesti suuria tuottajia". Markkinaosuuksia koskenut salainen yhteistyö, johon kantajan on virheellisesti katsottu osallistuneen, on komission mukaan ollut vain liitännäistä suhteessa varsinkin salaiseen hintayhteistyöhön.

273 Siltä osin kuin kantaja väittää, että sille määrätty sakko liian suuri "johtajille" määrättyihin sakkoihin verrattuna, on korostettava, että komissio on aiheellisesti katsonut, että PWG:n kokouksiin osallistuneiden yritysten on kannettava erityinen vastuu kilpailusääntöjen rikkomisesta (päätöksen 170 perustelukappale). Komissio on tämän jälkeen arvioinut oikein toisaalta kartellin "johtajien" osalta ja toisaalta

sen "rivijäsenten" osalta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden, kun se on laskenut näille kahdelle ryhmälle määrättävät sakot soveltaen viiteliikevaihtoon perusprosentteja 9 ja 7,5.

274 Tässä yhteydessä on korostettava, että kantaja ei ole vedonnut mihinkään sellaisiin täsmällisiin seikkoihin, jotka voisivat tukea sen väitettä, että sakkojen laskennassa käytetyt perusprosentit eivät kuvasta oikealla tavalla sitä erityistä vastuuta, joka PWG:n kokouksiin osallistuneiden yritysten on kannettava.

275 Kun edellä oleva otetaan huomioon, kanneperustetta ei voida hyväksyä.

C *Kanneperuste, jonka mukaan kantaja ei rikkonut kilpailusääntöjä tahallaan tai tuottamuksesta*

276 Kantaja vaatii, että sakon on katsottava olevan perusteeton, koska kantaja ei ole rikkonut kilpailusääntöjä sen enempää tahallaan kuin sellaisesta tuottamuksestakaan, joka ei ole anteeksiannettavissa. Kantajan mukaan asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan sanamuodosta on pääteltävä, että on olemassa myös kolmannenlaista, sakottamatta jäävää toimintaa, ja tähän luokkaan kuuluvat yritysten tietämättään tai tahtomattaan suorittamat teot.

277 Kanneperustetta ei voida hyväksyä. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailusääntöjen rikkomista voidaan pitää tahallisena, vaikkei yritys olisi tiennyt rikkovansa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa määrättyä kieltoa. Riittää, ettei se voinut olla tietämättä, että lainvastaiseksi katsotun toiminnan tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua yhteismarkkinoilla tai että siitä seurasi, että kilpailu rajoittui yhteismarkkinoilla (ks. mm. asia 246/86, Belasco ym. v. komissio, tuomio

11.7.1989, Kok. 1989, s. 2117, 41 kohta ja em. asia Dansk Pelsdyravlerforening v. komissio, tuomion 157 kohta).

278 Tässä tapauksessa komissio on näyttänyt toteen, että koska kantaja oli osallistunut JMC:n kokouksiin, se oli osallistunut salaiseen hintayhteistyöhön ja seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuvana aikana. Todettujen tointen luonne huomioon ottaen on katsottava, ettei kantaja ole voinut olla tietämätön siitä, että tointen tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen.

D *Kanneperuste, jonka mukaan sakko on laskettu väärin*

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

279 Kanneperusteessa on kaksi osaa.

280 Kanneperusteen ensimmäisessä osassa kantaja väittää, että komissio ei olisi saanut ottaa sakon suuruutta määrätessään huomioon kantajan liikevaihtoa markkinoilta, joita kilpailusääntöjen rikkominen ei väitetiedoksiannon mukaan koskenut, eli Espanjan, Irlannin, Kreikan ja Portugalin markkinoilta. Kantaja ei myöskään tiedä, onko komissio käyttänyt myynnin nettomäärää vastaavaa myyntimäärää.

281 Kanneperusteen toisessa osassa kantaja väittää, ettei komissio ole asianmukaisesti ottanut huomioon useita sellaisia asianhaaroja, jotka ovat omiaan lieventämään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta.

282 Kantajan mukaan komissio ei ole ensinnäkään ottanut huomioon kantajan asennetta kartellissa (asia 44/69, Buchler v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 733, 56 kohta); tälle asenteelle oli tunnusomaista se, ettei kantaja noudattanut politiikkaa, jolla se olisi pyrkinyt suojaamaan kotimaan markkinoitaan, ja se, että se hakeutui lisääntyvässä määrin toisille markkinoille.

283 Toiseksi kantaja toteaa, että kantajan vähäinen ja passiivinen osallistuminen PG Paperboardiin ei ollut sellaista, että siitä olisi ollut määrättävä sakko, tai sakon olisi ainakin pitänyt olla erittäin pieni (ks. ETY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan soveltamisesta 2 päivänä tammikuuta 1973 tehty komission päätös 73/109/ETY [IV/26.918 — Euroopan sokeriteollisuus; EYVL L 140, s. 17] ja ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 6 päivänä elokuuta 1984 tehty komission päätös 84/405/ETY [IV/30.350 — Zinc Producer Group; EYVL L 220, s. 27]).

284 Kantajan mukaan päätöksen liitteenä olevat taulukot osoittavat kantajan olleen "ulkopuolisen"; taulukoista ilmenee, että kantajan väitetään osallistuneen ainoastaan neljään niistä kaikkiaan seitsemästä hinta-aloitteesta, joita on väitetty toteutetun. Komissio nimittäin väittää kantajan osallistuneen hinta-aloitteisiin ainoastaan yksillä tai kaksilla niistä kuusista markkinoista, joista on kyse. Kantajan ei ole myöskään väitetty osallistuneen hinta-aloitteisiin eri kartonkilaatujen osalta.

285 Kolmanneksi kantaja toteaa, ettei se ole pannut täytäntöön niitä päätöksiä, joita on väitetty tehdyn. Kantajan mukaan komission olisi pitänyt ottaa huomioon erityisesti se, että kantaja oli kasvattanut vientiään huomattavasti (perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 16 päivänä heinäkuuta 1969 tehty komission päätös 69/240/ETY [IV/26.623 — Kansainvälinen kiniinikartelli; EYVL L 192, s. 5]), ja se, ettei kantaja osallistunut hinnankorotuksiin yksillä niistä markkinoista, joita yhteistoiminta koski (ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 24 päivänä heinäkuuta 1969 tehty komission päätös 69/243/ETY [IV/26.267 — Väriaineet; EYVL L 195, s. 11]).

286 Kantajan mukaan komissio ei ole myöskään esittänyt riittävästi todisteita kantajan tosiasiallisesta käyttäytymisestä.

287 Neljänneksi kantaja toteaa, että sen, ettei kilpailusääntöjen rikkominen ollut tahallista, pitäisi vähintäänkin johtaa sakon alentamiseen. Erityisesti tietojenvaihtojärjestelmän osalta kantaja toteaa, että yhteisön kilpailusäännöt olivat sille tuolloin vielä uusi asia, koska Espanjan kuningaskunta oli liittynyt yhteisöön vuonna 1986. Kantajan tietämystä ei siis voida rinnastaa muiden yritysten vanhempaa perua olevaan tietämykseen.

288 Viidenneksi kantaja väittää, että sakkojen määrän alentaminen on perusteltua, silloin kun joidenkin menettelytapojen ensimmäistä kertaa katsotaan olevan kilpailuoikeuden vastaisia. Kantajan mukaan tämä koskee tässä tapauksessa sitä, että tietojen vaihdon ensimmäistä kertaa katsotaan merkitsevän kilpailusääntöjen rikkomista.

289 Kuudenneksi kantaja toteaa, että komissio ja yhteisöjen tuomioistuin ovat aina pitäneet lieventävänä asianhaarana sitä, että kyseessä oleva ala on kriisissä tai jatkuvasti taantumassa.

290 Lisäksi kantaja katsoo, että huomioon olisi pitänyt ottaa myös sen tappiollisuus vuosina, joina toteutetuksi väitetty kartelli toimi.

291 Seitsemänneksi kantaja toteaa, että se, että se oli pieni verrattuna kaikkiin muihin eurooppalaisiin tuottajiin, olisi pitänyt ottaa huomioon arvioitaessa sakon suuruutta liiketaloudellisesti. Kantajan mukaan pelkästä viittauksesta päätöksen 169 perustelukappaleeseen ei vielä voi tietää, onko tämä tekijä todella otettu huomioon sakon suuruutta määrättäessä.

292 Kahdeksanneksi kantaja toteaa, että myös se, ettei toteutetuksi väitetyn kartellin täytäntöönpanoa valvottu (päätöksen 82 ja 136 perustelukappale), olisi ollut peruste alentaa sakkoa.

293 Lopuksi kantaja pitää perusteettomana komission pyyntöä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin korottaisi kantajalle määrättyä sakkoa yhdellä kolmasosalla. Kantaja katsoo, ettei se ole muuttanut kantaansa siitä, mikä se oli komissiossa käydyssä menettelyssä.

294 Komissio väittää, että se saattoi sille asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa annetun harkintavallan nojalla ottaa huomioon kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneiden yritysten yhteisöstä saaman liikevaihdon.

295 Niistä lieventävistä asiahaaroista, joihin kantaja on vedonnut, komissio toteaa, ettei sen enempää kantajan päätöstä korottaa tuotantokapasiteettiaan kysynnän kasvun toivossa kuin sitä aggressiivista vientipolitiikkaakaan, jota se on väittänyt noudattaneensa, voida pitää yhteensoveltumattona kartellin suunnitelmien kanssa tai sen kanssa, että kantaja osallistui aktiivisesti kartelliin.

296 Komissio väittää arvioineensa oikein kantajan osuuden kartellissa katsoessaan, ettei kantaja kuulunut kartellin "johtajiin". Komissio on mielestään myös arvioinut kantajan toimia oikein suhteessa 85 artiklan 1 kohtaan.

297 Siitä, että lieventävänä asianhaarana voitaisiin pitää sitä, että tietojen vaihto on ensimmäistä kertaa katsottu kilpailusääntöjen rikkomiseksi, komissio toteaa, että tietojenvaihtojärjestelmän käyttämistä kartellia tukevana mekanismina ei voida pitää uudentyyppisenä kilpailuoikeuden rikkomisena.

298 Komissio kiistää sen, että sakon alentaminen voisi olla perusteltua alan tilanteen vuoksi. Lisäksi komissio toteaa, ettei sillä ole velvollisuutta ottaa sakkoa määrätessään huomioon yritysten taloudellista tilannetta (yhdistetyt asiat 96/82—102/82, 104/82, 105/82, 108/82 ja 110/82, IAZ ym. v. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369, 55 kohta).

299 Komissio toteaa kantajan pienuudesta, että se on jo otettu asianmukaisesti huomioon, koska kunkin yrityksen merkitys alalla on otettu huomioon sakon suuruutta määrättäessä (päätöksen 169 perustelukappale).

300 Siitä väitteestä, ettei kartellin täytäntöönpanoa valvottu millään toimenpiteillä, komissio toteaa, että päätöksen 82 ja 136 perustelukappaleesta ilmenee kartellin jäsenten seuranneen JMC:ssä muun muassa hinta-aloitteita, myyntejä ja tilauskantoja, jolloin ne pystyivät valvomaan yrityksiä, jotka eivät toimineet sovitulla tavalla, ja panemaan ne kuriin.

301 Komissio päättelee, että kanneperuste on täysin perusteeton. Komissio myös pyytää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta sillä sakkojen osalta olevan täyden harkintavallan nojalla korottamaan kantajalle määrättyä sakkoa ainakin yhdellä kolmasosalla eli yhtä paljon kuin kantajan sakkoa oli alennettu sen vuoksi, ettei se ollut väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa kiistänyt niitä tärkeimpiä tosiasiaväitteitä, joihin komission väitteet perustuivat. Koska kantaja on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa kiistänyt kaikki kilpailusääntöjen rikkomisen osat, lukuun ottamatta osallistumistaan kokouksiin, sakosta tehty alennus ei enää tosiasiassa ole perusteltu.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

302 Edellä on jo todettu, että koska päätös kattoi Portugalin, Kreikan, Irlannin ja Espanjan markkinat, komissio ei ole tehnyt arviointivirhettä, kun se on sakon suuruutta määrätessään ottanut huomioon kunkin yrityksen yhteisön kartonkimarkkinoilta vuonna 1990 saaman liikevaihdon, edellä mainitut kansalliset markkinat mukaan lukien (ks. edellä 267 kohta).

303 Kolmella ensimmäisellä seikalla, joihin kantaja on vedonnut, eli sen asenteella kartellissa, sen vähäisellä ja passiivisella osallistumisella PG Paperboardin toimielinten toimintaan ja sillä, ettei se toteuttanut PG Paperboardissa sovittuja hinnankorotuksia, pyritään kiistämään se, että komissio olisi arvioinut oikein kantajan osuuden kartellissa.

304 Tältä osin on todettava komission näyttäneen toteen, että koska kantaja osallistui JMC:n kokouksiin, se osallistui salaiseen hintayhteistyöhön ja seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun. Kuten edellä on jo todettu, määrätyn sakon alentaminen ei ole myöskään perusteltua sen vuoksi, ettei kantaja kilpailusääntöjä rikkoessaan osallistunut markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön.

305 Tässä tapauksessa on todettava, että kantaja ei voi väittää osuutensa kartellissa olleen vähemmän aktiivisen kuin muiden kartellin "rivijäseninä" pidettyjen yritysten. Päätöksen liitteenä olevasta taulukosta 4 nimittäin ilmenee, että kantaja oli vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuvana aikana osallistunut säännöllisesti JMC:n kokouksiin.

306 Se, ettei yritys, jonka on näytetty osallistuneen kilpailijoidensa kanssa hintoja koskeneeseen yhteistoimintaan, ole markkinoilla toiminut siten, kuin kilpailijoiden kanssa on sovittu, ei myöskään välttämättä ole sellainen seikka, joka olisi sakkojen suuruutta määrättäessä otettava huomioon lieventävänä asianhaarana. Yritys, joka kilpailijoidensa kanssa harjoittamastaan yhteistoiminnasta huolimatta noudattaa jokseenkin itsenäistä politiikkaa markkinoilla, voi yksinkertaisesti yrittää käyttää kartellia hyväkseen.

307 Kantajan esittämien seikkojen perusteella ei tässä tapauksessa voida katsoa, että sen todellinen toiminta markkinoilla olisi voinut estää todetun kilpailusääntöjen rikkomisen kilpailunvastaiset vaikutukset. Erityisesti on todettava, että kantaja on väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa väittänyt, ettei se ilmoittanut hinnankorotuksia asiakkaille, vaan että se vain toimitti uudet hintaluettelot myyntiedustajilleen, jotta nämä käyttäisivät niitä asiakaskohtaisissa neuvotteluissa. Tältä osin kantaja vetoaa kaavioihin (kantajan vastaus väitetiedoksiantoon, s. 37 ja 39), jotka sen mukaan osoittavat, että saadut hinnat alittivat hintapyynnöt ja että kantaja oli pystynyt kasvattamaan markkinaosuuksiaan useilla vientimarkkinoilla.

308 On kuitenkin todettava, että komissio on päätöksessä myöntänyt, että myyntihinnat eivät aina täsmälleen vastanneet ilmoitettuja hintoja. Päätöksessä todetaan muun muassa seuraavaa: "Vaikka kaikilla tuottajilla oli vakaa aikomus toteuttaa korotus täysimääräisenä, asiakkaiden mahdollisuus vaihtaa edullisempaan laatuun tai tuotteeseen saattoi saada jotkut tuottajat tekemään perinteisille asiakkailleen myönnytyksiä korotusten voimaantulopäivän osalta tai myöntämään näille lisäetuina paljoushyvityksiä tai -alennuksia saadakseen asiakkaat hyväksymään perushinnan korotuksen täysimääräisenä. Hinnankorotusten täysi vaikutus ei siis mitenkään voinut ilmetä heti" (101 perustelukappaleen kuudes kohta). Kantaja ei siis ole näyttänyt toteen, että sen myyntihinnat olisivat poikenneet huomattavasti muiden todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneiden yritysten myyntihinnoista.

309 On lisäksi korostettava, ettei kantaja väitä, että muut kartelliin osallistuneet yritykset olisivat painostaneet sitä. Se ei myöskään väitä julkisesti irtisanoutuneensa hinnankorotuspäätöksistä, joita tehtiin kokouksissa, joihin se osallistui.

310 Komissiolla oli näin ollen oikeus olla pitämättä lieventävänä asianhaarana sitä, että kantajan toiminta markkinoilla olisi väitetynlaisesti poikennut siitä, mitä PG Paperboardissa oli sovittu.

311 Kantaja ei voi vedota myöskään siihen, ettei kilpailusääntöjen rikkominen ollut tahallista. On muistutettava, että kun todettujen tointen luonne otetaan huomioon, kantaja ei voinut olla tietämätön siitä, että tointen tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen (edellä 277 ja 278 kohta).

312 Kantaja vetoaa myös siihen, että on uutta, että tietojen vaihtoa pidetään kilpailusääntöjen rikkomisena.

313 On kuitenkin muistutettava, että päätöksen 1 artiklan mukaan tässä artiklassa tarkoitetut yritykset ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa osallistumalla sopimukseen ja yhdenmukaistettuun menettelytapaan, joiden mukaisesti yritykset — muun muassa — "edellä mainittuja toimenpiteitä tukeakseen vaihtoivat kaupallisia tietoja toimituksista, hinnoista, tuotantoseisokeista, tilauskannoista ja koneiden käyttöasteista"; näillä edellä mainituilla toimenpiteillä tarkoitetaan salaista hintayhteistyötä, markkinaosuuksia koskenutta salaista yhteistyötä ja seisokkeja koskenutta salaista yhteistyötä.

314 Komissio on siis pitänyt tietojenvaihtojärjestelmää perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaisena ainoastaan sikäli kuin sillä tuettiin todettua kartellia. Kantajan väite on näin ollen perusteeton.

315 Kantaja ei ole myöskään näyttänyt toteen, että kartonkiala olisi ollut päätöksessä tarkoitettuna aikana sellaisessa kriisissä, että sakkojen alentaminen olisi sen vuoksi ollut perusteltua.

316 Kantaja ei voi väittää, että sen tappiollinen taloudellinen tilanne olisi pitänyt ottaa huomioon lieventävänä asianhaarana. Jos komissiolla katsottaisiin olevan tällainen velvollisuus, se nimittäin merkitsisi perusteettoman kilpailuedun antamista niille yrityksille, jotka ovat vähiten sopeutuneita markkinatilanteeseen (em. yhdistetyt asiat IAZ ym. v. komissio, tuomion 55 kohta).

317 Kantajan pienuudesta on todettava, että komissio on ottanut tämän seikan huomioon, koska se on sakkojen suuruutta määrätessään ottanut huomioon kunkin yrityksen yhteisön kartonkimarkkinoilta vuonna 1990 saaman liikevaihdon.

318 Sen viimeisen asianhaaran osalta, johon kantaja on vedonnut, eli sen seikan osalta, ettei kartellin täytäntöönpanoa valvottu, on korostettava, että vaikka se, että kartellin täytäntöönpanoa valvotaan, voidaankin sakkojen suuruutta määrättäessä ottaa huomioon raskauttavana asianhaarana, se, ettei tällaisia valvontaa ole toteutettu, ei sellaisenaan ole lieventävä asianhaara. Lisäksi on todettava, että kantaja itse viittaa erityisesti päätöksen 136 perustelukappaleeseen, jonka mukaan (tämän perustelukappaleen viimeinen kohta) "asiakirjat kuitenkin osoittavat selvästi, että hinta-aloitteiden täytäntöönpanoa seurattiin tarkasti ja että yhteistyössä ilmenneitä vajavaisuuksia käsiteltiin JMC:ssä, jossa markkinajohtajat vaativat niitä, joiden oli havaittu viivytelleen, tukemaan hinta-aloitteita". Koska kantaja ei ole kiistänyt

tämän toteamuksen paikkansapitävyyttä, ei ole mitään syytä katsoa, että komission olisi pitänyt ottaa lieventävänä asianhaarana huomioon se, ettei kartellin täytäntöönpanoa valvottu.

319 Komission vaatimuksesta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin korottaisi määrättyä sakkoa, on todettava pelkästään, ettei komissio ole ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen istunnossa esittämään kysymykseen antamassaan vastauksessa pystynyt ilmoittamaan, mitkä kantajan kirjelmissään esittämistä kiistämisistä ovat sellaisia, joita tämä ei ollut esittänyt vastauksessaan väitetiedoksiantoon. Jo tämän toteamuksen perusteella on katsottava, ettei komission vaatimusta voida hyväksyä.

320 Edellä olevan huomioon ottaen sekä kanneperuste että komission vaatimus kantajalle määrätyn sakon korottamisesta on hylättävä.

E *Yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste*

Kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan komissio ei ole ottanut huomioon Espanjan pesetan devalvoitumista

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

321 Kantaja väittää, että se, ettei eräiden Euroopan valuuttojen, eli tässä tapauksessa Espanjan pesetan (ESP), devalvoitumista ole otettu huomioon, merkitsee samassa tilanteessa olevien henkilöiden välistä syrjintää.

322 Kantajan mukaan ESP:n arvo suhteessa ecuun laski huomattavasti vuoden 1991 tammikuusta vuoden 1994 heinäkuuhun. Vuoden 1990 heinäkuussa ESP:n ja ecun välisen vaihtokurssin mukaan yksi ecu oli 127,29 ESP:aa, kun taas vuoden 1994 heinäkuun vaihtokurssin mukaan yksi ecu oli 157,32 ESP:aa. Ecumääräisen sakon maksamisella on siis kantajan mukaan huomattavasti suurempi taloudellinen vaikutus niihin yrityksiin, joiden myynnistä suurin osa tapahtuu valuutoissa, joiden arvo on laskenut suhteessa ecuun.

323 Kantaja toteaa, että jos menettelyissä, joissa määrätään kollektiivisesti seuraamuksia, yrityksille määrättyjen sakkojen välillä on eroja, niiden on oltava perusteluja sellaisten objektiivisten syiden vuoksi, jotka liittyvät kunkin yrityksen omaan asenteeseen ja/tai käyttäytymiseen. Kantajan mukaan päätöksessä ei tässä tapauksessa ole millään tavalla perusteltu sitä tosiasiallista syrjintää, joka johtuu siitä, että sakot ovat ecumääräisiä. Kantajan mukaan komissio on siis toiminut huolimattomasti ja loukannut yhdenvertaisuusperiaatetta.

324 Komissio on laskenut määrättävän sakon määrän muuntamalla viitetilikauden eli tilikauden 1990 liikevaihdon ecuiksi vuoden 1990 keskikurssilla. Sen jälkeen komissio on määrännyt sakon suuruuden soveltamalla etukäteen päättämäänsä prosenttilukua eli kantajan tapauksessa perusprosenttia 7,5, josta vähennettiin ensin 33,3 prosenttia siitä syystä, ettei kantaja ollut kiistänyt tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, ja josta sen jälkeen tehtiin toinen vähennys sen huomioon ottamiseksi, että kantaja oli osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen vain lyhyen aikaa. Kantaja toteaa, että kun sakon määrä muunnetaan kansalliseksi valuutaksi, sen olisi nyt maksettava noin 275 miljoonaa ESP:aa sakkoa. Jos komissio kuitenkin olisi muuntanut kantajan vuonna 1990 yhteisössä toteutuneesta kartonginmyynnistä kertyneen liikevaihdon ecuiksi nykyisellä vaihtokurssilla, sakko olisi 1,42 miljoonaa ecua eli tämänhetkisellä vaihtokurssilla noin 225 miljoonaa ESP:aa. Kantajan sakko on siis noussut 50 miljoonalla ESP:lla.

325 Komission väittämä, jonka mukaan eri valuuttoina ilmaistut liikevaihdot on muunnettava ecuiksi, jotta niitä voidaan verrata toisiinsa ja jotta siten voidaan varmistaa kohtelun yhdenvertaisuus, on kantajan mukaan aivan väärä. Kantajan mukaan

yhdenvertaisuusperiaatteen noudattaminen ei edellytä liikevaihdon muuntamista ecuiksi, koska tätä periaatetta noudatetaan, kun yhtä vakavaan ja yhtä kauan kestäneeseen kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneiden yritysten saman tilikauden liikevaihtoihin sovelletaan samaa prosenttia. Tämä päätelmä ei kantajan mukaan ole ristiriidassa edellä mainitussa asiassa Musique Diffusion française ym. vastaan komissio annetun tuomion kanssa.

326 Kantajan mukaan syrjintä, johon komissio on syyllistynyt, johtuu siitä, että sakot ovat ecumääräisiä, vaikka yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sakkoja ei välttämättä tarvitse muuntaa ecuiksi. Primaarioikeudessa tai johdetussa oikeudessa ei vaadita tällaista muuntamista, eikä muuntaminen sitä paitsi ole perusteltua taloudellisen todellisuuden vuoksi (yhdistetyt asia 41/73, 43/73 ja 44/73 Tuomion tulkinta, Société anonyme générale sucrière ym. v. komissio, tuomio 9.3.1977, Kok. 1977, s. 445, 12—15, 25 ja 26 kohta). Julkisasiamies Warner on tuossa asiassa esittämässään ratkaisuehdotuksessa todennut olevan välttämätöntä, että komissio ecumääräisiä seuraamuksia laskiessaan ottaa huomioon rahataloudellisten ilmiöiden todellisuuden, jottei komissio aiheuta epätoivottuja vääristymiä. Julkisasiamies Warner totesi, että komission on ensin ratkaistava, minä valuuttana sakko ilmaistaan sen täytäntöönpanoa varten, ja sen jälkeen päätettävä, mikä on sakon asianmukainen määrä, kun kyseisen valuutan todellinen arvo otetaan huomioon.

327 Kantaja toteaa muiden alojen osalta, että yhteisöjen tuomioistuin on puoltanut sitä, että eri maissa asuvien yhteisön virkamiesten terveydenhoitokulut korvataan kansallisina valuuttoina, jotta vältetään virkamiesten välinen syrjintä (asia 256/78, Misenta v. komissio, tuomio 13.2.1980, Kok. 1980, s. 219). Yhteisöjen tuomioistuin on valvonut, että syrjintäkiellon periaatetta noudatetaan, kun on ollut kyse valuuttakurssivaihtelujen vaikutuksia koskevista riita-asioista erityisesti yhteisen kauppapolitiikan alalla (asia 135/79, Gedelfi Großeinkauf, tuomio 3.6.1980, Kok. 1980, s. 1713 ja asia 248/80, Gebrüder Glunz, tuomio 3.2.1982, Kok. 1982, s. 197) ja yhteisen maatalouspolitiikan alalla (asia 39/84, Maizena ym., tuomio 3.7.1985, Kok. 1985, s. 2115 ja asia 46/84, Nordgetreide, tuomio 3.10.1985, Kok. 1985, s. 3127).

328 Kantajan mukaan asetuksessa N:o 17 ei edellytetä ecua käytettäväksi sen enempää laskettaessa asetuksen 15 artiklan 2 kohdan mukaista sakkoa kuin sen määrää

ilmaistaessakaan. Kun asetuksessa säädetään, että on mahdollista määrätä sakko, joka voi olla jopa 10 prosenttia kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen yrityksen viimeksi kuluneen tilikauden liikevaihdosta, asetuksessa selvästi luodaan yhteys sakon määrän ja sen voiton välille, jonka yritys on kilpailusääntöjen rikkomisesta saanut. Kilpailusääntöjen rikkomisesta saatu tuotto kuvastuu kantajan mukaan ennen kaikkea toteutuneessa liikevaihdossa, joka lasketaan kansallisena valuuttana eikä ecuina.

329 Lopuksi kantaja toteaa, ettei ecun käyttäminen ole käytännöllistä. Sakko nimittäin maksetaan kansallisena valuuttana, ja jos sen maksu laiminlyödään, komission on pantava vireille pakkotäytäntöönpanomenettely, jossa käytetään kansallista valuuttaa.

330 Komissio katsoo, että kun on kyse sakoista, joita määrätään eri jäsenvaltioihin sijoittautuneille yrityksille, joiden liikevaihdot on ilmoitettu eri kansallisina valuuttoina, yhdenvertaisuusperiaate edellyttää, että sakkoja on voitava vertailla. Eri valuuttoja voidaan vertailla vain muuntamalla ne samaksi yksiköksi, tässä tapauksessa ecuiksi. Yhteisöjen tuomioistuin on katsonut, että sakkoja on voitava vertailla. Se on todennut, että silloin kun määrättävien sakkojen suhteiden määrittelemiseksi on nojauduttava useiden samaan kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneiden yritysten liikevaihtoon, huomioon otettava ajanjakso on rajattava siten, että käytettävät luvut ovat mahdollisimman vertailukelpoisia (em. yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 122 kohta).

331 Komissio katsoo, että sen ratkaisu, että sakot lasketaan käyttäen vuoden 1990 liikevaihtoa, joka muunnetaan ecuiksi vuoden 1990 keskikurssilla, on tässä tapauksessa täysin perusteltu. Paitsi että tämä ratkaisu vastaa komission erittäin vakiintunutta menettelytapaa, jota yhteisöjen tuomioistuimet eivät ole arvostelleet, se myös heijastaa tarkasti kilpailusääntöjen rikkomisesta mahdollisesti saatujen voittojen kokonaismäärää (yhdistetyt asiat T-39/92 ja T-40/93, CB ja Europay v. komissio, tuomio 23.2.1994, Kok. 1994, s. II-49).

332 Komissio toteaa edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa Société anonyme générale sucrière ym. vastaan komissio annetusta tuomiosta, että se liittyy juuri tiettyyn asiayhteyteen ja ettei se tue kantajan väitteitä. Tuosta tuomiosta, sellaisena kuin sitä tulkitaan asiaan liittyvät tosiseikat huomioon ottaen, ilmenee, että komission on määrättävä sakot ecumääräisinä, kun taas valuutta ja vaihtokurssi määräytyvät sen perusteella, milloin maksu suoritetaan ja mikä pankki sen välittää.

333 Lopuksi komissio toteaa, että kun sakkoja laskettaessa ja niiden määrää vahvistettaessa käytetään ecua, voidaan välttää valuuttakurssivaihteluista mahdollisesti aiheutuva yritysten välinen syrjintä, koska ecu on suhteelliseen vakaa. Komissio voi tällä tavoin menetellessään huolehtia siitä, että sakot todella ovat tietty prosenttimäärä yrityksen liikevaihdon todellisesta arvosta huomioon otettuna viitevuonna.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

334 Päätöksen 4 artiklassa määrätään, että määrätyt sakot maksetaan ecuina.

335 On todettava, ettei mikään estä komissiota ilmaisemasta sakon määrää ecuina, joka on kansalliseksi valuutaksi muunnettavissa oleva rahayksikkö. Yritysten on sitä paitsi tällöin helpompi vertailla sakkoja. Se, että ecu voidaan muuntaa kansalliseksi valuutaksi, erottaa tämän rahayksikön asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa mainitusta laskentayksiköstä, josta yhteisöjen tuomioistuin on nimenomaisesti todennut, että koska se ei ole maksuväline, sakon määrä on välttämättä ilmoitettava kansallisena valuuttana (em. yhdistetyt asiat Société anonyme générale sucrière ym. v. komissio, tuomion 15 kohta).

336 Siitä, onko komission menetelmä, jonka mukaan yritysten viiteliikevaihto muunnetaan ecuiksi saman vuoden (1990) keskimääräisellä vaihtokurssilla, lainmukainen, on todettava, ettei kantajan esittämää vastaväitettä voida hyväksyä.

337 Ensinnäkin on todettava, että komission on yleensä käytettävä yhtä ja samaa laskentamenetelmää laskiessaan sakkoja, joita yrityksille määrätään seuraamuksena samasta kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. em. yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 122 kohta).

338 Jotta komissio voisi verrata eri yritysten omana kansallisena valuuttanaan ilmoittamia liikevaihtoja, sen on muunnettava liikevaihdot yhdeksi ja samaksi rahayksiköksi. Koska ecun arvo määräytyy kansallisten valuuttojen arvon perusteella, komissio on aiheellisesti muuntanut kaikkien yritysten liikevaihdot ecuiksi.

339 Komissio on samoin aiheellisesti käyttänyt perustana viitevuoden (1990) liikevaihtoja ja muuntanut ne ecuiksi saman vuoden keskimääräisillä vaihtokursseilla. Kun komissio on ottanut huomioon kunkin yrityksen liikevaihdon viitevuodelta eli rikkomisajan viimeiseltä täydeltä vuodelta, se on voinut arvioida kunkin yrityksen kokoa ja taloudellista valtaa sekä kunkin yrityksen osalta rikkomisen laajuutta, koska näillä seikoilla on merkitystä arvioitaessa kunkin yrityksen osalta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta (ks. em. yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 120 ja 121 kohta). Kun komissio on liikevaihtoja ecuiksi muuntaessaan käyttänyt viitevuoden keskimääräistä vaihtokurssia, se on voinut välttää sen, että kilpailusääntöjen rikkomisen päättymisen jälkeen tapahtuneet valuuttakurssivaihtelut vaikuttaisivat yritysten koon ja taloudellisen vallan sekä kilpailusääntöjen rikkomisen laajuuden arviointiin kunkin osalta ja siten kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arviointiin. Kilpailusääntöjen rikkomisen

vakavuuden arvioinnin on nimittäin perustuttava todelliseen taloudelliseen tilanteeseen, sellaisena kuin se ilmeni silloin, kun kilpailusääntöjen rikkominen tapahtui.

340 Väitettä, jonka mukaan viitevuoden liikevaihto olisi pitänyt muuntaa ecuiksi päätöksen tekopäivän vaihtokurssilla, ei näin ollen voida hyväksyä. Sellaisella sakkojen laskentamenetelmällä, jossa käytetään viitevuoden keskimääräistä vaihtokurssia, voidaan välttää ne sattumanvaraiset vaikutukset, joita aiheutuu viitevuoden ja päätöksen tekovuoden välillä kansallisten valuuttojen todellisissa arvoissa mahdollisesti tapahtuvista muutoksista, joita tässä asiassa todella on tapahtunut. Vaikka tämä menetelmä voikin johtaa siihen, että tietyn yrityksen maksettavaksi tulee määrä, joka kansallisena valuuttana ilmaistuna on nimellisarvoltaan suurempi tai pienempi kuin mitä sen maksettavaksi olisi tullut sovellettaessa päätöksen tekopäivän vaihtokurssia, tämä on vain looginen seuraus eri kansallisten valuuttojen todellisten arvojen vaihteluista.

341 On lisättävä, että monet niistä yrityksistä, joille päätös on osoitettu, omistavat kartonkitehtaita useammassa kuin yhdessä maassa (ks. päätöksen 7, 8 ja 11 perustelukappale). Lisäksi yritykset, joille päätös on osoitettu, yleensä toimivat useammassa kuin yhdessä jäsenvaltiossa paikallisten edustajien välityksellä. Näin ollen ne harjoittavat toimintaansa useina kansallisina valuuttoina. Kantaja itse saa enemmän kuin yhden kolmasosan liikevaihdostaan vientimarkkinoilta. Kun päätöksessä, kuten riidanalaisessa päätöksessä, määrätään seuraamuksia perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta ja kun yritykset, joille päätös on osoitettu, yleensä toimivat useissa jäsenvaltioissa, viitevuoden liikevaihto, joka on muunnettu ecuiksi saman vuoden keskimääräisellä vaihtokurssilla, on yrityksen kaikissa eri toimintamaissa saamien liikevaihtojen summa. Tällaisessa muuntamisessa otetaan siis täydellisesti huomioon kyseisten yritysten taloudellinen tilanne viitevuonna.

342 Kanneperusteen ensimmäinen osa on siis hylättävä.

Kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan sakkojen taso on korkeampi kuin komission vastaavissa asioissa käyttämä taso

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

343 Kantaja väittää, että komission on noudatettava yhdenvertaisuusperiaatetta siten, että se ottaa huomioon aikaisemmissa vastaavissa päätöksissä määrättyjen sakkojen tason, kuten se on itsekin myöntänyt (kirjallinen kysymys N:o 2296/85, EYVL 1986, C 123, s. 26).

344 Kantajan mukaan tässä tapauksessa on loukattu yhdenvertaisuusperiaatetta, koska niiden yritysten, joiden on katsottu pääasiallisesti olevan vastuussa kartellista, sakko on 9 prosenttia liikevaihdosta. Sakkojen taso on siis huomattavasti korkeampi kuin aikaisemmissa samanlaisissa päätöksissä käytetty taso (mm. ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 2 päivänä elokuuta 1989 tehty komission päätös 89/515/ETY [IV/31.553 — Betoniteräsverkot; EYVL L 260, s. 1] ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan soveltamisesta eurooppalaisten teräspalkkien valmistajien sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin 16 päivänä helmikuuta 1994 tehty komission päätös 94/215/EHTY [EYVL L 116, s. 1]). Kantaja väittää erityisesti, että komissio on vuonna 1994 tehnyt alle viidessä kuukaudessa kaksi selvästi erilaista päätöstä samantyyppisistä yleiseurooppalaisista kartelleista kuitenkaan varsinaisesti perustelematta kannanmuutostaan. Näin ollen on päädyttävä siihen, että toisiaan vastaavien tilanteiden välillä on syrjintää tai että niitä ei ole kohdeltu yhdenvertaisesti.

345 Kantajan mukaan komissio ei voi käyttää harkintavaltaansa rikkoakseen selvällä tavalla yhdenvertaisuusperiaatetta.

346 Kantaja toteaa lisäksi, että vaikka yhteisöjen tuomioistuin katsoisi yhteisön kilpailusääntöjen oikean soveltamisen edellyttävän, että komission on voitava milloin

tahansa sopeuttaa sakkojen taso kilpailupolitiikan tarpeisiin, se ei kuitenkaan merkitse, että komissiolla olisi oikeus korottaa ja laskea sakkojen yleistä tasoa kilpailusääntöjen rikkomisesta toiseen esittämättä sille riittäviä objektiivia perusteluja.

347 Lopuksi kantaja toteaa EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 30 päivänä marraskuuta 1994 tehtyyn komission päätökseen 94/815/ETY (IV/33.126 ja 33.322 — Sementti; EYVL L 343, s. 1) vedoten, että yhdenvertaisuusperiaatetta on selvästi loukattu tässä tapauksessa ja että se kokonaisprosenttimäärä, jota sakkojen suuruutta määrättäessä on sovellettu liikevaihtoon, on ilmeisen suhteeton.

348 Komissio katsoo, että kun otetaan huomioon todetun kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus, maantieteellinen laajuus ja kesto, käytetty sakkojen taso on täysin perusteltu.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

349 Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaan komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille, jotka tahallaan tai tuottamuksesta ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, sakon, joka on vähintään 1 000 ecua ja enintään 1 000 000 ecua taikka tätä suurempi mutta enintään 10 prosenttia kunkin rikkomukseen osallistuneen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta. Sakon suuruutta määrättäessä otetaan huomioon sekä rikkomisen vakavuus että sen kesto. Kuten yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, rikkomisen vakavuutta harkittaessa on otettava huomioon useita seikkoja, muun muassa asian erityiset olosuhteet, asiayhteys ja sakkojen varoittava vaikutus, mutta niistä perusteista, jotka on välttämättä otettava huomioon, ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (em. asia SPO ym. v. komissio, määräyksen 54 kohta).

350 Komissio on tässä asiassa määrännyt sakkojen yleisen tason ottaen huomioon rikkomisen keston (päätöksen 167 perustelukappale) ja seuraavat seikat (päätöksen 168 perustelukappale):

"— salainen yhteistyö hintojen vahvistamisessa ja markkinaosuuksien jakaminen ovat sellaisenaan kilpailusääntöjen vakavaa rikkomista,

— kartelli kattoi melkein koko yhteisön alueen,

— yhteisön kartonkimarkkinat ovat merkittävä teollisuudenala, jonka kokonaisliikevaihto on vuodessa noin 2,5 miljardia ecua,

— rikkomiseen osallistuneet yritykset edustavat käytännöllisesti katsoen koko markkinoita,

— kartelli toimi säännöllisten ja vakiintuneeksi tavaksi muodostuneiden kokousten muodossa, joiden tarkoituksena oli yhteisön kartonkimarkkinoiden yksityiskohtainen säätely,

— salaisen yhteistyön todellisen luonteen ja ulottuvuuden peittämiseksi toteutettiin huolellisesti suunniteltuja toimia (PWG:n ja JMC:n kokouksia koskevia virallisia pöytäkirjoja ja asiakirjoja ei ole; osallistujia kehotettiin olemaan tekemättä muistiinpanoja; hinnankorotuksista ilmoittavien kirjeiden ajoitus ja järjestys suunniteltiin siten, että korotusten voitiin väittää olevan vain 'toisten seurailua', jne.),

— kartelli oli pääasiallisesti onnistunut saavuttamaan tavoitteensa."

351 On kiistatonta, että sakkojen perustaso oli 9 tai 7,5 prosenttia kunkin yrityksen, jolle päätös on osoitettu, yhteisön kartonkimarkkinoilta vuonna 1990 saamasta

liikevaihdosta, siten että ensin mainittua prosenttia sovellettiin kartellin "johtajiksi" katsottuihin yrityksiin ja pienempää prosenttia muihin yrityksiin.

352 Ensiksi on korostettava, että komissio voi sakkojen yleistä tasoa harkitessaan perustellusti ottaa huomioon, että yhteisön kilpailusääntöjen selvät rikkomiset ovat vielä melko yleisiä, joten se voi korottaa sakkojen tasoa niiden varoittavan vaikutuksen vahvistamiseksi. Vaikka komissio on aikaisemmin määrännyt tietyntasoisia sakkoja tietyntyyppisistä rikkomisista, se ei estä sitä korottamasta tätä tasoa asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa, jos osoittautuu, että se on välttämätöntä yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi (ks. mm. em. yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 105—108 kohta ja asia T-13/89, ICI v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1021, 385 kohta).

353 Toiseksi on todettava, että komissio on suullisessa käsittelyssä aiheellisesti väittänyt, että tälle asialle ominaisten olosuhteiden vuoksi ei voida suoraan vertailla tässä päätöksessä käytettyä sakkojen yleistä tasoa ja komission aikaisemmassa päätöskäytännössä käytettyjä tasoja; aiempaa päätöskäytäntöä edustaa erityisesti ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 23 päivänä huhtikuuta 1986 tehty komission päätös 86/398/ETY (IV/31.149 — Polypropeeni; EYVL L 230, s. 1, jäljempänä polypropeenipäätös), joka komission itsensä mukaan on se päätös, jota parhaiten voidaan verrata käsiteltävänä olevaan päätökseen. Toisin kuin polypropeenipäätökseen johtaneessa asiassa, tässä asiassa ei nimittäin ole otettu huomioon mitään yleisiä lieventäviä asianhaaroja sakkojen yleistä tasoa määrättäessä. Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo todennut, ne huolellisesti suunnitellut toimenpiteet, joita yritykset toteuttivat rikkomisen peittääkseen, ovat erityisen vakava osa kilpailusääntöjen rikkomista, ja se erottaa tämän rikkomisen komission aikaisemmin toteamista rikkomisista.

354 Kolmanneksi on korostettava perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisen pitkää kestoa ja ilmeisyyttä ja sitä, että se on tapahtunut siitä huolimatta, että komission aikaisempi päätöskäytäntö ja erityisesti polypropeenipäätös olisi pitänyt ymmärtää varoitukseksi.

355 Näiden seikkojen perusteella on katsottava, että päätöksen 168 perustelukappaleessa mainitut perusteet osoittavat komission vahvistaman sakkojen yleisen tason perustelluksi.

356 Kun komissio tässä asiassa vahvisti sakkojen yleisen tason, se ei poikennut aikaisemmasta päätöskäytännöstään sillä tavalla, että sen olisi pitänyt perustella kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta koskeva arviointi selvemmin (ks. mm. em. asia Groupement des fabricants de papiers peints de Belgique ym. v. komissio, tuomion 31 kohta).

357 Myös kanneperusteen toinen osa on siis hylättävä.

358 Edellä oleva huomioon ottaen kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

F *Suhteellisuusperiaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste*

359 Kantaja väittää, että suhteellisuusperiaatetta on tässä tapauksessa loukattu, koska kriisi, joka tällä hetkellä koskee koko alaa, on jätetty täysin huomiotta seuraamusta määrättäessä. Suhteellisuusperiaatetta on loukattu myös siksi, että yrityksiin on

tässä tapauksessa todettu sovelletun erilaista kohtelua kuin muissa komissiossa käydyissä samanlaisissa menettelyissä.

360 Kantajan mukaan sakko, joka määrättiin Tetra Pakille erityisen vakavasta ja pitkään kestäneestä kilpailusääntöjen rikkomisesta ja joka oli 2,2 prosenttia myynnistä (ETY:n perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta 24 päivänä heinäkuuta 1991 tehty komission päätös 92/163/ETY [IV/31.043 — Tetra Pak II; EYVL 1992, L 72, s. 1]), oli huomattavasti alempi kuin kantajalle määrätty sakko, vaikka kilpailusääntöjen rikkomiset, joihin sen on väitetty syyllistyneen, ovat kestäneet huomattavasti lyhyempään ja ovat huomattavasti lievempiä kuin ne, joihin Tetra Pakin katsottiin syyllistyneen.

361 Kantajan mukaan toinen selvä ilmentymä siitä, että suhteellisuusperiaatetta on loukattu, on se, että toisaalta kartellin "johtajiin" ja toisaalta sen "rivijäseniin" sovelletut perusprosentit ovat epäsuhteessa toisiinsa.

362 On todettava, ettei kantaja ole näyttänyt toteen, että kartonkiala tällä hetkellä olisi kriisissä. Kantaja ei ole myöskään selittänyt, miksi tällainen tilanne pitäisi ottaa huomioon sakkoja määrättäessä siinäkään tapauksessa, että se näyttäisiin toteen.

363 Muilta osin on todettava, että kantaja tätä kanneperustetta tukeakseen ainoastaan toistaa väitteitä, joita se on esittänyt jo muiden, sakon poistamista tai sen alentamista koskevien kanneperusteiden tueksi.

364 Koska nämä väitteet on hylätty, tätä kanneperustetta ei voida hyväksyä.

365 Kun kaikki edellä oleva otetaan huomioon, päätöksen 1 artikla on kumottava kantajan osalta siltä osin kuin siinä todetaan kantajan osallistuneen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen ennen vuoden 1989 helmikuuta. Lisäksi kantajan osalta on kumottava päätöksen 1 artiklan kahdeksas luetelmakohta, jonka mukaan sopimuksen ja yhdenmukaistetun menettelytavan, joihin kantaja osallistui, tarkoituksena oli "tärkeimpien tuottajien markkinaosuuksien pysyttämi[nen] vakiotasoilla, mutta siten, että niitä saatettiin joskus muuttaa".

366 Siltä osin kuin on kyse määrätyn sakon suuruudesta, on otettava huomioon se seikka, että kantajan voidaan katsoa olevan vastuussa perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta ainoastaan vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuvalta ajalta. Kuten edellä on jo todettu (269 kohta ja sitä seuraavat kohdat), sakon alentaminen ei sen sijaan ole perusteltua sen vuoksi, ettei kantaja rikkonut kilpailusääntöjä osallistumalla markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön.

367 Koska kantajan muut kanneperusteet, joita se on esittänyt sakon poistamista tai sen alentamista koskevan vaatimuksensa tueksi, on hylätty, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin täyden harkintavaltansa nojalla vahvistaa sakon määräksi 1 200 000 ecua.

368 Muilta osin kanne hylätään.

Oikeudenkäyntikulut

369 Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista

kuluistaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi. Koska kanne on hyväksytty vain osittain, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että on perusteltua tämän asian olosuhteet huomioon ottaen määrätä, että kumpikin asianosainen vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

370 Kantaja on vaatinut, että komissio velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, mukaan lukien pankkitakauksen hankkimisesta aiheutuvat korot ja kulut tai sakon mahdollisesta maksamisesta aiheutuvat korot ja kulut. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan pankkitakauksen hankkimisesta päätöksen pakkotäytäntöönpanon välttämiseksi aiheutuneet kulut eivät kuitenkaan ole työjärjestyksen 91 artiklan b alakohdassa tarkoitettuja asian käsittelystä aiheutuneita kustannuksia (ks. asia 183/83, Krupp v. komissio, määräys 20.11.1987, Kok. 1987, s. 4611, 10 kohta ja asia T-77/92, Parker Pen v. komissio, tuomio 14.7.1994, Kok. 1994, s. II-549, 101 kohta). Sama koskee sakon mahdollisesta maksamisesta aiheutuneita kuluja.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(laajennettu kolmas jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 13 päivänä heinäkuuta 1994 tehdyn komission päätöksen 94/601/EY (IV/C/33.833 — Kartonki) 1 artikla kumotaan kantajan osalta siltä osin kuin siinä on todettu sen kilpailusääntöjen rikkomisen, johon kantajan on katsottu syyllistyneen, alkaneen ennen vuoden 1989 helmikuuta.

2) Komission päätöksen 94/601/EY 1 artiklan kahdeksas luetelmakohta kumotaan kantajan osalta.

3) Kantajalle komission päätöksen 94/601/EY 3 artiklassa määrätty sakko vahvistetaan 1 200 000 ecuksi.

4) Muilta osin kanne hylätään.

5) Kumpikin asianosainen vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Vesterdorf Briët Lindh

Potocki Cooke

Julistettiin Luxemburgissa 14 päivänä toukokuuta 1998.

H. Jung B. Vesterdorf

kirjaaja presidentti

Sisällys

Kanteen perustana olevat tosiseikat ... II - 1885

Oikeudenkäyntimenettely ... II - 1892

Asianosaisten vaatimukset ... II - 1893

Päätöksen kumoamista koskeva vaatimus ... II - 1894

A Kanneperuste, jonka mukaan on loukattu sitä perusoikeutta, että jokaisella on oikeus oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa ... II - 1894

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ... II - 1894

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ... II - 1900

B Kanneperuste, jonka mukaan kantajan puolustautumisoikeuksia on loukattu ... II - 1902

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ... II - 1902

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ... II - 1906

C Kanneperuste, jonka mukaan komissio on rikkonut perustamissopimuksen 190 artiklaa ... II - 1913

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ... II - 1913

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ... II - 1914

D Kanneperuste, jonka mukaan perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa on sovellettu väärin kantajan toimiin ... II - 1915

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ... II - 1915

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ... II - 1921

Kanneperusteen kolme ensimmäistä osaa, joiden mukaan kantaja ei osallistunut päätöksen 1 artiklassa todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen ... II - 1921

1. Vuoden 1988 maaliskuusta vuoden 1989 helmikuuhun ulottuva aika ... II - 1922

a) Kantajan osallistuminen tiettyihin PC:n kokouksiin ... II - 1923

b) Kantajan osallistuminen yhteen talousjaoston kokoukseen ... II - 1927

c) Kantajan tosiasiallinen hintakäyttäytyminen ... II - 1930

d) Kyseessä olevaa ajankohtaa koskeva päätelmä ... II - 1931

2. Vuoden 1989 helmikuusta vuoden 1991 huhtikuuhun ulottuva aika ... II - 1931

a) Kantajan osallistuminen salaiseen hintayhteistyöhön ... II - 1932

b) Kantajan osallistuminen seisokkeja koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön ... II - 1936

c) Kantajan osallistuminen markkinaosuuksia koskeneeseen salaiseen yhteistyöhön ... II - 1943

d) Kantajan osallistuminen alan yhteiseen kilpailunrajoittamissuunnitelmaan ... II - 1946

e) Vuoden 1989 helmikuun ja vuoden 1991 huhtikuun välistä aikaa koskevat päätelmät ..... II - 1947

Kanneperusteen neljäs osa, joka koskee relevanttien maantieteellisten markkinoiden määrittelemättä jättämistä ..... II - 1947

Sakon poistamista tai sen alentamista koskeva vaatimus ..... II - 1949

A Kanneperuste, jonka mukaan komissio on rikkonut perustamissopimuksen 190 artiklaa sakkojen osalta ..... II - 1949

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ..... II - 1949

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1951

B Kanneperuste, jonka mukaan komissio on arvioinut väärin niitä sakkojen määräämistä koskevia arviointiperusteita, jotka on otettu huomioon päätöksessä ..... II - 1955

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ..... II - 1955

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1957

C Kanneperuste, jonka mukaan kantaja ei rikkonut kilpailusääntöjä tahallaan tai tuottamuksesta ..... II - 1960

D Kanneperuste, jonka mukaan sakko on laskettu väärin ..... II - 1961

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ..... II - 1961

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1966

E Yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste ..... II - 1970

Kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan komissio ei ole ottanut huomioon Espanjan pesetan devalvoitumista ..... II - 1970

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ..... II - 1970

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1974

Kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan sakkojen taso on korkeampi kuin komission vastaavissa asioissa käyttämä taso ..... II - 1977

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut ..... II - 1977

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1978

F Suhteellisuusperiaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste ..... II - 1981

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 1983